

ศาสนสมเด็จ

ลายพระหัตถ์

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

และ

สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

(ภาค ๔๓)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
มหาอำมาตย์ตรี พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์

(หม่อมราชวงศ์ ประยูร, อิศรศักดิ์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

๒ เมษายน ๒๕๐๓

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว. ประยูร อิศร์ศักดิ์) กำหนดงานวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ เมรุวัด เทพศิรินทราวาส นาวาอากาศตรี ม.ถ. อิศร์พันธ์ อิศร์ศักดิ์ ผู้เป็นบุตร ได้มาแจ้งความจำนงค์ขอเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ขออนุญาตจัดพิมพ์ตำราต้นฉบับเดิมภาค ๔๓ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์กรรมคือปากกรณียกอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

หนังสือตำราต้นฉบับเดิม ใบนายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานิเวศน์รัตนอุทิศวงศ์กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาทิพวงศาปาน ทรงมีได้ตอบกลับใบบนปลายแห่งพระชนมชีพ เมื่อทรงวางภาระทางราชการงานเมือง และทรงพักผ่อนอย่างงีบๆ พระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอทรงต้องพระองค์ ย่อมเป็นที่ระอวยทวไป ในหมู่นักศึกษาโบราณคดี ศิลป วรรณคดี และการปกครอง ฉะนั้นผู้สนใจในแขนงวิชาเหล่านี้จึงนับถือตำราต้นฉบับเดิม เป็นประหนึ่ง ฤกษ์แจ่มจะไขไป ด้วยความสว่างใน ปัญหาต่างๆ ไม่น้อยทีเดียว ตำราต้นฉบับเดิมมออยู่มากด้วยกัน กรรมคือปากกรณียกอนุญาต ในวารสารศิลปากร อันเป็นวารสารเผยแพร่ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ ซึ่งเป็นงานของกรมศิลปากร เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา และได้อนุญาตให้พิมพ์ออกมา ขอพิมพ์หนังสือ จากต้นฉบับ ของหอสมุดแห่งชาติ คัดลอกพิมพ์เป็นภาคๆ ไป ในปัจจุบันนี้ได้พิมพ์ไปแล้ว ๔๒ ภาค สำหรับภาคนี้เป็นภาคที่ ๔๓

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่ง
เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ท่านผู้วายชนม์ เป็นมีคุณูปการธรรม และจัด
พิมพ์หนังสือแจกจ่ายเป็นกุศลวิद्याทาน ขอบอำนาจแห่งกุศลทั้งปวงจง
คงบันดาลให้ มหาอำมาตย์ พระยาอุตมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ ประดับอิริยาบถ
มณูญผลในสุคติทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๗ มีนาคม ๒๕๐๓

23/01/2025

มหาอำมาตย์ตรี พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์
(หม่อมราชวงศ์ ประจวบ อิศรศักดิ์ ป.ช., ป.ม., ท.จ.)

พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๕๐๑

ภาพนี้ถ่ายเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลปักษ์ธานี

ประวัติ

เมื่อครั้งคุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ คุณพ่อได้เคยปรารภกับลูก ๆ ว่า
“เมื่อพ่อตายไปแล้วก็ให้เอาศพไปทิ้งทะเลเพื่ออุทิศร่างกายให้เป็นอาหารแก่
ฝูงปลาเป็นการทำบุญครั้งสุดท้ายของพ่อ” ส่วนการเขียนประวัติคุณพ่อก็
ว่าไม่ควรจัดทำ เพราะจะเป็นการสรรเสริญพ่อของตนเอง ซึ่งลูก ๆ
ก็โต้แย้งแย้งรับทราบไว้ แต่ก็ไม่อาจปฏิบัติตามคำปรารภของคุณพ่อ
เพราะเป็นการผิดข้อดี จึงขอกราบเท้าขอประทานโทษขออนุญาตจัด
การศพของคุณพ่อตามควรแก่ประเพณีนิยม และขออนุญาตเขียน
ประวัติของคุณพ่อไว้เพียงตั้งเขปดังนี้

คุณพ่อเป็นบุตรของหม่อมเจ้าชายเข้มและหม่อมเจ้าหญิงน้อย คุณ
พ่อเกิดฉนวนเสาร์ที่ ๓๕ พฤศจิกายน ปีระการ.ศ. ๘๒ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๖
ณ ฉางเจ้าฟ้าอิศราพงศ์ ถนนเจ้าฟ้า ตำบลพระนคร อำเภอพระนคร
จังหวัดพระนคร หม่อมเจ้าชายเข้มเป็นโอรสของ เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ ใน
สมเด็จพระบรมราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเดช หม่อม
เจ้าหญิงน้อยเป็นพระธิดาพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าสุริยวงศ์ กรม
หลวงพิเศษศรีสังข์วงศ์พระโอรสในรัชกาลที่ ๑ คุณพ่อสำเร็จการศึกษา
ณ พระตำหนักหลวงสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง สอบได้ได้
ประโยค ๒ บริบูรณ์ ซึ่งเป็นชั้นการศึกษาสูงสุดในสมัยนั้น

ระหว่างที่คุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ คุณพ่อได้รับราชการสนองพระเดช
พระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ที่ ๕ จนถึงรัชกาล

ปัจจุบัน เป็นคนว่า เป็นข้าหวัดวิเศษจัดการคลังมณฑลพายัพ ปัตติ
 ราชตำรวจ อธิบดีกรมเก็บ ปัตติทตผลของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
 อธิบดีกรมตำรวจ สมุหเทศาภิบาลตำรวจราชการมณฑลปัตตานี รัฐมนตรี
 ว่าการกระทรวงมหาดไทย นอกจากนี้ได้เคยเป็นกรรมการสภาภาษาไทย
 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในสมัยแรกเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็น
 สมาชิกวุฒิสภา กรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ คุณพ่อได้รับพระ
 ราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหม่อมอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์เป็นชนชั้น ต่อมาเป็น
 พระยาอัครพจนโศภณ และสุดท้ายเป็นพระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์

อนึ่ง ขณะที่เป็นหม่อมอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ และรับตำแหน่ง
 ข้าหวัดวิเศษจัดการคลัง มณฑลพายัพ พวกเงี้ยวได้กระทำการเป็น
 กบฏต่อแผ่นดินในมณฑลภาคนี้ คุณพ่อได้บัญชาการให้ต่อสู้กับพวก
 กบฏอย่างเต็มความสามารถ แทบชีวิตจะไม่รอด จนกระทั่งโปรดเกล้าฯ
 ให้ท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี นำกองทัพขึ้นไปปราบปรามพวกกบฏ
 พ่ายแพ้ไป เป็นผลให้ดินแดนภาคนี้ยังคงเป็นราชอาณาจักรไทยตราบเท่า
 ทุกวันนี้

ในชีวิตของคุณพ่อต้อง ประดับวิบาก กรรม ทางกรรม เมือง ครองหนึ่ง
 พร้อมกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร และข้าราชการ
 ชั้นผู้ใหญ่อีกหลายท่าน แลวกลับได้รับนิรโทษกรรมและได้รับยศบรรดาศักดิ์
 ศักดิ์คนดังเต็มรวมทั้งบ้านาญด้วย และยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมภรณ์ช้างเผือก และได้รับพระ
 ราชทานเกียรติให้เป็นราชบัณฑิต ถวายนาอัฐทิศประจำทิศภาคเหนือ
 เมืองในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลปัจจุบันด้วย

ก

คุณพ่อถึงอนิจกรรมด้วยชราภาพ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ บ้านเลขที่ ๖๓๘/๗ ซอยปรีดา ตำบลคลองตัน อำเภอ
พระโขนง จังหวัดพระนคร คำนวณอายุได้ ๘๕ ปีเศษ

เดชพระบารมีที่ได้ทรง พระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระ-
หม่อม พระราชทานบำเพ็ญพระราชกุศล และมีผู้โดยเจตจำเริญกุศล
แต่คุณพ่อผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงบังเกิดกุศลบุญราศี นำคุณพ่อไปสู่สุคติ
ในดิมปรายภพด้วย เทอญ

ลูกลูกของคุณพ่อ

๒ เมษายน ๒๕๐๓

ศาสนสัมพันธ์

บ้านชนนามอน บันัง

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

ทูต สัมเด็จพระนรินทร์ ๑

ตั้งป้าทาหน หม่อมฉน คอยถายพระหัตถ์เจวร ตั้งแต่ ป้าย วันศุกร์ ฉนถิง
 กถางฉนฉนเจ้ารักไมไครบ รุตั้งหมิ่นกับไมไครกนอาหารตามเวลา ออก
 หัวฉนบกับตุก และนถกวาจะตองหาเรื่องเบตเตตฉนฉนคนจคหมาย
 ของหม่อมฉน ในฉนอาหารคยตามเคยมิ ให้เตยเวลา แต่ฉนฉนฉนฉนฉน
 เขาเชิญถายพระหัตถ์เจวรฉนบฉนฉน ๓ ฉนฉนฉน มาตั้งเป็นกรพิเศษ
 นอกเวลาที่เขาเคยตั้งจคหมายโดยปรกติ เห็นจะเพ็งรุฉนฉนฉนฉนฉน
 นนคางอย กขอบใจเขาทไมร้อใจฉนฉนฉนฉนฉน พนกงานไปรษณียทนม
 อชฉนฉนฉน แต่ฉนคนเห็นจะมหนาทตั้งหนงฉนเป็นคียบต จึงชอบกับ
 เจ้าของบ้านในคียบตของฉนทุกบ้าน ๒๓/บ้านหม่อมฉนฉนฉนฉนฉน
 ฉนพอใจให้บาเห็นฉนฉนไปรษณียเมฉนฉนใหม่มาหลายปีแล้ว ครนเมฉน
 กฉนจะฉน ค.ศ. ๑๙๕๐ นไครบเบมิฉนประกาศของกรมิไปรษณีย ฉนฉน
 อย่าให้เจ้าบ้าน ให้บาเห็นฉนฉนฉนฉนไปรษณีย จึงรุฉนฉนฉนฉน
 แก่ใจให้บาเห็นฉนฉนฉนฉนกับหม่อมฉน ฉนฉนจะทำให้ฉนฉนไปรษณีย

สาส์นสมเด็จพระเจ้า

บางคนเข้าใจว่าเป็นสิทธิ์ของคน ไปเคาะแคะหรือเรียกบ้านเห็นแก่บ้านใคร
บ้านหนึ่ง รุ่งรุ่งเจ้ากรมเขาคงออกประกาศห้ามเดียงทมกตทีเดียว

พุทธสนองความในลายพระหัตถ์

๓) มุขของสัตว์หิมพานต์นั้น หม่อมฉันดองคิดวินิจฉัยดู เห็นว่า
น่าจะมีเป็นลำดับดังทอดต่อไป

ก) คำที่เรียกว่าสัตว์หิมพานต์หมายความว่าสัตว์อย่างนั้นนม แต่ใน
ป่าหิมพานต์อันมนุษย์สามัญไม่สามารถจะเห็นตัวจริงได้ เพราะฉะนั้นสัตว์
จุคบาทอย่างใดที่เห็นกันตาคน ดังเช่น เตี้ย ช่าง มา วัว ควาย เป็นต้นก็
ดี หรือสัตว์ทวาท ดังเช่น แร้ง เที้ยว และ เบ็ด ไก่ เป็นต้นก็ จึง
ไม่นับเป็นสัตว์หิมพานต์

ข) เพราะสัตว์หิมพานต์เป็นของที่ไม่เคยเห็นตัวจริง ช่างจะเขียน
หรือปั้นรูปจึงอาศัยแต่เอาความที่บังไว้ในชื่อที่เรียก หรือพรรณนาอาการ
และลักษณะไว้ตามคำโบราณมาคิดประดิษฐ์รูปสัตว์หิมพานต์ขึ้นด้วย บัญ
ญาของตน "คาดว่าคงเป็นเช่นนั้น" ยกตัวอย่างดังเช่นตำรูปลึงหีบราชสีห์
เป็นสัตว์คางคกและตำรูปนกทมิฬมาใหกลอไม้ท้าว และมีมือเพราะ ต้องถือ
ไม้ท้าว สัตว์บางอย่างก็คิดรูปเสียไปด้วยชาติความรู เช่น โทงเท้งเตี้ย
มีพื้นดังทรงปรารภนั้นเป็นคน และกินนรด้วยอีกอย่าง ๓ กทาคตพระบาด
ซึ่งว่ากินนรเป็นคน บั๊กหางเป็นแต่เครื่องแต่งตัว ต่อเวลาจะไปไหนจึงได้
บั๊กหางบินไป เมื่อถึงนกการบินแล้วก็ถอยบั๊กหางออกเก็บไว้ต่างหาก เช่น
กถาว์ในเรื่องพระสุธน เพราะฉะนั้นกินนรจึงสัมพันธ์กับมนุษย์ได้ แต่รูป

กษัตริย์ท้าวท้าวทอนบนเป็นมนุษย์ทอนต่างเป็นนก ขัดกับความในพระบาท
ทศเดย จึงเห็นว่าเป็นด้วยชาติความรู

ค) เมื่อช่างผู้เป็นตน คิดได้ทำรูปสัตว์ หิมพานต์อย่างใด ให้ปรากฏ
จนแดง ช่างภายหลังก็ทำรูปสัตว์หิมพานต์อย่างนั้นตามที่ปรากฏถือเป็น
แบบต่อมา แม้จะแก้ไขผิดเป็นแต่ในทางประดับเช่นกระหนกเป็นต้น

ข) รูปสัตว์หิมพานต์เดิมคงมีน้อยอย่าง ดูเหมือนจะหมดแต่สัตว์ที่ขอ
ปรากฏในพระบาท และเรียกชื่อเฉพาะตัวสัตว์นั้น ๆ ทว่าเรียกกรวมกันว่า
สัตว์หิมพานต์น่าจะบัญญัติขึ้นต่อภายหลัง เมื่อมีรูปสัตว์พวกนั้นเพิ่มเติมจน
ออกมากมาย เหตุที่เพิ่มรูปสัตว์หิมพานต์มากขึ้น อาจจะมเหศที่หม่อมฉน
ยังไม่คิดเห็น แต่พอคิดเห็นนั้น เห็นว่าน่าจะเกิดแต่ทำเครื่องแหพระ
บรมศพ เดิมทำแต่พอจำนวนเจ้านายขอม้าใครไปในกระบวนแห่ ตั้งแต่
เปลี่ยนเป็นทำบุษบกวางไคร้บนหลังรูปสัตว์ จึงเพิ่มจำนวนรูปสัตว์ขึ้น การ
ที่เพิ่มนั้น จะเพิ่มด้วยเหตุใดก็ตาม ช่างคงคิดรูปสัตว์ขึ้นใหม่ให้แปลก
ออกไป จึงจับในประสมมันต์แต่ให้แปลกกับรูปสัตว์เดิมที่มีอยู่ และ
อาจชกษณกตของคตชอเรียกสัตว์คตชนใหม่ จึงเกิดรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ
เช่น มยุรเวณโคย เป็นต้น

ว่าถึงรูปสัตว์แหพระบรมศพ แต่ก่อนเมื่อเสร็จงานแล้วมักเอาไปตั้ง
ทิ้งไว้ตามพระระเบียงวัดใหญ่

หม่อมฉนเคยเห็นทั้ง ๒ แห่ง เห็นทวดคตชนเป็นรูปสัตว์นอกแบบสัตว์
หิมพานต์ออกไปอีก โดยเห็นว่าทำเมืองงานพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทรา
บรมราชินี หรืองานไหนจำไม่ได้แน่ แต่เป็นภาพกษัตริย์จีน ท่อนบนเป็นเช่น
ตวงวงหน้าดาวหน้าแดงต่าง ๆ ท่อนล่างเป็นเช่นสิงโต ท่านได้ทอดพระเนตร

ศาสน์สมเด็จพระ

เห็นหรือไม่ ^๕คุณของแปดกอย ^๕ไม่ทราบว่าความคิดจะเกิดขึ้นด้วยเหตุอันใด

๒) ขอบพระคุณที่ศรีดับอกแม่ตั้ง ๕ ให้หม่อมฉันทราบ หม่อมฉันยังหาเคยทราบมาแต่ก่อนไม่

๓) เครื่องทรงพระแก้วมรกตนั้นหม่อมฉันพอจะทอดได้ เคยเห็นในพระบรมราชาธิบายของทูตกระหม่อม หรือในหนังสือเรื่องอะไรเงาณนิกไม่ออก แต่จำได้มั่นคงว่าเมื่อรัชกาลที่ ๓ ^๕ถูกแต่งทรงเครื่องต้น ถึงฤดูฝน (เช้าวันดี) ทรงจิว เป็นเช่นนั้นมาจนรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์ตาข่ายเป็นผ้าคลุม (เห็นจะหมายถึงตั้งชาติ) คลุมในฤดูหนาว จึงเปลี่ยนเครื่องทรงเป็น ๓ ^๕ฤดูมาแต่บัด

พระแก้วมรกตเมืองเซมรหม่อมฉันไม่เคยได้ยินว่ามีประเพณีเปลี่ยนเครื่องทรง คิดเห็นว่าจะไม่มี เพราะพระแก้วเมืองเซมรเป็นของตั้งให้ยั้งหล่อม่าสักแต่ว่าพอเทียมพระแก้วมรกตให้สมกับช่อวัด มีโคเป็นของวิเศษมังขวัญของประเทศเหมือนพระแก้วมรกต

๔) สมเด็จพระสังฆราชวัดสุทัศน์ท่านเมตตาตั้งพระกริ่งมาให้หม่อมฉันด้วยองค์ ๓ ^๕เมื่อท่านยังเป็นสมเด็จพระวันรัตท่านเคยหล่อมพระกริ่ง ๓ ^๕พระกริ่งที่ท่านหล่อมกริ่งนขนาดเท่ากับพระกริ่งเมืองเซมร แต่หล่อมกริ่งขนาดย่อมตั้งเล็กน้อย ^๕แต่รูปร่างก็ยังคงแบบอยู่

๕) หม่อมฉันนึกตททานจะได้ทอดพระเนตรหนังสือเรื่องคอกเคอร์ไซโคตปลัด บางทีเมื่อทรงรับจดหมายนั้นจะได้ทอดพระเนตรแดง ที่เขาฉายเป็นกาตาเดี่ยวคน ๓ ^๕ต่างหากเมื่อถกอนเงินนั้น เป็นประเพณีของการฉายหนังสือเมืองบพองนิกเหมือนกัน โดยปรกคเขาจัดหนังสือฉายวันละ ๓ ^๕เที่ยว

นายแต่เวลาบ่าย ๓ โมงจน ๕ โมงเที่ยง ๑ นายแต่เวลาย่ำค่ำไปจน ๒ ทุ่ม
 เที่ยง ๑ นายแต่เวลายาม ๓ ไปจน ๕ ทุ่มเที่ยง ๑ ถ้ามีหนังสือมา
 เขาประกาศวันและนายเรื่องใหม่ให้นึกเป็นกวดาเมื่อเวลา ๒ ยามคืน ๑
 แถวเจมให้คนแดงออกนอยู่ตักหัวงเขาเขารอบนายเป็นปรกติ และ
 ยงมือกอย่าง ๓ ถ้าเห็นว่าหนังสือโตมเรื่องทีเค็กรชอบ เขาคนนายหนังสือ
 ฐิตนเป็นมาคืน ถตราค่าให้เด็กดูแค่เวลาเช้า ๕ โมงจนบ่ายโมง ๑ อีก
 รอบ ๑ เพราะฉนั้นถ้ามีประกาศการนายกาดหรือมาคืนคนก็เข้าใจว่า
 มีหนังสือเป็นด่ามัญมาเด็น เป็นวิธีหาเงินใหม่มาชง

๖) หนังสือแจ้งงานศพพระยาอภิรักษ์ราชฤทธิ์ "เรื่องจดหมาย
 เหตุ ร.ศ. ๑๓๒" นั้น ยังไม่มีใครส่งมาให้หม่อมฉัน ตอนฉบับปกแต่ ร.ศ.
 ๑๓๒ มาจนถึงบัดนี้ถึง ๔๗ ปี ผู้ที่เห็นเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วยตนเองเห็นจะ
 เหลืออยู่น้อยคนแล้ว หม่อมฉันอยู่ในพวกที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้เคยรู้เห็น
 มามากพออยู่แล้ว เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงไม่รู้ ตักขอยากอ่านหนังสือเรื่อง
 ร.ศ. ๑๓๒ ย้ำทรงชวนหาหนังสือมาประทานเลย

ปกริณกะ

๗) เวदान โรงเรียนฝรั่งที่เมืองบึงหมอยกบด้ายบี หลานแมงกบ
 หลานน้อยของหม่อมฉันกลับมาเขาไปเยี่ยมญาติในกรุงเทพฯ ด้วยคนกบนัก
 เวียนไทยคนอื่น ๆ เมื่อวันศุกร์ที่ ๖ ธันวาคม แต่หลานแมงเรียนดำเรว
 ตัดอดหยุดฤดูครแล้ว จะเคยอยู่กับพ่อแม่เพื่อเรียนหนังสือไทยให้บริบูรณ์
 จะกลับออกมาแต่หลานน้อย หม่อมฉันจะขาดหลานที่หยุดด้วยไปคน ๑ แต่

๖

สาส์นสมเด็จพระเจ้า

ได้สดานหญิง "หยอง" พนมทิศ ถูกชายแฉ้อออกมาเข้าโรงเรียน ก็
คงมีหลานอยู่ด้วย ๒ คนคือไป

๘) เจ้าภาพเรากำหนดจะพาศัพเจ้าชวยวิบูลย์ ๑ กลับไปกรุงเทพ ๑
วันจันทร์ ๑๖ ธันวาคม

๘) จดหมายเวรฉบับนมเรื่องน้อย หม่อมฉันจึงตั้งทานโบราณ
คดีชำระบรรเลงถวายมาให้ทรงอ่านเด่นอีกเรื่อง ๑

ควรมีควรแจ้วแจ้วไปรด

ท้าว ๑๖ พฤษภาคม

x x x

เรื่องพระพุทธรูปแปลกประหลาด

เมื่อฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ฉันไปตรวจราชการมณฑล
พายัพครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ เวลานั้นยังไม่ได้ทำรถไฟสายเหนือต้อง
ไปทางเรือแต่กรุงเทพฯ ๑ จนถึงเมืองอุตรดิตถ์ แล้วขึ้นเดินทางบกไปเมือง
แพร่ เมืองน่าน เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เดินทางเกือบเดือนหนึ่ง
จึงถึงเมืองเชียงใหม่ ข้ากตบถเรือต้องจำแม่น้ำฝั้งแต่เมืองใหม่ลงมาทาง
เมืองตาก เมืองกำแพงเพชร มาร่วมทางเข้าไปที่ปากน้ำโพธิ์เมืองนคร
สวรรค์ แค้นนักกตบถตามทางเดิมจนถึงกรุงเทพฯ ๑

ฉันเคยได้ยินว่าทางเมืองเหนือทงใหม่ณฑลพิษณุโลก อันเคยเป็นเมืองพระร่วง และมณฑลพายัพ อันเป็นแห่งข้างเชียงแต่ม มีพระพุทธรูปโบราณอย่างงาม ๆ มากกว่าทางอื่น

• คนหาพระพุทธรูปโบราณมักเที่ยวเสาะหาทางนั้น นบถอกันว่าคือเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชรจริงจะว่าดี ถ้าหาได้พระขัดสมาธิเพชรอย่างย่อมขนาดหน้าตักในระหว่าง ๖ นิ้วจน ๓๐ นิ้วด้วยยิ่งครั้น แต่ณชนไปครั้งนั้น คงจะไปเสาะหาพระพุทธรูปที่ลักษณะงามเป็นสำคัญ ไม่เดอกว่าจะต้องเป็นพระนั่งขัดสมาธิเพชรหรือขัดสมาธิราบ ปวารณาจะใครได้พระขนาดเด็กเช่นเขาหากัน

เมื่อชนไปถึงเมืองอุตรดิตถ์ถอนหนึ่งชนไปเที่ยวที่เมืองทุ่งยั้ง และดูวัดพระมหาธาตุ อันเป็นวัดโบราณแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัย และพระเจ้าบรมโกศครั้งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงปฏิสังขรณ์ มีพระตั้งอุปัชฌายาพระกับพระวิหารหลวงเป็นดังสำคัญอยู่ในวัด พระมหาธาตุองค์เดิมพังมุดสร้างใหม่แปดรูปแต่เดียว แต่วิหารหลวงยังคงอยู่อย่างทีพระเจ้าบรมโกศทรงปฏิสังขรณ์ ในวิหารหลวงนั้นมีพระพุทธรูปเบื้องคี่ใหญ่ขนาดหน้าตักถึง ๓๐ ศอกตงเป็นประธาน เมื่อฉันเข้าไปบูชาเห็นมีพระพุทธรูปอีกองค์ ๓ ดวงนอนอยู่ในพระหัตถ์พระประธาน แปลกคางถามพวกกรมการว่าเหตุไฉนจึงเอาพระพุทธรูปไปวางทิ้งไว้ในพระหัตถ์พระประธานเช่นนั้น เขาเล่าให้ฟังว่าพระพุทธรูปองค์เดิมนั้นเดิมอยู่หัววัดอน (ชื่อว่าวัดอะไรนั้นฉันไม่เดี่ยแต่) แต่เป็นพระมีปฏิหาริย์อย่างแปลกประหลาด คด้ายกับผีพระยามารคอยผจญ ถ้าใครไปถวายเครื่องสักการบูชาเมื่อใด ในไม่ช้าก็มักเกิดเหตุวิวาทบาดทะเลาะกันในตำบลนั้น จนคนมักครันคร้ามไม่ใคร่กล้าไปบูชา แต่พวกเด็กถูกศิษย์วัดที่เป็นคนคะนองเห็นดังนั้น พอรู้อาจจะมีการประทุษมน

ทวดคน เช่นบวชนาคเป็นต้น มักตอบเขาเครื่องตั้งถวาระ เช่นหมากเมียง
 ไปถวายพระพุทธรูปองค์นั้น ก็เกิดวิเวกทบาททะเลาะกันเอง ๆ อยู่มาวัน
 หนึ่งพระพุทธรูปองค์นั้นหายไป ต่อมาภายหลังเห็นมานอนอยู่ใน
 พระหัตถ์พระประธาน ในวิหารหลวงวัดทุ่งยง ไม่รู้ว่าใครเป็นผู้เอาไป แต่
 พวกชาวบ้านก็ไม่มีใครดมครุจะรีบกลับไปไว้ที่วัดเดิมคงทงอยู่อย่างนั้น ฉนั้น
 ได้ฟังเล่าเห็นจนทงทวาระไม่ได้ ตั้งให้เขายกพระองค์นั้นลงมาตั้งที่ฐาน
 ซุกซิดตรงหน้าพระประธาน พอเห็นซิดก็ชอบด้วยเป็นพระปางมารวิชัยฝีมือ
 แบบตโยทียังงามและได้ขนาดทงขนาดด้วย จึงว่าแก่พวกกรมการเมืองทง
 ษัง ว่าเมื่อไม่ใครดมครุจะรีบพระพุทธรูปองค์นั้นไปแล้ว ฉนั้นจะขอรับ
 เอาลงมากรุงเทพฯ เขาก็ยอมอนุญาตด้วยยินดี และดูเหมือนจะประหลาด
 ใจทงไม่เชื่อคำของเขาคด้วย ฉนั้นจุศุรูปเทียนบูชาแล้วตั้งให้เชิญพระพุท
 ษรูปองค์นั้นลงม้วยงทงทำเนียบจุดธูปในฉนวนนั้น พอคางเงือกกินอาหารพวก
 ข้าราชการที่ไปด้วยมากินพร้อมกันตามเคย แต่ฉนวนนั้นตั้งเกิดเห็นเขา
 ทวาระต่อกระซิกกันแปลกกับปรกติ ฉนั้นถามว่าเรื่องอะไรชวนหรือ
 เขาบอกว่าเมื่อฉนั้นไปวัดมหาธาตุผีพวยไปเกิดวิเวกทบาทกันชนทงคนคนหนึ่ง ฉ
 นั้นทงทำว่าเขาพาทงถึงความเห็นว่าเป็นเพราะฉนั้นไปถวายเครื่องตั้งถวาระ บูชา
 พระพุทธรูปองค์นั้น โดยไม่เชื่อคำพวกกรมการเมือง แต่ฉนั้นตอบเห็นซิด
 แฉฉนั้นเกิดเห็นเขาเรื่อง ไม่เห็นเป็นข้อัจจรรยอนใด ก็ตั้งให้เชิญพระพุท
 ษรูปองค์นั้นลงเรือทงขนไปตั้งที่ตงตงมากรุงเทพฯ
 เมื่อฉนั้นขนไปตงเมืองเขียงใหม่ ฉนั้นไปทงดูพระตั้งเห็นเขา
 รวบรวมพระพุทธรูปหัตถ์ของโบราณทงทงและข้าราชการตงใจบนฐานซุกซิด ที่ใน
 วิหารหลวงมากมายหลายตงตง ฉนั้นบ่นขนไปเทียบพิจารณา ดูเห็น

พระพุทธรูปขัดมาฉิม พุทธแบบเชียงแสนองค์ ๓ ลักษณะงามของศต
 และไครนาคทนต์ปรารถนา โดยกตงมาตงพวรวรรณาตุ่างหากกยงเหิงนาม
 จ้งจอตอเจ้าเชียงใหม่เหตุเจิมตงมาตงกรุงเทพ ฯ นั้นไปว่าฉวนพระ
 พุทมาจารย์ (มา) วัดจกรวรรดิราชาวาส เมื่อท่านยังเป็นทพระมงคล
 ทิพมุนี โหชวยปฏิตั้งรณชดดี เพราะท่านมีชางดำหริบหัดอแตรแคง
 พระพุทธรูปอยุทวคนน และตอท่านเองทชอบพอกบคนมาแต่ก่อน พระ
 พุทธรูป ๒ องค์นน องค์ทมาจากเมืองทงยงตงรณมิตทของค้ำเปลด
 องค์ทมาจากเมืองเชียงใหม่เคิมเป็นแต่ชดไม้ได้บดทอง ช้างวตจักรวรรดิ
 ตงมือชดพระองคทมาจากเมืองเชียงใหม่ก่อน พอเปลดองฝ้าถนิมออก
 ก็แเดเห็นเนอทของทหัดอด้งักปลงงามแปลกกับพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ ทเคย
 เห็นมาแต่ก่อน พระพุทมาจารย์ทานจ้งให้ปฏิตั้งรณพระองคทนทก่อน มี
 คนใจทชกนตงแคงพระองคทนยงอยุทวตจักรวรรดิว่า เป็นพระพุทธรูปงาม
 อย่างประหลาด เมื่อปฏิตั้งรณดำเรจแเดวณรบมาตงไวยุชทาในทอง
 พระโรงเมอฉนยงอยุทวงเก้าไกตกับสะพานดำรงตลิต ไคร ๆ ไปเห็นทชม
 ทุคทนว่าเป้นพระพุทธรูปงามอย่างแปลกประหลาด

ก ในด้นยชนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทงดำรงทรงสร้าง
 วัดเบญจมบพิตร ทรงพระราชดำริว่าพระพุทธรูปทจะตงในวัดนทจะหา
 พระหัดอของโบราณแบบต่าง ๆ มาตง ๓๐ ทอนของอย่างเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธรูปหัดอทุกุหาโลกทงสร้างวัดพระเชตุพน ไปวัดให้ฉนเป็นพนทงาน
 เดีระหาพระพุทธรูปถอย ฉนทงทวัดแคงฉนวัดของพระราชประตงค
 พระพุทธรูปตงเป้นพระประชนทการเปริยณตงกของคทหนึ่ง ให้เป้นพระ

ขนาดย่อมกว่าพระพุทธรูปที่จะตั้งพระระเบียง แต่จะต้องให้งามสมกับ
ที่เป็นพระประธาน ฉะนั้นจะหาถวายได้หรือไม่ ฉันทราบทุก ๆ ว่าเมื่อ
ขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ได้พระพุทธรูปขนาดนั้นมาไว้ที่บ้านองค์ ๓ “ถ้าโปรด
จะถวาย” (หมายความว่าถ้าไม่ถูกพระราชหฤทัยก็ไม่ถวาย) ไม่ครัด
ตอบว่ากระไรในเวลานั้น ต่อมาอีกสักต้องตามวันมีพระราชกิจจะเสด็จ
ลงไปเมืองสมุทรปราการ เพื่อรับพระบรมสารีริกธาตุที่รัฐบาลอินเดีย
ถวายและโปรดให้เจ้าพระยาสมรราช (เป็น ตูม) เมื่อยังเป็นพระยาตุม
นัยนิคไปเชิญมาจากอินเดียจนถึงเมืองสมุทรปราการ เวลาทรงรถไป
สถานวัดไฟที่หัวตำโพงเสด็จและที่บ้านฉิม ทรงพระดำเนินไปทอดพระเนตร
พระพุทธรูปที่ของพระโรง พอดทอดพระเนตรเห็นก็โปรด ออกพระโอษฐ์
ว่า “พระองค์งามแปลกจริง ๆ” ครั้นตั้งกรมวังในขณะนั้นทำให้
จัดยานมาศกับกระบวนแห่ไปรับพระองค์นั้นเข้าไปยังพระบรมมหาราชวัง
แล้วทรงขานพระนามถวายว่าพระพุทธรูดิ์ที่ ก็เป็นพระพุทธรูปสำคัญ
องค์ ๓ แค้นนั้นมา เมื่อสร้างพระอุโบสถวัดศรัทธาทั่วคเบญจนบพิตรแล้ว
โปรดให้เชิญพระพุทธรูดิ์ที่แห่กระบวนใหญ่ไปตั้งเป็นพระประธานอยู่จน
สร้างพระอุโบสถใหญ่แล้ว แต่พระประธานสำหรับพระอุโบสถใหญ่นั้น
ให้เทียบตรวจพระโบราณตามหัวเมืองจนกระทั่งเมืองเชียงใหม่ที่ไม่มีพระ
พุทธรูปงามถึงสมควรจะเชิญมา จึงโปรดให้ห่อจำลองพระพุทธรูป
เมืองพิษณุ โดกมาเป็นพระประธาน และโปรดให้ห่อจำลองพระพุทธร
รูดิ์ที่ ตั้งไว้เป็นพระประธานที่พระวิหารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวัดเบญจนบพิตรด้วย
องค์ ๓ ส่วนองค์พระพุทธรูดิ์ที่นั้นโปรดให้เชิญเข้าไปประดิษฐานไว้
ในพระราชมณเฑียรพระที่นั่งอัมพรสถาน ยังสถิตอยู่ในพระราชมณเฑียร

สำเนาสมเด็จ

นคนบดิน มุคนชอบพุดกนฉวาพระพุทธรตที่เปนพระมอภนหารให้เกิด
ตวตตมกต อางวาควณนเชญตงมาไมชากไดเดอนยศจากกรมหมนชน
เปนกรมหลวง พระมกตทิพ (มา) ผูอานวยการปฏิตั้งขรณเปนพระ
ราชาคณะเทพกโตเดอนตมณศักตเปนชนขรรณ แมพระภิกษุเปยมชาง
หลอมแคงพระพุทธรตที่ ตอมาไมชากไดเดอนเปนทพระครูมกตวจจร
เชววากนคิงน

พระพุทธรูปองค์โตมาจากเมืองทุ่งยงนน จะว่ามอภนหารกโต
แต่เป็นไปอีกทางหนึ่งต่างหาก เมื่อนถวายพระพุทธรตที่ไปแคง

พระพุฒาจารย์ ท่านปฏิตั้งขรณพระพุทธรูปองค์เมืองทุ่งยงเดรัจกตั้งมาให้
ฉนใหตงไวททองพระ โรงบูชาแทนพระพุทธรตที่มาได้ตั้งตองเดือน ฉน
หนึ่งฉนไปหามารตาคามเคย ท่านถามว่าได้ยฉนว่าพระที่ไปได้นามาจาก

เมืองเหนือของค ๓ มกทำให้เกิดวิวาทกนจริงหรือ ฉนไมเคยเดาเรอง
เคิมของพระองคฉนแกใคร ขะรอยจะมคินในพวกทโคชนไปเมืองเหนือ
ภบฉนในครวงนนไปบอกใหทานทราบ แต่เมอทานรูแคงฉนก็เดาเรอง

ใหทานฟังตามเขาบอกที่เมืองอุตรดิตถ์ ท่านพุดตอไปว่าแต่ก่อนมาฉน
ทในบานกอยูกนเปนปรกต คิงแต่ฉนเอาพระองคฉนมาไวทบานฉนเกิด
วิวาทบาดทะเดะกันไมหยุค ท่านตั้งเศษกระตาดษนหนึ่งชงทานไดให

จตชอคนวิวาทมาให้ฉน มทงมุดและไพรวิวาทกนถง ๖ คู ท่านคคเคอน
แคววาชอใหฉนคคดูใหต ฉนก็ถบมาคคดูเห็นวฉนเขาพระองคฉนไว
ทบานคอไปกคชจิตใจมารตา ฉงไปเดาเรองใหพระพุฒาจารย์ฟังแคง

ถวายพระองคฉนใหทานรบเอาไปไวทวัดจกรวรวรต แคนนเรองพระ
พุทธรูปองค์โตมาจากเมืองทุ่งยงกเงบบไป ตอมาอีกหลยเดือนกรมการ

เมืองอุตรดิตถ์คนหนึ่ง ซึ่งได้เคยไปเมืองทุ่งยงด้วยกนกบดิน ด้งมา
 กรุงเทพ ฯ ไปหาฉันทบ้าน ฉันทเจ้าให้เขาฟังถึงเรื่องพระของกนกบดิน
 นกชนวาถาฝากให้เขาเชิญกนกบดินไปไว้ที่วัดพระมหาธาตุเมืองทุ่งยงอย่าง
 เดิมจะตักว่าเอาไว้ที่วัดจกกรวรรดิ จึงตั้งให้คนไปขอพระของกนกบดิน
 เหมือนพระพุทธรูปอารยจะคฤไจ มาบอกกล่าวตักญว่าฉันทเจ้าให้พระองค์
 นนเป็นตั้งที่รแททาน ดังแต่พระของกนกบดินไปอยู่ทวดจกกรวรรดิท่านตั้งเกิดเห็น
 มักมีเหตุวิวาทบาดทะเดาะเกิดชน ในวัดฉัตปกรติ แมจฉนตักตักศิษยซึ่ง
 เคยเป็นคนเรียบรอยมาแต่ก่อนก็ไปตักหิวเจกชายเจยมอ ฉันทเจ้ารำคาญใจ
 แคมิได้รู้ทชะหาอย่างไร เณญพ้อคำชาวหิวเมืองกนกบดินซึ่งเคยรู้จัก
 กบ்தานมาแต่ก่อน เขามาค้าขายทางเรือถึงกรุงเทพ ฯ เขาแะไปหา
 ท่านพ้อเห็นพระพุทธรูปองกนกบดิน ก็ชอบใจถึงออกปากขอท่านจึงให้พระองค์
 นนแก่พ้อคำคนทขอไปเสียแล้ว เขาจะพาไปทางไหนก็ไมรู้ ก็เป็นอนต่น
 กระแต่ความเรื่องพระพุทธรูปองศทโตมาจากเมืองทุ่งยงเพียงเท่านั้น แต่
 หวังใจว่า เพราะพ้อคำคนทได้พระไปไมรู้เรื่องเดิมพระของกนกบดิน บางท
 จะไม่ไปเป็นเหตุให้เกิดวิวาทบาดทะเดาะเหมือนหนหลัง

คำหนักปลายเนิ่น คลองเตย

วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๓๘๓

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ยอนหลัง

๑) นกตงทไดกรายทุดมาแดง ว่าคำ พญา พระยา พระ เพย
ฟ้า เป็นคำเดียวกนหน, รูตักว่ากรายทุดตั้นไป จึงจะกรายทุดคือในบคน

คำ พญา กับ พระ รูตักว่าเป็นคำเดียวกัน จากชอ อตอง
พญา กับ อตองพระ ตอ ญ อานชนจุมก ตอ ย อานไมชนจุมก
เราอ่านเหมือนกัน แต่ชาวบักษไตเขาออกเสียงต่างกัน

คำ ฟ้า กับ พญา รูตักว่าเป็นคำเดียวกัน ทชอ ฟ้าทงหะ
กับ พญาทงหะ

พญา กับ เพย รูตักว่าเป็นคำเดียวกัน ทคำ ท้าวพญา กับ
ท้าวเพย

คำ พญา กับ พระยา (พยา) คิดว่ามาแต่เสียงพม่านก้อย่าง
หนึ่ง และคิดว่าเป็นความคดค่นของกวกก็อ้อย่างหนึ่ง เช่น กะ ก็เป็น
กระ แด้อยังเป็น กระ คือไปอีก

คำ ออกญา พยทงทางเราและทางเขมร แต่เขมรเขาเขียน
โอกญา โอ กับ ขอ เปด้นกันได้ง่ายที่สุด คำ โอกญา ของเขมร
กั้นก็ไม่ออกกว่า เขาจะหมายความว่ากระไร พิจารณา คำ โอก กับ

ออก เห็นว่า ออก เป็นความมากกว่าคำ โอก เดี่ยออก คำ ออกพระ
แฉะ ออกหลวง ไม่เคยพบทางเขมร หลวงก็เป็นคำไทย เกรงว่าคำ
ออกญา จะเป็นคำไทย หากเขมรจำอย่างไรใช้ การจำเอาอย่างกัน
ไม่ใช่เราจะจำเขมรแต่ทางเดียว เขมรก็จำเราไปเหมือนกัน เหตุด้วย
อยู่ใกล้กัน มีตัวอย่างอยู่ลุ่มไป ออกญา ก็จะเป็น ออกพญานั่นเอง

ความเห็น

๒) ที่เรียกว่า “คำขาด” หรือ “ภาษาขาด” นั้นมีผู้
คิดค้นกันขึ้น นักมาจากหนังสือซึ่งเราเรียกกันน้อยคน ทดออกญาเก่า
แต่ดึก ก็คือ คัมภีร์มาด เอาภาษาที่แต่งไว้ในหนังสือนั้นมาเรียกเป็น
“ภาษาขาด” เห็นว่าควรอยู่มาก เพราะเขาขึ้นไปเป็นภาษาอีกอย่าง
หนึ่ง จะตระหนักพระทัยได้ทวารัก “อัย สัตถ” ที่เรียกว่า “ภาษา
มคธ” ก็เป็นศัพท์ สัมมคติอย่างใด ด้วยชาวมคธทุกวันนี้เขาก็ไม่ได้พูด
ภาษาอย่างที่เราเรียกว่าภาษามคธ

ข่าว

23/01/2565

๓) เมื่อวันที่ ๔ เดือนนี้ สำนักพระราชวังมหามายบอกการฉลอง
รัฐธรรมนุญมา มีหมายกำหนดการเป็น ใบพิมพ์ตั้งมาด้วย ๒ ฉบับ ได้
แบ่งส่งมาถวายฉบับ ๑ นั้นแล้ว

๔) จะกราบทูลถวายรายงาน ว่าเมื่อวันที่ ๒ เดือนนี้ ได้ไปดูหนังฉายเรื่อง "หมอลีโคตปลัด" มาแล้ว รู้สึกว่าดีนอຍ เป็นแน่เพราะภาคใจไปว่าจะดีมากจนเกินไป ทางกตมเห็นตั้งกเป็นทางทำคนธรรมดาให้เป็นคนรู ให้เห็นขนาดใหญ่นักกับขนาดเด็ก กตทางนักรู้ใช้ความคิดใหม่ ถอดคำม เคยทำมาแต่จทเรื่อง "กิงกอง" แค่นั้นเขาใหญ่ไว้ในที่เด็ก แต่เรื่อง "หมอลีโคตปลัด" นี้กตบเขาเด็กไว้ในที่ใหญ่

๕) จะกราบทูลรายงานอีก ในการไปดูหนังฉายเรื่องหมอลีโคตปลัดนั้น เผอิญได้เห็นพระเจดยองค์หนึ่ง ในเมืองทางแม่โงง มีตั้งณฐานคล้ายกับพระธาตุพนม แต่ที่เบ้นเล็กกว่ามาก ทั้งคอนบนกัขมคอนต่างอยู่ด้วย ตั้งเกิดขึ้นเท่านั้นผ่านไปเลย คนเจรจาเขาเรียกว่า "พระธาตุอุเทน" ตั้งตั้งว่าจะเบ้นพระธาตุเชิงชุม แต่อาจเบ้นคนละองค์ก็ได้

ลายพระหัตถ์

๖) เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ได้รับลายพระหัตถ์เจดระบีต ซึ่งตั้งวันที่ ๓ ธันวาคม พรอมทงนทานโบราณคดี ซากว่าทศวรรษได้รับไปวันหนึ่ง จะได้กราบทูลถนองความตามลายพระหัตถ์ถนองดังขอตอบไปน

23/01/2565

๗) ตามทททรงพระเมตตาประทานตั้งอนุภักดิ์ ซึ่งทรงเบ้นมรรคนายกพรอมด้วยญาติ ทำบุญให้แก่ศัพชายวิบูลยณน ขอถวายอนุโมทนาในการภักศถนน เบ้นกาวัดมคควรอย่างยง และทเขาคิดจะตั้งศัพเข้าปกครองเทพานนเบ้นการธระดวกถมาก เมอครั้งพระศัพดมเด็จพระธวัถดี พระ

สถาปนาถวัลย์เข้าไปกรุงเทพฯ ๖ วันครั้น จะทำถวัลย์ฤกษ์ตามแต่ชนิดเดียว
หาตัวฤกษ์ฤกษ์ไม่ได้ ต้องใช้มัดพวงเงินเอามือพวงไป

๘) ชายค้าเชอหุดคเข้าไปอยู่ในดัดเด้น ก็เปรียบเหมือนเข้าไปอยู่ใน
ในคอก จึงหาทางออกได้ยาก การทำอันตรายแก่พาหนะหรือทงคนด้วย
นั้น ดูเป็นจำเป็น ใช้ว่าพาหนะและคนจะซื้อไปเหมือนกันหมดก็หาไม่ได้

๙) โคตงเห็นจะเป็นของไทย ที่มบังคับเอกโท คณะว่าเขาจะ
สำหรับร้องเป็นเพลง คำพูดของเราก็มีเสียงสูงต่ำเป็นเพลง ทำนองร้องก็
มีเสียงสูงต่ำเป็นเพลง เมื่อเขาเพลงเขาชอนเพลง ถ้าคำร้องเป็นเสียงสูง
ทำนองเป็นเสียงต่ำชดกันฟังไม่ติดขัด จึงบังคับให้บนคำถูกเอกถูกโทไว้
เพื่อให้เป็นเสียงสูงต่ำได้กับทำนองที่ร้อง แต่เขาจะร้องโคตงกันอย่างไรที่
ที่ถิ่นไหนยังไม่เคยทราบ คำที่ถูกเอกนั้นคงประสงค์ให้เสียงต่ำ คำที่ถูก
โทนั้นคงประสงค์ให้เสียงสูง เสียงถูกเอกนั้นตามภาษาเราก็คือเสียงต่ำ
ทงนั้น แต่ที่ถูกโทนั้นดับปลบ คำกมสูงกม คางกนใหม่เสียงก็ไม่เหมือน
กัน เช่น ช่าง ช่าง ม่า ม่า ย่อมทงทราบอยู่คี่แล้ว ถ้าคณูทคองรู
ว่าเขาร้องโคตงกันอย่างไรที่ถิ่นไหน เมื่อไม่รูจักจะวินิจฉัยให้เป็นเด็ดขาด
ไปไม่ได้โดยอยู่เอง

๓๐) ฉัตรเครื่องฉัตรเบญจา มี ๕ ชั้นเป็นหลักมาก่อนนั้น รัชชอง
ในพระตำริว่าถูกจริงแล้ว ที่ทำฉัตรเบญจาตั้งดับเพราะเหตุใดตามทกราบ
ทุดมานนตราว่าคาคคิต ตามทครัดคานว่า ๕ ชั้นเป็นจำนวนคี่ ตั้งดับกนไม่
โคอยู่ต้งหนนถูกอย่างยง นกถงฉัตรเบญจาทำตั้งดับตั้งจำไม่ได้ว่าตั้ง
อะไรบ้าง จำได้แต่ว่ามีตั้งแดงทุกคั้นไป นั้นแดงว่าฉัตรเบญจาจริงทั้งหมด
แล้ว จึงจะคิดคาดเหตุถววยใหม่ ว่าที่ทำตั้งดับทำไปด้วยเห็นว่าจะงามใน

สาส์นสมเด็จพระ

เวลาที่ทำ เป็นการทำให้ตมหมอดมหมอกเดิมเตี้ยแดง แม่นครเค็รของอย่าง
ทองเมื่อดอกก็เป็นที่อะไรไปคามบุญตามกรรมดัดแต่จะได้ ดั่งนครเค็รของ
อย่างหักทองขวางนบนเป็นดีเดียวกันหมด ทำให้เห็นไปว่าที่เบ็นดีต่างกนนั้น
เขาเห็นว่าดูไม่งาม

๓๓) เรืองพระรามเมืองไทยคามททรงปรุงชนนชานชนค ไม่เบ็นการปรุง
ได้ดีเกินไป เราคิดทางนกนมากอนจริง ๆ จะเห็นโคทเมองดพุมระอะไร
อย่างหักฐานว่าเบ็นเมืองทพระรามสร้างประทานหนุมานอยหลายอย่าง

แม่นา "ศบ" เคยไปแตกอนเห็นเรียกกนว่า "แม่นาหุดวง" ถาม
โคความจาทเรียกแม่นาคาบนน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยห
ทรงคงเปลยน แปลกกนว่าเพราะนาโหดคตอคบจงคงชชเบ็นแม่นาคาบน
แต่ครนมาพุดกับพระยาอนุมานเขา แถบอกวาแม่นาเมองดร์ดชชแม่นา
คาบจึงทาให้เขาใจโคว่าททรงคงชชธราชฐวราชนททรงเทียบเมองดร์ด เขา
มาคชชแม่นาคอว โนเมองดร์ราชฐว เห็นแผนทเมองนน จึงเบ็นทเขาใจ
โคว่า ทาทองก็เบ็นแห่งหนึ่ง กาญจนคฐก็เบ็นแห่งหนึ่ง บ้านคอนกก็เบ็น
แห่งหนึ่ง ไม่ดงเบ็นแห่งเดียวกัน

๓๒) คำว่า "เมืองหุดวง" ถาแปลคามคากจวนเมองใหญ่ ดงกนโค
กบเมองทประทบพระราช หรือเมองทดงการปกครองอย ณ ทน

"เวียงจัน คัดวาเบ็น จันทน ไม่ใช่ จันทวี" ทงนคตคดคง
"วงจัน" ก็เบ็น "จันทน" คอว มาแคแปลทเรอนคอวไมจันทน มีคา
"เรอนจัน" และ "อุมานจัน" เบ็นพยานอย คำว่า "เวียง" คัดวาเบ็น
อนเดียวกันกบ "วง" นนเอง หากเราเวียงเพยนไปเทานน ทเรามาเขาใจ
กนว่า "เวียง" เบ็นเมองกตจจะเขาใจผิด เห็นเลียงและอักษรโถดกนมาก

๓๓) นิทานโบราณคดี ซึ่งทรงพระเมตตาโปรดประทานดำเนินาเข้า
ไปนั้น อ่านเรื่องโจรทมิไม่รู้สึกสนุกเท่าไร แต่เรื่องโจรจันทนนได้คิด
ความรู้สึกมาก การชำระผู้ร้ายเวลาดำเนินได้ทราบมานานแล้วว่าโดยปกติถือว่า
ชำระกลางวัน พนักงานในกระทรวงวังเขาขอเดชม ดูเหมือนเป็นทาส
นิพิฐราชการเขาบอก ด้วยเห็นเขาชำระกลางคืน เจ้าพระยาศรัทธวิชัยทำ
อย่างเดียวกัน ข้าได้คิดขอกออกไปว่า ผู้ใหญ่ซึ่งทรงได้ผลดีกว่าผู้ย่อยชำระ
แต่การชำระโดยวิธีอย่างไหนนกล่อมจะต่างกันไปตามวิสัยของผู้ชำระ ใน
การที่เจ้าพระยาศรัทธวิชัยไปตรวจราชการแล้วจดเขาชอนกแดงมานั้น ก็เป็น
ทางเดียวกันกับที่โปรดศีลวังเขามอบผู้ร้ายชื่อคนเกะกะ เป็นทางดีมาก คำว่า
“นักแดง” เป็นคำเขมร คือ “คนเดิน” (เป็ลยีน ง เป็น น) ทางเราก็มเช่น
นักแดงไป นักแดงถั่ว แล้วก็เดินไปเป็นว่าคนเกะกะด้วย

ตามคำทกราบทูลของโจรจันทนนได้คิดความรู้สึก เช่นคำ “เดื่อ”
ก็แปลว่าโจรเท่านั้น ควรจะรู้ได้เพราะคำอัยเดื่อต่าง ๆ มี “อัยเดื่อเอาว”
เป็นต้น ย่อมรู้ขุขุมหมดแล้ว หากแต่ไม่ได้เอาเปรียบกันเขาเท่านั้น ข้อที่
ทราบดีถึงเรื่องอัย ทำให้หนักถึงพระยาศรัทธวิชัย (จันท) ไปเยี่ยมแก่เห็น
แก่ผู้อยู่กับตนไม่ มีกระดางทต ๆ อยู่มาก จึงถามแก่ว่าโมยมันไม่
กวนแกคอกหรือ แกบอกว่าขโมยภายนอกนั้นไม่สำคัญ มันไม่กล้า
เข้ามาคอก ถ้าสำคัญแต่คนในบ้านของเราเอง อาศัยที่เห็นว่าใครไม่เข้าที่
ก็ถ้าจันทนนไปเพียงเป็นพนอนตราขาย ความที่วานักได้กับที่โจรจันทนนทราบดีว่า
การปล้นนั้นต้องมีอัย ได้แก่คนในบ้านนั่นเองไปรักเอาโจรนอกบ้านเข้ามา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๘/๒๔๘๓

หมายกำหนดการ
รัฐพิธีฉลองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๔๘๓

นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับบัญชา
คณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ให้ กำหนดการรัฐพิธีฉลองรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทยดังต่อไปนี้

วันที่ ๑๑ ธันวาคม พักงานพระราชพิธีเชิญพระพุทธรูปปฏิมาชัย
วัฒน์ และฉัตรรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ไปประดิษฐาน
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต พร้อมด้วยเครื่องมงคลพิช

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปยังพระที่นั่ง
อนันตสมาคมประเคนผ้าไตรของหลวง พระสงฆ์ออกไปครองผ้าเสร็จกลับ
มานั่งเหนืออาสน์แล้ว ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรง
ศุภชุเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ ๑๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์

วันที่ ๑๒ ธันวาคม เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที คณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคม ประธานคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ทรงศุภชุเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ถวายพรพระ
จบแล้ว คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงประเคนภัตตาหารของ
หลวง พระสงฆ์ ๑๕ รูปรับพระราชทานฉัตรเสร็จแล้ว คณะผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ประเคนเครื่องไทยธรรมของหลวง พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา

สาส์นสมเด็จพระ

การแต่งกาย

วันที่ ๑๑ ธันวาคม เย็น แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ประดับราช
 อัญมณีประดับ สวมสายสร้อยพวง
 อัญมณีประดับข้างเสื้อ

วันที่ ๑๒ ธันวาคม เช้า แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับราช
 อัญมณีประดับ

สำนักพระราชวัง

หมายมา ณ วันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

× × ×

บ้านชนนามอน บึง

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

ทูล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

ถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคมแล้ว พนักงานไปรษณีย์ยังไม่เชิญตาย
 พระหัตถ์เกล้าบรรณมาถึงบึงเมธวาทิตจนพญหัตถ์บรรณ ๑๒ มาถึง หม่อมฉัน
 จะเขียนจดหมายฉบับใหม่ให้เสียเวลาจึงจะส่งคืนทูลเรื่องปกิรินกะก่อน

ปกิรินกะ

23/01/2565

๑) หม่อมฉันได้รับจดหมายถึงจึงเมื่อคราวเมธวาทิตพญหัตถ์บรรณ
 บอกมาว่าเธอกลับไปกรุงเทพฯ ได้พบสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ท่าน
 บรรณว่าจะมีมติขมาตามหม่อมฉันถึงยศสมเด็จพระสังฆราช ว่าเทียบกับ
 เจ้าชนใด หม่อมฉันจึงคิดดู และจะทูลหาหรือเสียก่อน

ที่ว่าสมเด็จพระสังฆราช ทรงศกคิด เต็มอเจ้า นนไม่มี ใน กฎหมายตาย
 ลักษณะ มีแต่ในคำพูดเช่นว่าสมเด็จพระสังฆราช "ครัด" สมเด็จพระ
 สังฆราช "ต้นพระชนม์" เป็นต้น มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ฟังได้ว่า
 เทียบศกคิดเต็มอเจ้าจริง แต่ขอทว่าเทียบด้วยเจ้าชนโค่นน ได้แต่เพราะที่
 ด้วยเครื่องยศสมเด็จพระสังฆราช ที่เหมือนกับเครื่องยศเจ้าแตรงุนนางชั้น
 โขน ที่เห็นชัดคือเครื่องประกอบโกศศพเป็นต้น ศพเจ้าพระยาจตุสดมภ์
 ประกอบโกศแปดเหลี่ยม ศพเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีประกอบโกศ
 ไม้สิบสอง ศพสมเด็จพระเจ้าพระยาประกอบโกศกุดั่น ศพพระราชกณะ
 ชั้นเจ้าคณะรองวัชรวิบูลย์ศรี ประกอบโกศไม้สิบสองเต็มอเด่นาบดี
 จตุสดมภ์ ศพสมเด็จพระราชาคณะวัชรวิบูลย์ศรีประกอบโกศไม้สิบ
 สองเต็มอเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ศพสมเด็จพระสังฆราช (ตา)
 ประกอบโกศกุดั่นเต็มอสมเด็จพระเจ้าพระยา

ประกอบโกศที่ทรงพระศพเจ้านาย ถ้ามีพระราชากรมราชัน
 พระองค์เจ้า (เมื่อก่อนรัชกาลที่ ๔) ได้ทับทองทับ ชั้นต่างกรมประกอบ
 โกศไม้สิบสอง ถ้าเป็นพระราชากรม (ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ มา) ชั้น
 พระองค์เจ้าแต่ต่างกรมตามัญชนกรมหมื่นประกอบโกศมณฑป ชั้นต่าง
 กรมผู้ใหญ่ แต่กรมขุนชนไปประกอบโกศกุดั่น โดยอธิบายที่ปรากฏ
 ว่าประกอบโกศกุดั่น แต่พระศพเจ้านายพระราชากรมที่เป็นต่างกรมผู้
 ใหญ่ อย่าง ๑ ประกอบโกศสมเด็จพระสังฆราช อย่าง ๑ กับประกอบ
 โกศศพสมเด็จพระเจ้าพระยา อย่าง ๑ ต่อว่าทั้ง ๓ ศกคินนเทียบกัน

อนึ่ง ศกคิตสมเด็จพระเจ้ายะยานน ทดถระหม่อมโปรดให้มีจางวาง
 ทนายเป็นทดวง ปัดจางวางเป็นขุน ต้มทับญชเป็นหมื่น และพระราช

ทานเครื่องยศสมเด็จพระเจ้าพระยาเหมือนอย่างเจ้าต่างกรม ถูกเทียบตรงกับ
ชั้นกรมหลวง เพราะฉะนั้นหม่อมฉันเห็นว่าศักดิ์สมเด็จพระสังฆราชก็เห็น
จะเทียบกับเจ้านายต่างกรมผู้ใหญ่ชั้นกรมหลวง จะทรงเห็นอย่างไร

๒) เมื่อเรือ ๓ หม่อมฉันอ่านหนังสือฝรั่งชื่อ Varé ผู้เคยเป็น
ราชทูตขอตาชั่งของจีนแต่ได้ความรู้แปลกชอบกลอย่างหนึ่ง ว่าคำที่
ว่า "ตาย" จีนใช้คำผิดกันตามขนัยของผู้ตาย จึงนำพิศวงว่าไฉนจึงมา
เหมือนกับประเพณีในเมืองเรา จะเข้าใจว่าเป็นประเพณีของชนชาติไทย
แต่จีนถืออย่างเดียวกันมาแต่เดิมก็พอใจไม่ได้ดังนี้ เพราะการที่เรียก
ความตายตามขนัยคำใช้แต่ในราชธานี หาสอบใช้ทั่วไปในบรรดาไทยทุก
จำพวกไม่

ดั่งคิดพิเคราะห์ดูตามลักษณะที่เรียกตายต่างกัน เบื้องคำแยกเป็น
๒ อย่าง ว่า "ถึงแก่ความตาย" หมายความว่าตายด้วยเจ็บไข้เป็น
ตามัญอย่าง ๓ "ขาดใจตาย" คือตายด้วยถูกรังหรือประหาร อย่าง ๓ ชั้นดัง
ขึ้นไปก็แยกความตายเป็น ๒ อย่าง แต่หมายความว่าต่างกันไปอีกทางหนึ่ง
อย่าง ๓ หมายความว่าตายไม่เกี่ยวข้องคิด คำว่า ถึงชีพ ถึงพระชนม์ ถึง
แก่กรรม ถึงอนิจกรรม ถึงอดีตกรรม ถึงมรณภาพ อยู่ในพวกอื่น อีก
อย่าง ๓ บอกคดีผู้ตายจะไปถึงคำว่า สวรรคต สิ้นชีพ ทิ้งชีพ นิพพาน
อยู่ในพวกนี้ หรือว่าอีกอย่างหนึ่งก็คือ ไปตามยถากรรม พวก ๓
ตายไปสู่สุคติภูมิ พวก ๓ ความต่างกันเพียงนั้น

ทุกคำต่าง ๆ เหล่านี้มาปรับใช้กับยศของผู้ตายเป็นของคิดใหม่
เพราะสังเกตุในหนังสือเก่าจะใช้คำ อย่างไหนสุดแต่ผู้แต่งจะเห็น ไพเราะ
ห้ามกำหนดกฎเกณฑ์อันใดไม่ ถ้าจะมีเป็นแก่นแท้เถาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

เรียกว่าดวงวรรค ถ้าพระใช้ว่ามรณภาพ แต่คุณผู้สุดท้ายใช้ว่ามรณะกัม ว่าตามทจาไต เช่นคำว่า ทิวคงค ในหนังสือเก่าใช้ถึงพระเจ้าแผ่นดินกัมเพ็งเอามาบัญญัติใช้แบบเมื่อครั้งกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ เพราะวังเก่าไม่ยักใช้คำดวงวรรคเหมือนกรมพระราชวังในรัชกาลก่อน ๆ จะใช้คำต้นพระชนม์เกรงพระทัยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระบารามประบัษ ซึ่งมหานพระองค์เคยเป็นผู้ยกรักษาแบบโบราณอยู่ในเวदानน ถึงคำถึงอนิจกรรม และ ถึงแก่กรรม ก็เคยได้ยินดังเดียวกัน ใครจะบัญญัติก็ไม่ทราบ ว่าคือชนพระยาชนไปจึงใช้อนิจกรรม ชุนนางคำกว่าศักดิ์พระยาให้ใช้คำ ถึงอนิจกรรม ถ้ามีได้เป็นชุนนางให้ใช้ว่า ถึงแก่ความตาย ดูประเพณีไม่เป็นเหตุเป็นฐาน

๓) เมื่อวันพุธที่ ๑๓ พระองค์หญิง ๔ กับเจ้าชายฉัตรมงคลพาดูก ๒ คนกตบจากชวามาถึงบึง หม่อมมณีนชอนเชอพง ๒ มาด้วยกตบวันด้วยกนเมอจนพุดหัดบค ถ้ามถึงเจ้านายทบนตง ได้ความว่าทรงตั้งบายค้อยด้วยกนหมค กรมหลวงทิพยรัตนประศวรเป็นบคกหายเป็นปรกคแล้ว เชอกตบเขาไปกรุงเทพ ฯ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๓

๔) เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ มีคนออกมาจากกรุงเทพ ฯ เขาเอาใบบตรดำกบคอกไม้ชุบเทียนซึ่งทำขนาดเด็กดำหรับตั้งมาทางไกล มาให้หม่อมมณีน บอกข่าวว่าเจ้าชายเด็ริมธวาศดี ถฤคากว ธันชัพคกษย รูธักเสี้ยคายแฉะตั้งตำหม่อมแม่กับเมียของเขามาก แต่ไม่ประหลาดใจ ค้อยเจ้าชายเด็ริม ฯ เป็นโรคหัวใจบวม หมอเขาได้กระซิบบอกเจ้าภาพให้รู้มานานแล้ว ว่าไม่มีทางจะรักษาให้หาย และอาจจะสิ้นชีพได้โดยปัจจุบันทันด่วน

๕) หม่อมฉันคอยถวายพระหัตถ์เวร อยู่ตลอดวันอาทิตย์ วันจันทร์ก็
 ไม่ได้ นึกว่าคงค้างอยู่ทางไปรษณีย์ในเมืองไทย จนเช้าวันอังคารที่ ๑๗ เขา
 จึงเอามาถึง เพราะฉะนั้นจะเขียนทูตสนองถวายพระหัตถ์เวรฉบับลงวันที่ ๓๐
 ธันวาคมในคราวเมตตจะทูลได้แต่อย่างตลก ๆ ด้วยเป็นวันกำหนดเคย
 ทงไปรษณีย์จดหมายในวัน ขอประทานผิดไปทูตสนองพร้อมทั้งจดหมาย
 เสร็จฉบับหน้า

คกรมิกธรรแต่จะโปรด

คำ ๒๖ ทรงพระกรุณา

x x x

ดำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

กราบทูล ส้มเด็จพระบรมพระยาตำราจ ๑ ทราบฝ่าพระบาท

มีชาวทศธรจะกราบทูลคราวนี้ ๓ เรือง

23/0 ข่าว 55

๑) เมื่อวันที่ ๑๓ แม่โตมาบอกว่าไปเยี่ยมหม่อมเจิม ท่านเสริม
 สิ้นชีพเสียดแล้ว เป็นโรคเดือคืดคืดแรง อย่างที่ตรัสออกไปในถวายพระหัตถ์
 เหวร ตายในห้องน้ำโดยมีจุ่มน ที่กัเขารูปเป็นอมพาอาศัยอย่างแรง ครั้น

สำนวนสมเด็จ

วันที่ ๓๒ ธันวาคม มีใบคำบอกมาว่าจะขานาศ์พเวลา ๑๗.๐๐ น. จึงได้
ไปตามกำหนด ได้ขานาศ์พตามประเพณีและได้เห็นศพประกอบหีบของ
ตบคงบนชั้นกระฉาก ๒ ชั้นที่บ้านเรอ

๒) วันที่ ๓๒ ธันวาคมตนเอง ได้รับใบคำบอกฉบับหนึ่ง บอกว่า
หม่อมเจ้าคชยथा ปราโมช ต้นรัชตภยเมือวันที่ ๓๓ ธันวาคม จะ
ขานาศ์พในวันที่ ๓๒ นน เวลา ๑๖.๓๐ น. ต้องแต่งนิคเวลาด่านครึ่ง
ชั่วโมงระร้อร่าม จึงตกดงใจว่าไปรยท่านคชยथाหลัง รดนาให้ทหีบศฟ
อย่างคคไป ศฟประกอบหีบของทบ คงบนชั้นกระฉาก ๒ ชั้น มีนศร
เบญจาคง ๔ คน ต้นรัชไปว่าอย่างคนไทยเก่ากโรคชรา ถวมถึงอายุเขา
บอกว่า ๗๕ รุดักว่าอยู่ได้แก่มากทเดียว

๓) เมือวันที่ ๑๕ น ได้ไปเผาศ์พพระยาคำรงธรรมธำร (สร้าง
จเคษศิริ คอเจ้าของตค ๗ ชั้น) ทอดตำจน ซึ่งเป็ดยนชอเป็นจุด
ไครมีศร ทจรงไม่ไรเป็นศนรจกมกคูนกน เว้นแคะเกยวชของอยู่หลายทาง
ทงไตทราบว่าทจคณนม เต่าเผาศ์พอย่างฝรัง ทำชนไวใหม่คด้วย จึงอยากเห็น
ทงคคยคคิมทางเขามาเกยวชของคคด้วยจึงไป เต่าเป็นชย่างไรจะพรณนามา
ถวยเวลาดกคคชน จึงดไ้จะกรวบทถในฉบับหน้า หนงชอซึ่งได้แจกใน
งานน ๒ เต็ม ชอว่า "บทรฐนิยม" เต็ม ๓ กับชอ "ฉนไม่โกรช" เต็ม ๓
เต็มแรกเป็นเรองกรบ้านเมือง เต็มหลังมีนธรรมะ ไม่ได้พยายมทจจะตั้ง
มาถวยทง ๒ เต็ม

แปลคำ

๔) ชื่อ "มหาดไทย" กับ "กตาทิม" ได้คิดหนักแล้ว แต่ไม่ตกลงใจแน่เลย คำ "มหาดไทย" รั้งจะให้เป็นคำไทย "มหาด" คำนิยมอยู่ค้ำคน ใช้เป็นชื่อชนิดคน แต่จะเป็นคนชนิดใดก็รู้งัดกมัตมิ คำ "มหาด" ไม่ใช้มีแต่ "มหาดไทย" "มหาดเล็ก" ก็มี แปลมหาดไทยว่าพลเรือนกตเขาที แต่กตจะหลงไปด้วยอุปาทานยึดเอากฎหมายศักดิ์นิทาน เพราะจัดเขาคูกินไว้กับกตาทิม ซึ่งว่าเป็นกระทรวงทหารตั้งตั้งอยู่มาก เห็นกรมในกตาทิมไม่ควรเป็นทหารก็มี กรมในมหาดไทยเกณฑ์เขาดารงทัพกรม ตดอดจนเด่นาบคัมมหาดไทยก็ให้เป็นแม่ทัพ อนึ่งคำกตาทิมหนักชอบกต คำที่ถือว่า เป็นกระทรวงทหารจึงแปลเอาคำ "กตาท" ว่าเป็นรบ แต่ที่จริงดากข้างนั้นเกิน ถ้าแปลว่ารบก็ควรเป็น "กต" แล้ว คำ "โฮม" ข้างท้ายก็ตัดทิ้งเสียไม่แยแส คำศัพท์จารย์ ฟีน แปลว่าผู้รักษาบุรุษไฟ นั้นก็แปลไปตามคำ "กต" หรือ "กระต" คิดต่อกับคำ "โฮม" ถ้าถือเอาแต่แปลคำก็ฟังได้ แต่ถ้าจะเอารูปเขารอยก็ฟังไม่ได้ น่ากตจะเรียกผิดเขียนผิด แต่คิดถึงว่าเดิมทีจะเป็นอะไรก็คิดไม่ออก จึงได้กราบทูลมา เมื่อว่าจะได้ทรงพระดำริไว้บ้าง จะได้ตรัสบอกให้เป็นทางที่คิดต่อไป

23/01/2565

อนึ่งศักดิ์นิทานในกฎหมายเขียนว่า "ทหารหัวเมือง" พิจารณาดีข้อเจ้าเมืองเก่า ๆ ก็เป็นชื่อทหารทงหนน อาจที่หัวเมืองทงปวงจะรวมอยู่ในกตาทิมหมัดก็เห็นได้ ทมาแยกชนมหาดไทยบ้าง กตาทิมบ้าง กรมทาบ้าง มาแยกที่หลังเป็นแน่ แม้จะมีปรากฏอยู่ในกฎหมายเขียนเดิมเขา

สาส์นสมเด็จพระ

๒๓๗

ที่หลังก็ได้ จะเห็นได้ทบทวนทำ เข้าใจว่าเป็นกรรมคงชนภายหลัง แต่
ก่อนไม่มี

ลายพระหัตถ์

๕) วันที่ ๓๕ นี้ ได้รับลายพระหัตถ์ถึงพระเปี๊ยะ ซึ่งถึงวันที่ ๓๐
ขึ้นวาคม ตามกำหนดอันควรได้รับ จะกราบทูลถึงการเปี๊ยะ แต่ก่อน
ใช้กระดาษคพมพตราเปี๊ยะ เคยฉีกไปใช้กระดาษเปล่าเปี๊ยะ มีแต่
ตราประทับทวยเปี๊ยะ & คราวมาแล้ว เห็นสมควรมาก คพมพกระดาษ
สำหรับเปี๊ยะเปลื้องไปเปล่า ๆ จะกราบทูลส่งของข้อความในลายพระหัตถ์
ที่ใครรับใหม่ ننตางข้อต่อไป

๖) เรื่องตัดหัวพันต้อจากรวมทูลได้มาก เพราะได้ศึกษาใน
ทางนหมาก

กนิษฐา เป็นของทำจนเมอครั้งพระเมรุสมเด็จพระนางสุนันทา เจ้า
ตั้งเป็นผู้คิด คิดตามแนวตัดหัวพันต้อซึ่งเคยสำหรับงานพระเมรุมาแต่ก่อน
ซึ่งจับในชนน ทำหัวพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ หัววงเดชาวิจารณ์
(จีน ซึ่งเรียกกันว่า "หัววงจีน") เป็นผู้บันทึกจดถึงเขียนทูลรับของบัน
แต่ทกระว่าให้ทำกคุณนไม่ทราบว่ามีใครกระ แต่ไม่มีอย่างอื่น ต้องเป็นพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระ

หัววงจีนหนักประหลาด เกดอาการหม่อมเคยพบมากอันทหนึ่งแดง
มาอดคิดต่าง ๆ ก็หนักเกดยคหน้า แดครนผ้าพระบาททรงใส่ให้แดงห้อง
โรงทหารมหาดเล็ก ในงานเฉลิมพระชันษาราวหนึ่งเป็นอย่างจีน ให้ทำ

กับนายควน (นายใหญ่) เขามองว่างานมากนัก จะไปตามเพื่อนมาช่วย
เพื่อนของเขาที่ฝังหน้ามากคือนายจันทนเอง ตั้งแต่วางงานกันคราวนั้นมา
ก็เคยคุ้นเคยกัน แต่ก็ไม่พินิจคิดไปได้ เว้นแต่ค่อยยั้งชั่งใจ เพราะจะ
รู้สึกว่าการกระทำหม่อมมกเขาใจกว้างอยู่บ้างหรืออย่างไรไม่ทราบ

พระตำรับตามพระตำรับ ว่าสวดหิมพานต์เต็มทงคนอย แลจะมาปรัง
ชนตำรับการพระเมรุจึงมามากน เป็นการรุกแท้ทีเดียว ตำรับสวด
หิมพานต์ก็เห็นมแต่ตำรับตำรับการพระเมรุเท่านั้น ตำรับสวดจริงไม่เห็นมี
หม่อมมกแต่ยั้งรูปตั้งหึกบราชส์หึกเขาใจว่าเป็นคนตระอย่าง ทำรูปตั้งให้ไป
อย่างหนึ่ง รูปราชส์ให้ไปอีกอย่างหนึ่ง ได้เคยสังเกตุมาแต่ รูปราชส์หึก
ราชส์เห็นมมาแต่แคว้นเคย รูปนกดัดดินกม แต่หิวไม่มิงวงมิงา เป็น
อย่างนกดัดดินกมเอง เว้นแต่เคยเขาข้างไปกินดงต้องตัวดำมด
แต่ดงว่าใหญ่

นก " ทนทานมก " นั้นได้เคยคนมาทหนึ่งแต่ ในพระบาทความ
ปากยาวคจไม่ทาวจคยูนนใบบว แต่ดงว่าตัวเด็กมาก ไม่ใช่ตัวเป็นครุฑ
ททาคอให้เป็นครุฑก็เพราะไม่ทาวนำไป ถ้าตัวไม่เป็นคนก็ไม่ได้ ไม่มีมือ
จะถือไม้ทาว

ครุฑนกดัดดินกม ในทางต้นตักถูกเป็นชื่อจำเพาะตัวเดียว แต่ใน
ทางบาทเป็นชื่อสวดชมนกหนึ่งซึ่งมีอยู่มากมาย เช่นเรื่องพระอินทร์ดกพา
เขานางสุชาดาไป อำนาจความกระเทือนของรัศมีทำให้ถูกครุฑตกตลงมา
จากรัง ครุฑนกดัดดินกมใจเดิมก็เป็นนก แต่แคว้นนกทวาคอ ๆ ไป
เขาก็รียาคนได้มากชน รูปกคองกตายเป็นนครังนกดัดดินกมไป ไม่เช่นนั้นกค
ทากรียาอย่างคนไม่ได้ " เว้นเคย " ซึ่งมาเป็น " เว้นไทย " นั้นก็เป็น

ครุฑตัวคันโดยจำเพาะ แปรลงมาแต่คำ "จินดา" อันเป็นชื่อแม่ หมายความว่าเกิดแต่นางจินดา "มยุรเวณไทย" เป็นฉบับในชั้นนี้ รูปร่างเป็นเครื่องวิทยากรคกงกั๋อหางนกยูงแต่งดงว่าเหตุจวักความรู

"กนิษฐ" นนชอบกต ทางบาดตั้งตั้งกฤตเป็นศตวรรษ ว่าหน้าเป็นมาตัวเป็นคน เป็นบริวารของท้าวเวศวิณ นัยหนึ่งว่าเป็นคนขรรพ พวกเดินเพลงของเทวดาโดยลักษณะเรียกว่า "อักษมุข" ก็เรียก เดอนมาทางไทยกถาเป็น "อักษมุข" เพราะฟังไม่สรรรพจับมากระเดียดที่ตรงตามเดิมกม คือนางแก้วหนามา แดกตายเป็นผู้หญิงไป กนิษฐผู้หญิงคือเป็น "กนิษฐ" ทางบาดตั้งตั้งกฤตแปลว่านางฟ้า หรือกตมากเป็นอุปสรร คือละครของเทวดา ตามท้าวหน้ารูปเรื่องนางมโนหรากว่าได้บอกทาง ที่แท้ "กนิษฐ" หรือ "กนิษฐ" ไม่มีกล่าวถึงบอกทางเลย แต่ทำไมจึงทำเกยจกบอกไปไม่ทราบ รูปที่พบเป็นเครื่องคนเครื่องกม ที่เป็นรูปคนคิดก็คิดทางอย่างนางมโนหรากม ตอนแต่เป็นนางทรงพน ททำรูปกนิษฐชายกม แดมนอย จะคือปรับปรุงว่าทำเหตุด้วยไม่รู้

๗) แม่ตั้ง ๕ นน เหตุใดจึงเรียกว่าแม่ตั้ง เพราะเหตุที่จะมดมตั้งอะไรก็ไรตั้งซึ่งเป็นแม่มนมดมไปตั้งด้วยกน เช่นตั้งมกคือชาวกมแดงตั้งแต่ตั้งเหตุของกมแดง ตั้งเขียว (ใบไม้) ก็คือเหตุของกมคราม ตั้งเขียวแกก็คือเหตุของกบคา ตั้งวงกคือโตงกบคราม เช่นเป็นคน

๘) เรื่องเปิดยันเครื่องทรงพระแก้วนน เป็นของยังไม่เคยทราบจึงกราบพุทธลามา ทจริงหน้าทเปิดองเครื่องพระแก้วกเคยได้ไปอุปบัติ แดเจ้าพนกงานเขาเปิดองใจตั้งจกแต่ดี ผทโคธธวาไปเปิดองเครื่องพระแก้วนนทจริงไม่ได้เปิดองเป็นแต่ไปตั้งหน้าหอมทานน แดเจ้าพนกงานเขาก็

สาส์นสมเด็จพระ

ทรงเครื่องใหม่ จะตั้งเกิดมีขอเครื่องทรงไม่ได้ เห็นแต่ที่ตั้งอยู่บนท
ห่างเค็มทมิเห็นฝีมือทาเครื่องทรง

๕) พระกริ่งซึ่งสมเด็จพระสังฆราชให้เมืองามนของอายุทวดดุดุคัน
เกล้ากระหม่อมก็ขยาคทราบว่าเป็นพระที่ท่านห่อศราวไไหน ในใบกำหนด
การซึ่งกรรมการศิษย์ของท่านให้มากมการห่อพระรัตนหนึ่ง แต่จะเป็น
ห่อพระอะไรก็ไม่ปรากฏในนั้น ถ้าเป็นพระกริ่งที่ท่านให้คนากดจะแต่ง
ไม่ทัน นี้ว่าตามแบบเก่า ย่อมเป็นการใหญ่ถ้าอายุทวดแต่ง เพราะเจ้า
ของพระกตองการให้พระงาม ผู้ทากคของเดอกเอาแแต่งซึ่งเคยแต่งที่จะฟง
ไว้ได้ได้ เมื่อพระหลายองค์ผู้แต่งคนเดียวก็จำเป็นคืองชายุเอง แต่ถา
ไม่พลพถนอย่างนั้น ผู้แต่ใครถ้ามารจะแต่งให้เกดงใดกให้แต่งแวงก
ไม่จาจะคงธา ขนาดพระกตจะเทากบพระกริ่งเขมร เว้นแต่หน้าพระ
แ่งห่มยานนเป็นออย่างไทย ขอตั้งดัยอนนใดตามคตท่านแ่ง ท่านบอกว
เป็นพระที่ห่อใหม่ในการนถองชายุน การแต่งธาหรือเวงยอมเกยงแ
การห่อ ถ้าห่อใดเกดงการแต่งเร็ว ถ้าห่อใดถี่ถี่ระมากการแต่ง
ถธา พระองค์เจ้าประคิษฐูวรการท่านบอกวการห่อมฤกษนุนยากกว่า
การห่อตามใจ เพราะจะคองกะให้การเผาพิมพ์แ่งห่อมททองพอดกบ
เวตาฤกษ ยังการเททองทรงเทดวยแ่งกยังยากหนักขน เพราะถงเวตา
ฤกษแ่งดวยงไม่เล็ดจออกจะทำอย่างไร คองมวชที่จะแ่งไข่มอนน เพราะ
การเผพิมพ์จะใดทกกำหนด ถ้าเผาซ่อนไปเททองกไม่เดิน ถ้าแ่งไม่
พิมพ์กแตกเททองมถาดามาก การห่อมททองกถามากเหมือนกัน ถา
ซ่อนไม้กเทไม่เดิน ถ้าแ่งไปกใหม่ทาให้เนอนอยไปเทไม้เค็มพิมพ์

๓๐) การตั้งศพรายวิบุตยซึ่งสมวาเป็นการระควกคณน สมควย

หากว่าถกคิดจะเผาแควเผาที่กรุงเทพฯ ๑ ๑๕๖๖ เพราะว่า
การกระทำผิดกว่าเขาทำกันในบ้านเมืองนั้น เช่นที่กราบทูลถึงพระศกปาณา
แก่บั้น นั้นก็ไม่ใช่อะไรเป็นเหตุด้วยทำต่างไปจากประเพณีของบ้านเมือง
จึงหาอะไรได้ยาก

๓๓) นิทานโบราณคดี เรื่องพระพุทธรูปแปดกัณฑ์ ซึ่งทรง
พระเมตตาโปรดประทานเข้าไปใน เรื่องพระพุทธรูปไม้ดีประหลาด
เพราะได้ทราบเรื่องอยู่แล้ว แต่เรื่องพระพุทธรูปอนจะคงชอบคนบดว่า
“พระวิภาว” นั้นได้เคยฟังคร่ำเด้ามาบ้าง แต่ไม่ได้ทราบตลอดเรื่อง
เมื่อได้อ่านเรื่องทราบความตลอดจึงพอใจยิ่งนัก ในการที่หาพระพุทธรูป
ทำให้เกิดวิภาวนั้น ไปชี้เขาพระเจ้าแผ่นดิน ๆ ที่จริงวิภาวทกนโดยธรรมดา
เท่านั้น

ทองที่หล่อพระ ถิ่นหมองเหลือง (มีส้มทองแดงกับตะกั่ว)
แล้วเกิดอาการหมองปรึบว่าเป็นของใหม่ เพราะวิธีผสมอย่างนั้น เป็น
ของเพ่งคิดได้ เกาชนไปเขาผสมอย่างอื่น

นึกถึงคนเล่นของเก่า เกด้ากรรม่อมเห็นเขตาที่สุด จะมีประโยชน์
อะไรแก่ของเก่า อย่างที่พวกกิมคงเขาเรียกว่า “เก้ากะตา” นั้นเห็นคิด
ที่สุด เกด้ากรรม่อมไม่ถือเวลา สุดแต่ว่างามตาพอใจแล้ว ถึงจะเป็น
ของเก่าเมื่อวานนี้ข้างเป็นไร พุดถึงเด้าของเก่ากนกรเรื่องขึ้นมาได้ วันหนึ่ง
ไปไหนกลับมาถึงบ้าน เห็นรูปพระภคตทรงนกดั่งศักดิ์ด้วยไม้สุฟังแล้ว
มาผูกใจให้เข้าเรือน ประหลาดใจจึงถามเด็กวานมาแต่ไหน เด็กบอกว่า
จางวางรอดเขามาขาย จึงให้แยกออกตั้งคืนไปทันที บอกว่าให้เอาไปขาย
คนเล่นของเก่าเถิด

สาส์นสมเด็จพระ

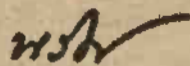
เดี่ยททได้ไปถึงเมืองทุ่งยั้งแต่ไม่ได้ไปเที่ยวดู จะเป็นด้วยอุปสรรค
 อะไรก็ตามไม่ได้ ฝ่าพระบาทได้เสด็จไปทอดพระเนตรถ้ำทรงพระเมตตา
 ไปรดครีตเด้าให้ทราบเกล้าบ้าง มากกว่าที่ครีตเด้าไว้ในนิทานโบราณคดี
 ก็จะเป็นพระเดชพระคุณหาหยิ่งไม่

เปิดเตลิด

๓๒) ชายจุมภฏให้พระพุทธรูปชื่อบุชชัญชัญ หน้าตักสูง ๕ นิ้ว
 ตั้งใจทำเป็นพระทรงเครื่อง เครื่องแต่งอย่างหล่อคดในศตวรรษที่ ๑๕
 หวังเอาผู้เช่าด้วยเชือกก็มิ ตั้งเกิดการตกแตกเห็นเป็นเก่ามาก แต่อะไร ๆ
 ก็ไปผิดไปจากที่เคยเห็นทภายในฐานนมม้วนกระดาศยัดไว้เต็ม ชักออก
 มาดูตเห็นเป็นหนังสือรูปตั้งตฤก เว้นแต่อ่านไม่ออกเพราะติดกับหนังสือ
 ตั้งตฤก แต่ละความขัดมากมาย คิดว่าคงเป็นคัมภีร์ ด้วยเคยเห็นฝรั่ง
 เขาเขียนภาษาชเวต เป็นตัวอะไรตั้ง ๆ คอบกกัน แม้จะได้ถ่ายออกเป็น
 หนังสือฝรั่งแล้วก็ตามไม่ออกดูอยู่นั่นเอง คิดว่าจะเป็นตัวคัมภีร์อย่างเดียวกับ
 ที่ใช้ถรรพบอกหมุน คงเป็นถรรพเรวิญพระพุทธรูป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

23/01/2565

บ้านจินนามอน บั๊นง

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

ทูต สมเด็จพระบรมพระนริศ ๑

หม่อมฉันได้รับสายพระหัตถ์เดวิดบรรดงวันที่ ๓๗ ธันวาคม ซึ่งมาถึงบั๊นงในคราวเมตจนพฤษศก ๓๗ อย่างแปดถักหน้อย ด้วยในคราวเมตจนมีจดหมายถูกหุดานตั้งมาจากวงจรวัดศักด้วย พนักงานไปรษณีย์เขาเชิญแต่สายพระหัตถ์มาตั้ง ในวงศักรตอหน้าย แต่จดหมายถูกหุดานเขาเอาตั้งคอวงเด้ารเขา ดูราวกับเขาแกศวทตั้งสายพระหัตถ์เดวิดบรรดงจนเข้าไปถึงวันอังคาร

ทูตสนองความในลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑) คำว่า "บาด" ใช้ความหมายต่างกันเป็น ๒ นัย นัย ๑ เมื่อพูดถึง พระไตรปิฎก เรียกความใน คมภร พระธรรมจณย ท ตั้งคายน่า ว่า "บาด" เรียกคมภรทเอกชนแแต่งอธิบายในคำบาดว่า "อิตถถถา" แแต่งเรียกคมภรทเอกชนแแต่งอธิบายคำในอิตถถถาว่า "ฎีกา" ตามนัยนคำว่า "บาด" หมายความว่าหนึ่งต่อพวก ๑ อักนัย ๑ พวกนักปราชญ์ชาวตะวันตกเรียกภาษาทแแต่งพระไตรปิฎกว่า "ภาษาบาด" ความ ๒ นัยขตกน หม่อมฉันไม่ทราบซาพระเถระผู้รู้ท่านคตคตินนอย่างไร แต่มีคำทพระเถระแแต่งก่อนท่านไซ้อักคำ ๑ อาจจะเป็นทูตกรรหม่อมจระทวงกรเป็นโต เรียกว่า "ภาษามคร" นักปราชญ์ฝรั่งบางคนก็เชื่อว่า Magathi หมายความว่าภาษาทไซกนในนครราชฎ ถ้าใช้คำนไม่ขตกน

ที่เรียกกรมกร บาดชดถกถา ฎีกา หม่อมฉันจึงชอบใช้คำว่า “ภาษา
มคธ” แต่ไม่ได้หมายจะคิดค้นว่าอย่างไรเป็นถก

๒) พระเจดีย์ที่เรียกว่า “พระธาตุอู่ทอง” นั้น เป็นพระมหาธาตุ
ของเมืองท่าอุเทน หม่อมฉันได้เคยเห็นแล้ว ถ้ายแบบพระธาตุพนมไป
สร้างตนเอง พระธาตุเชิงชุมที่เมืองสกลนครเดิมเป็นปรางค์ขอมอย่าง
ขอม ๆ ก่อหุ้มแปลงเป็นพระเจดีย์ & เหยยมอย่างพระธาตุพนม พระเจดีย์
& เหยยมที่ถ้ายแบบพระธาตุพนมไปสร้างที่อื่น ในภาคอีสานเห็นจะยังมีก
คคทชอบถ้ายแบบพระเจดีย์สำคัญไปสร้างที่อื่น ๆ ยังมีตามหัวเมืองภาคอื่น
อีก เช่นในมณฑลนครราชสีมา พระสถูปกุดมของเก่าที่เมืองพุดอง
และเมืองดงขดาก็ถ้ายแบบ พระมหาธาตุ เมืองนครราชสีมา ไปสร้างที่
นั้น ทางมณฑลพายัพที่เมืองดาพูนมพระเจดีย์ & เหยยมแบบเมืองสระบัว
ทำเป็นชน ๆ ซ่อนถนจนไปจนถึงยอด แต่จะชนมคธทางพระพุทธรูปยืน
รายดงชดด้าน ขยู่ทวดหนึ่งข้างนอกเมือง เดิมเรียกกันว่า “วัดกุกกุด”
หมายความว่าพระเจดีย์ยอดคดจน หม่อมฉันไปเห็นที่นั้นว่าเป็นแบบพระ
เจดีย์เมืองสระบัว จึงบอกให้เรียกชื่อวัดนั้นว่า วัดจามเทวี มาจนบัดนี้ พระ
เจดีย์ & เหยยมของคนก็ถ้ายแบบไปสร้างไว้ที่เมืองเชียงใหม่ และเมือง
เชียงใหม่

หม่อมฉันเคยตั้งเกิดแบบพระเจดีย์ที่สร้างในกรุงเทพฯ เข้าใจว่าใน
รัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๒ สร้างแต่พระปรางค์ เช่นทวดพระมิ่ง วัด
อรุณ และวัดราชบูรณ เป็นต้น กับพระเจดีย์เหยยม “ไม่เรียกทวดฟ้า”
เช่นทวดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน และพระสัมพุทธเจดีย์ เป็น
ต้น ทอดกระหม่อมแต่คจจนไปเมืองเหนือเมื่อทรงผนวช ทรงนำแบบพระ

ตั้งอุปถัมภ์มาสร้างที่วัดบวรนิเวศและวัดบรมนิวาสก่อน แล้วสมเด็จพระเจ้า
พระยาบรมมหาประยูรวงศ์เอาออกไปสร้างที่วัดประยูรวงศ์ ตั้งแต่ใน
รัชกาลที่ ๓ แต่ไม่ปรากฏว่าพระอุปถัมภ์ของหลวงสร้างที่ไหนใน
รัชกาลนั้น

๓) อธิบายที่ พระยาอนุমান ทูล ถึง เรื่อง ซ้อ แม่นา ตาบี และ เมือง
สุราษฎร์ธานีนั้นถูกแล้ว เมืองท่าของเดิมคงที่บ้านท่าของอยุธยาตะเตย
บ้านดอน เป็นเมืองชนของเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยา
นคร (น้อย) ตั้งคือเวือรบของหลวงที่บ้านดอนในแม่น้ำหลวง จึงย้าย
เมืองท่าของเขาไปตั้งที่บ้านดอน ถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ยกศักดิ์เมืองท่า
ทองเป็นหัวเมืองชั้นกรุงเทพฯ จึงขนานนามใหม่ว่า เมืองกาญจนดิษฐ์
แต่คงตั้งอยู่ที่บ้านดอนนั่นเอง ผู้ที่บอกอธิบายชื่อแม่น้ำตาบี ว่าเพราะนำ
ไหลตาบีส์ตาซาติน ก็คือใต้ตำรามาแต่พวกอาจารย์ที่แปลชื่อตำบลตาม
เล่นว่ามาแต่ ๓๐๐๐๐๐ และชื่อเมืองสุพรรณว่า มาแต่ ๒๐๐๐ ปรหะลาด
อยู่ที่ตำราหนึ่งไม่สู้

๔) ชื่อเมืองเวียงจันท(๑)นั้นผมอธิบายในพงศาวดารล้านช้างว่า เพราะ
สร้างระเนียดปราการด้วยไม้จันท จึงเรียกว่าเมืองเวียงจันท หมายความว่า
อย่างเดียวกับวงจันท คำจันทจันท และเรือนจันทนั่นเอง จะเคยพูดต่อไป
ถึงอธิบายชื่อวงจันทระเกษม เคยถามเป็นปัญหามาแต่ก่อนว่าเพราะเหตุใด
จึงเรียกชื่อวงจันท บางคนเห็นว่าจะเพราะอุปราชจันทของขุน
จรวงศ์ราชสร้างใหม่ ใครเห็นชอบด้วย แต่ยังไม่พบอธิบายว่าเพราะ
เหตุใดจึงเรียกว่าวงจันท ครึ่งหนึ่งหม่อมฉันขึ้นไปเมืองพิษณุโลก ไป
ถามหาของโบราณ ในเมืองนั้น เขาบอกว่าวงจันทเป็นที่ประทับ

(๑) ชื่อเมืองนี้ พิมพ์ตามต้นฉบับทุกแห่ง

สาส์นสมเด็จพระ

ของพระเจ้าแผ่นดินแต่โบราณอยู่ทางฝั่งตะวันตก หม่อมฉันไปตรวจดู
 เห็นจริงดัง เขาบอกจึง ตั้งให้ถาง ถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทอด พระ
 เนตร (เข้าใจว่าท่านก็ได้เคยเสด็จไปทอดพระเนตรแล้ว) อังจันทร์ นั้นคง
 สว่างเมื่อครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปประทับอยู่ ณ เมือง
 พิษณุโลก แต่เป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชและสมเด็จพระ
 พระนเรศวรเมื่อทรงครองเมืองพิษณุโลก ในชั้นหลังต่อมา

ในเรื่องพงศาวดารว่าเมื่อสมเด็จพระนเรศวรครองเมือง พิษณุโลก
 ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชนั้น ทรงสร้าง "วังใหม่" เป็น
 ที่ประทับเวลาดำรงเสด็จลงมาพระนครศรีอยุธยา อังจันทร์นั้นคือที่เรียกว่า อัง
 จันทรเกษมเดี๋ยวนี้เป็นแน่ เพราะเมื่อไทยประกาศเป็นอิสระ สมเด็จพระ
 พระนเรศวรกวาดคนเมืองเหนือลงมาหมด มาตั้งค่ายหลวงต่างดัดในกรุงแต่
 แห่งเดียว เป็นเหตุให้วงจันทรที่เมืองพิษณุโลกร้างแลคนมา สมเด็จพระ
 พระนเรศวรลงมาประทับที่ "วังใหม่" พวกชาวเมืองเห็นอจงเขาชองที่
 เคยประทับแต่เดิมมาเรียกวงใหม่ว่าจันทร ชื่อจันทรในพระนครศรี
 อยุธยาจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้ คำว่า "เกษม" เห็นจะคือใหม่เมื่อภายหลัง
 หนึ่งมาช้านาน ยังมีจันทรอยู่ต่อไปอีก ถ้าเพราะเหตุนี้จึงเรียกจันทร
 เป็ดยอนเป็น "พระราชวังบวรสถานมงคล" อธิบายขอนกมเภาในหนังสือ
 พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ว่าสมเด็จพระนเรศวรเสวยราชย์เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๓๓ คือมาถึง พ.ศ. ๒๓๓๖ จึง "เสด็จเถลิงมหาปราสาท"
 คือเสวยราชย์แล้วทำศึกคิดพมออยู่กับเมืองหงสาวดี ๓ ปี จนได้เมือง
 หงสาวดีแล้วจึงทำพระราชพิธีราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร ในคอน
 ๓ บนในเวทาวางตั้งครามสมเด็จพระนเรศวรทรงประทับอยู่ที่จันทร คง

เรียกว่า “พระราชวังจันท” เป็นคู่กับ “พระราชวังหลวง” ถึงรัชกาล
 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเห็นจะเป็นที่ประทับของ สมเด็จพระเอกาทศรถ
 คือนอนมาไม่ปรากฏว่าเจ้านายพระองค์ใดประทับที่วังจันท พระศรีสุธรรม
 ราชากับพระนารายณ์ช่วยกันกำจัดเจ้าฟ้าชายแก้ว พระศรีสุธรรมราชา
 แล้วพระราชขยุพระราชวังหลวง ให้พระนารายณ์เป็นพระมหาอุปราชอยู่
 จันทร์ เมื่อพระนารายณ์ซึ่งราชธมมบิดได้จากสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา
 ขีราชแก้ว ต้องปราบศัตรู คือพวกพระไทรภูวนาทิศยวงศ์เป็นคนต่อมา
 ออกนาน จึงไม่เสด็จไปประทับพระราชวังหลวง ประทับอยู่ที่วังจันทร์ต่อมา
 อีกหลายปี (หาจำนวนปีไม่พบ) แต่คงประทับอยู่จนสร้างพระที่นั่ง
 แล้วจึงเสด็จไปประทับ พระราชวังหลวงแต่ วังจันทร์ก็ยังเขา เป็นที่ประทับ
 อีกแห่งหนึ่งเวลาดำรงตำแหน่ง ขอน พงเห็น ได้ทรงสร้าง พระที่นั่งพนา
 วิทยา และพระที่นั่งพิสัยศัลถกชดวนเป็นของถาวรทรงน น่าจะเป็นใน
 ค่อนหนที่สมเด็จพระนารายณ์ โปรดให้เปลี่ยนนามวังจันทร์เป็น “พระราช
 วังบวรสถานมงคล” โดยนิมิตที่ทานผู้ได้เสด็จอยู่ได้ประดับขั้วมงคลทั้ง
 สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระเอกาทศรถ และพระองค์สมเด็จพระ
 นารายณ์เอง เพราะฉะนั้นถึงรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาซึ่ง ทรง
 หลงรักศักดิ์เป็นพระมหาอุปราชให้ประทับอยู่ที่วังจันทร์ขุนนางในพระมหา
 อุปราชจึงได้นามเรียกกรมกันว่า “กรมพระราชวังบวรสถานมงคล” นาม
 ข้าราชการ “กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข” ก็น่าจะเกิดขึ้นพร้อมกัน
 แต่เห็นได้จากชื่อกันจากคำ “วังหลวง” ต่างกันกับพระราชวังบวรสถาน
 มงคล แต่คนก็ยังคงเรียกตวงว่า “วังจันทร์” อยู่อย่างเดิม ชื่อวังจันทร์
 คงคงอยู่ต่อมา

ทูลสนองความในลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม

๕) ที่ทรงปรารภข้อมหาดไทยและกตาทิมนั้น หม่อมฉันเคยเขียนอธิบายให้พระยาอินทรมนตรีครั้ง ๓ ครั้งเหมือนได้ถวายคำแนะนำไว้แล้วทรงกันคุณเกิด จะทอดตามความตั้งเกิดด้วยเรื่อง "นามบัญญัติ" คือชื่อทศกัณฑ์ ประดิษฐ์ขึ้นเรียกเจ็ดมพระเกียรติคงแต่พระนามพระเจ้าแผ่นดินเป็นต้น ต่อมานามขุนนางต่าง ๆ ที่มีในทำเนียบ หม่อมฉันเห็นว่าคำคำรามาค่าแต่อินเดีย จึงใช้คำภาษามคธและตั้งตั้งฤกษ์เป็นพหู เหมือนกันทั้งในเมืองไทยเมืองเขมรและเมืองพม่า ที่เอามาตั้งมักตั้งไม่สิ้นทักมี เช่นคำแห่งจุดศกมภ์ เดิมเรียกเป็นภาษาไทยว่า เมือง อัง คัง นว เขาคำภาษาดังตั้งฤกษ์มาตั้งว่า นครบาด มนเทียรบาด โภษาธิบดี เกษตราจักรคนกัณฑ์พอใจเรียกอย่างเดิม แต่กรมมหาดไทยกตาทิมนคงชนภายหลังชื่อภาษาไทยไม่เคยมีมาแต่ก่อน ชื่อจึงเป็นภาษามาค่าแต่อินเดีย ที่เรียกว่า มหาดไทยและกตาทิโมอาจจะเพี้ยนคำเดิมบางกเป็นไค จึงยังมีคำ "กตท" ปรากฏอยู่

๖) ที่หนังสือกฎหมายทำเนียบศักดินาแบ่งข้าราชการเป็น "พด เรือน" ภาค ๓ และ "ทหารหัวเมือง" ภาค ๓ นั้น แต่เดิมหม่อมฉันกำลังตั้งมาจับเหตุได้คือภายหลัง คือเป็นเพราะทำเนียบข้าราชการพดเรือนยวมเขียนเดิมสมุดไทยเดิม ๓ แต่ทำเนียบข้าราชการทหารกับข้าราชการหัวเมืองต้นเขาเขียนรวมกันไว้ในสมุดไทยเดิม ๓ จึงจัดใบปกว่า "ศักดินาทหาร (และ) หัวเมือง" เมื่อพิมพ์กฎหมายผู้พิมพ์ไม่พิจารณาว่าทำเนียบหัวเมืองมีบานแผ่นกต่างหาก พิมพ์ตามต้นฉบับสมุดไทย จึงดูเป็นหัว

เมืองรวมอยู่ในข้าราชการฝ่ายทหาร ๓ ถูกควรพิมพ์แยกเป็น ๓ ภาค พด
เรือนภาค ๓ ทหารภาค ๓ หัวเมืองภาค ๓

๘) เรื่องตั้งควมพานศกประทานอธิบายว่ากษัตริย์เจ้าเมืองงาน พระ
เมรุสมเด็จพระนางสุนันทา นั้นเป็นความจริงที่ของใจหม่อมฉันชอบกตนัก
หนา คือคิดไม่เห็นว่ามีสมเด็จพระพุทธเจ้าทอดวงจะโปรดรูปกษัตริย์เจ้าเมืองงาน
งามอย่างไร จึงให้เอามาทำแทนรูปตั้งควมพานศกในงานพระเมรุ รูปกษัตริย์
เจ้าหม่อมฉันได้เห็นเขาไปไว้ทอดเค็ม ก็ไม่ทราบจะทำในงานพระเมรุ
ครั้งไหน กามผู้ใหญ่ (จะเป็นใครกษัตริย์ไม่ออก) เขาบอกว่าทำ
เมืองงานพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทร (หรือมีฉันทนออกพระนาม
สมเด็จพระนางสุนันทา แต่หากหม่อมฉันฉันทนไปเสีย และบอกต่อไปว่า
เหมือนอย่างครั้งพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทร) หม่อมฉันจึงจับเอามาจำ
ว่าทำเมืองงานพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทร แต่กรมเจ้าอยู่ด้วยเมืองงาน
พระศพสมเด็จพระนางสุนันทานันต์ ดูเหมือนสมเด็จพระพุทธเจ้าทอดวงตั้งพระ
ราช ฤทธิย์ทำ ตามแบบ อย่างครั้ง พระศพสมเด็จพระเทพศิรินทรที่ มกุฎเดก
เพราะเหตุฉนั้น ชวนให้เห็นว่าที่โปรดให้ทากษัตริย์เจ้าเมืองงานคนเดียวกษ

๙) คำที่พรรณนาถึงตั้งควมพานศก บ้างพานศก ยกคว
อย่างเช่นที่พรรณนาในเทศน์มหาชาติเป็นต้น ฉันทนเป็นคำของผู้อื่นไม่เคย
เห็นตั้งควมและตั้งกตทพรรณนาทงน ฝรั่งบวชเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เคย
แต่งหนังสือตั้งพิมพ์อธิบายเรื่องอะไรต่าง ๆ หม่อมฉันตั้งเกิดมากไม่เห็น
มีอะไรเป็นแก่นสารที่ว่าจะไปอยู่ตาในบึงพานศกจะไปตามเชลลอก้าวของ
ผู้ไม่เคยไปนั่นเอง หม่อมฉันในเรื่องจะเล่าถวาย เมื่อครั้งหม่อมฉันกลับ
จากยุโรปมาทางอินเดีย พระยาศรีธรรมบริรักษ์ (ทับ) เวदानนยังเป็น

“นายท๊” มหาเด็กรับใช้ของหม่อมฉันออกไปรับที่เมืองกาตกคคา หม่อมฉันพาไปเที่ยวลงเมืองตารตงทบนภเจ้าหิมาดยด้วย หม่อมฉันบอก ว่าที่เรามาอยู่ในป่าหิมพานต์ เมื่อกดมมาถงกรุงเทพฯ พระยาศรัทธวม ฯ ไปหาท่านธรรมทานาจารย์ (จุน) วัดสระเกษผู้เป็นอาจารย์ ท่านถามว่า ได้ไปถึงไหน พระยาศรัทธวมบอก “ผมได้ไปถึงบนเขาในป่าหิมพานต์” ถูกท่านเจ้าจุนเข็ดขานานใหญ่ ว่าไปเมืองนอกประเดี๋ยวเดียวไปเรียนวิชา โทหกกดกลับมา พระยาศรัทธวมว่าหม่อมฉันได้บอกเองว่าไปถึงป่าหิมพานต์ ท่านยังโกรธว่า “พูดราวกับข้าไม่รู้ ป่าหิมพานต์นั้นไปไหนได้แต่เทวดากับ ฤาษีสัตว์วิทยารทรู้เหาะเหิน เองเป็นมนุษย์เดินดินจะไปได้อย่างไร ข้า ไม่เชื่อ” พระยาศรัทธวม ฯ ถัดนี้พูด

๙) พระกริ่งทองคำพระสังฆราชวัดสุทัศน์หุดอนน หม่อมฉันเข้า ใจว่าหุดอ ๓ คราว คราวแรกหุดอเมื่อท่านยังเป็นสมเด็จพระวันรัตน์ หม่อมฉันได้ไปเห็นทกฏของท่าน เมื่อหม่อมฉันออกมาอยู่บึงหม่อมฉัน เคยตั้งพระมหากรุณาให้ไปขอท่านตั้งองค์ ๓ จะเอามาไว้ให้ลูกเมือบวช ท่านตอบมาว่าพระกริ่งที่หุดอนนให้เขาไปเสียหมดแล้วห้ามเหตออยู่ไม่ ค่อ มาเมื่อท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว หม่อมฉันได้ทราบจากพระพรหม มุนี (ปลัด) เมื่อกออกมาบึงว่าสมเด็จพระสังฆราชกำลังปรารภจะหุดอพระ กริ่ง คงหุดอพระกริ่งที่แจกเมือฉดของอายุ พระที่หุดอเมืองานฉดของอายุ นหม่อมฉันนงจากเห็นจะหุดอพระกริ่งอีกเป็นครั้งที่ ๓ ด้วยมคन्छอมมาก

๑๐) ซึ่งทรงปรารภถึงลักษณะคนชอบเดินของแก่นัน พิศเราะห์ ตามกระบวณที่เดินกันดูข้อใหญ่อยู่ที่คว้าง “เดิน” คือชอบของประเภทใด ก็เสาะแสวงหาของประเภทนั้น “ทคนอนไม้” มาเป็นของคณ คำว่า

“เกา” กคือความนอย “หาไต่ยา” แทน หาเกี่ยวบังคับของเป็นของดี
ของงามอย่างไรไม่ หรือถ้าวักกอย่างหนึ่งเด่นแค่ด้วยอุปาทานมิใช่เด่น
ด้วยความรู้ พึงเห็นได้ดังเช่นรูปพระกาฬจำหอดกไม่ทศวรรตเด้ามาว่าจางวาง
รอดเขาถวดยชาย

นายรอดคนนั้นหม่อมฉนรุจก เหตุทจระรุจกอยู่ทางประหตาด ด้วย
นายรอดไปขโมยพระเคียรพระคีธางมาจากเมืองดพบุรี กรมการเขา
ให้คนตามตงมาจับได้ในกรุงเทพ ฯ หม่อมเจ้าบียภักตนาถมาอ้อนวอนให้
หม่อมฉนช่วยขอโทษอย่าให้ต้องติดคุก เพราะนายรอดเป็นคนเคียรของ
เขาพพชณนทชของเธอ เชอจคงเป็นจางวางของเธอ หม่อมฉนช่วยไว้
ได้ครั้ง ๑ แต่ภายหลังมาจางวางรอดกคองติดคุก ด้วยไปขโมยพระ
พุทธรูปทิวัดเทวราชกฤษร

รูปพระกาฬทศวรรตว่าจางวางรอดเขาไปขายนน หม่อมฉนคคคคไม่
เห็นว่าจะมทอนนออกจากเจวดในเทวดธถานหนงทหนาหีบผเย จางวางรอด
คงขโมยจากเทวดธถานนน หรือเมือไปอยู่ทอนภายหลังรอดเทวดธถาน เจา
บียะไม่ถาวรบไวจงเขาไปขายทอน หม่อมฉนเคยเห็นรูปพระกาฬอกรรูป
หนง แต่เป็นรูปหล่อโตหะรมตตำพวกตำรวจเขาจับได้จากคนจรจัดคน ๑
ไม่รู้วาคีมอยู่ทไหน จึงตั้งไปถามหม่อมฉนทหอพระธมุด ฯ หม่อมฉนก็
ไม่เคยเห็นรูปพระกาฬของคคนมาแต่ก่อน แต่พิจารณาคเห็นทารูปพระ
กาฬหนงผ้าโงงกระเบน หม่อมฉนก็บอกเขาได้แต่ว่าเป็นของหล่อใหม่มิใช่
ของโบราณ คอมาไม่ซำกได้คความว่ำรูปพระกาฬนเป็นของพระครูปถม
หล่อเขาชนไปไว้ทพระนทรหลวง พวกรโมยไปถกเขาตงมา

ยังมีออกเรื่อง ๓ เรื่องกับพระยาดำรงธรรมดาดั้งท่านเสด็จไปเฝ้า
 ศพ เขาเป็นคนคุ้นเคยกับหม่อมฉันมาแต่ก่อน เดิมหม่อมฉันได้พระนาค
 ปรงห่อของสัมฤทธิ์ของโบราณมาจากเมืองไชยา ถวายสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวงโปรดให้ตั้งไว้ในศาลาหม่อมเจียที่วัดเบญจมบพิตร ครั้นถึง
 รัชกาลที่ ๗ มีพวกราชโมยขึ้นข้ามกำแพงวัดเข้าไปลักเอาของศพระพุทธรูปไป
 ต่อมาอีก ๓ วัน พระยาดำรงธรรมดาดั้งไปเห็นพระองค์นอนอยู่ที่โรงโบสถ์
 แห่ง ๓ แก้วจำได้รับมาบอกหม่อมฉัน ๆ ไปตามเอาพระรถกลับมาได้ จึง
 ให้ไปเอานาคมาจากวัดเบญจมบพิตรคุมเข้ากับองค์พระอย่างเดิม รักษา
 ไว้ในพิพิธภัณฑสถานจนบัดนี้

๓๓) เมืองทุ่งยั้งนั้นเป็น ๒ เมืองอยู่ใกล้ ๆ กัน เมืองทหมวดมหา
 ชาติเป็นเมืองสร้างครั้งสมัยสุโขทัย มีแนวคูแฉะปราการปรากฏอยู่ ออก
 เมืองหนึ่งเรียกกันว่า "เมืองเจ้าเงาะ" คือเมืองท้าวสามนต์ ด้วยสมเด็จพระ
 กษัตริย์เจ้าเงาะติดต่อกับพระอินทรัตนษหุดมทมิฬอยู่ตามพนาศีดาแดงให้ดู อาจ
 ว่าเป็นหอดมคธของเจ้าเงาะ แต่แรกหม่อมฉันก็ "เชื่อ" ไม่ได้พยายาม
 "ไปดูเมืองนั้น จนถึงรัชกาลที่ ๗ ได้ทราบว่ามีผู้รู้ได้ทรมานดินทเมือง
 เจ้าเงาะ เมื่อหม่อมฉันขึ้นไปเมืองเขียงใหม่คราวจัดการรบเสด็จ จึงตั้ง
 ให้เขาถางเมืองเจ้าเงาะไว้ให้ดู ได้ไปดูด้วยกับศาสตราจารย์เซเดต์เห็น
 เขาศประหลาดใจด้วยแผนผังเมืองท้าวแนวปราการเป็นรูปไข่แปลกกับเมือง
 อื่นๆ ในเมืองไทยมีแต่เมืองตาพูนอีกเมืองเดียวที่แผนผังเป็นรูปไข่อย่าง
 เมืองเจ้าเงาะ ศาสตราจารย์เซเดต์ว่าแผนผังอย่างรูปไข่นั้นนักปราชญ์เขา
 ตั้งเกิดกันว่าเป็นเมืองสร้างก่อนสมัยประวัติศาสตร์ ทรมานดินทหุดมได้
 ภาเคิมโหระทึกซึ่งนับว่าเป็นของชนก่อนประวัติศาสตร์หลายใบ หม่อมฉัน

สาส์นสมเด็จพระ

๔๓

ตามเขามาได้ดูเหมือน ๓ ไบ เขาไว้ในพิพิภณันฑสถานจนบัดนี้ แต่ในบริเวณเมืองเจ้าเงาะไม่มีของก่อสร้างตั้งใด

๑๒) ดัชนีพระพุทธรูปเขียนพระยาอนุমানเจ้าพระรณนาไว้ในหนังสือ "ดุษของเพื่อน" มีพิสดารมาก แต่หม่อมฉันไม่สู้จะได้เข้าใจได้ คงไม่สามารถทูลอธิบายได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ด.จ. ๒๖ ม.ค. ๒๔๗๓

x x x

ข้าหม่อมปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๔๗๓

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระบาท

เพิ่ม

—

๓) เมื่อคราวก่อนได้กราบทูลมา ว่าจะกราบทูลเรื่องเตาเผาศพ จึงจะกราบทูลในบัดนี้ พอรถไปหยุดที่ประตูเหล็กในถนนโรงหมซึ่งติดใหม่ทเชิงสะพานเจริญสวัสดิ์ข้างซ้ายทางภายในกตใจเสียแล้ว ด้วยเคยผ่านไปหลายหน แต่ไม่เคยเห็นหนดยว่าถนนเป็นวัดใครมิควร เมื่อชนรถบ้านปลายนึงกับออกคนขับรถว่า "ไปวัดสามจีน" มันก็พาไปหยุดตรงถนนอย่างทกราบทูล เขาก็พาไปนั่งที่ศาลาข้างเมรุเบงชวา เป็นศาลาไม้ทำใหม่ เตาเผาศพมีสามเตาทำไว้ในเมรุปูน เตาที่ตั้งสำหรับเผาศพผู้มบรรดาศักดิ์หรือศพผู้มอณจะกิน หินประตูเตาไปทางหน้าเมรุ สองข้างเป็นเตาเผาศพอนาถา หินประตูเตาไปทางหลังเมรุ มีทางในระหวางเตาทั้งสามเป็นซอก

๑) ขยู่ต้องข้างพอเดินไปได้ หลังเต้ามักวานเหล็กดำหรับไซเขานามนเขาใน
 เคา ไซนามนชไต มีหนงตั้งจวรกบนแผ่นทองเหลืองคืดไวทหลังเตากถาง
 แต่ตาไม่เห็น วานเขาอ่านมชอญปุ่นอยู่ในน ญปุ่นคนนคงออกเงินให้
 ทำ มองเขาไปเในเตาเห็นมีรางขเมนตกววางกว่าหีบศัพเด็กนอย บนปาก
 รางมีเหล็กพดพาดเป็นกระทง เขาใจได้อาสำหรับหีบศัพ แต่เมื่อไฟ
 ใหม่ศัพทบหีบแดงองคารจะไปอยู่ทไหน ก็เห็นตองตกลงไปตกลอยอยู่กับ
 นามน เมื่อไฟเย็นนามนแห้งไปหมดแดงเห็นจะกวาดเอาองคารรวมกัน
 เป็นกองได้ แต่นาจจะไม่ดีระอาตนก เมรุนนหมมุขหน่วยาว มีกระไดชน ๓
 ดาน ไซเบตตตงศัพพมบรรตาศักทหรือสมมอนจะกิน ศัพพระยาดารวงกคงใน
 ทนบนชนกามระตอ แดววงหีบขวางถบเตา มีทางเหล็กอย่างเป็นร่องจากท
 ตงศัพทามะระตอตรงไปสู่ประตูเตากถาง เขาใจวามเดอนชกเอาศัพเขาไปสู่
 เคา แต่รูปร่างจะเป็นอย่างไรนไม่เห็น เพราะเขาไม่ได้เอามาวางไว้ให้
 เห็น หีบศัพพระยาดารวงนหมมอนรองหัวท้าย โคหีบบนพนชนนถาดผา
 ชาวเป็นทวางชูปเทียบเภากันหดอก ๆ หลังเมรุเป็นประตูใหญ่มีกระได
 มมุขต้นพอปรกกระได โนมทตงศัพ เขาใจวาศัพพนาถาเขาชนทางมุข
 หตงน เมรุทวานทำไวทหลังโบสถ์ มุขหลังถือบคิตระเบียงหลังโบสถ์
 เิงกระไดห่างจากระเบียงโบสถ์ตงกวาทนงเห็นจะได้ ตรงหน้าเมรุมีตงถอง
 ชนใหญ่ ถามได้คความว่าสำหรับกบเมรุ แต่แขกผู้หญิงในงานศัพพระยา
 ดารวงเขาจคเขายคไหนดไวทโคกระไดชนตางแห่งคถนน คงเป็นประตงศัพ
 จะให้เห็นแจ้ง เพราะก่าจครบในตงกถบไป

๒) รูปครุฑน บวรดาเมืองโกดเคยงกบเรทจรุจครุฑ ช่อมทำ
 เป็นรูปคนปนนกนทงนน แมในเมองเรากทำรูปนเม้นหลายอย่งไม่อยู่ท

คงแต่จะเหมาะด้วยความประสงค์อันอย่างไร แต่คงเป็นรูปคนปน
 นกทองน นทานเดิมมีวาพระกษัยปมหพรหมมีชายาตั้งองค์ ชื่อนางกทรุ
 กับนางวินตา นางกทรุออกไข่ฟันใบเป็นนาคพันตัว นางวินตาออกไข่
 ดองใบแต่ยังไม่แตกเป็นคัวเช่นไข่ของนางกทรุ ให้ นกฤษยาคึงค้อยไข่ใบ
 หนึ่งออกกมเพียงครึ่งคัว แต่ใครเขาไปตงใจทรอพระอาทิตย์ให้เป็นตารก
 กตมเดียวแต่ อามมหาภารตยุทธไทรบคความ จะคามคณกเห็นตอะเต็ม
 ทบวยการ เรยกชอตารกของพระอาทิตย์นหน้า “อรุณ” แต่รูปร่างจะ
 เป็นอย่างไรไม่ได้กล่าวไว้ ตันนษฐานว่าคณกให้เป็นรูปคนจึงขบมาได้
 แต่หน้าจะเป็นคนหรือเป็นนกกก็ไม่ทราบ ตันนไข่อกใบหนึ่งนไม่กตาค้อย
 วิชาใจนบคด้วยพนบจึงแตกออกเป็นครุฑ ในทนนพุดให้เขาใจนบเป็นน
 แดงกณนาค เหตุคือนางวินตาริชยานางกทรุ จึงชอพรค้อพระกษัยป
 ให่ถูขของคณกนถูขของนางกทรุ พระกษัยปลั้ให้พรอนุญาตตามเคย ครุฑ
 คึงกณนาค ททาร์นเป็นนกปนคณก้อย่างเดียวกนกับพระอาทิตย์ ชนแรกก
 นบถออายกอนแดง ๆ ซึ่งให้แดงต๋อว้แแต่ความร้อนอันเป็นคณกแ่โลก
 กอน แแต่ทหตงกตถายเป็นคนเป็นเทวดาชน ฉนโลกฉนหนทางอย่างนม
 มาก เช่น “นนทร” เดิมทกทหมายตงงวตทพระค้อวรทวง แแต่กตถาย
 เป็นคนไป ตามคเป็นคณกนหันมาเขาทางขรรตมาโลก เมื่อพุดให้เป็นคน
 รูปกค้องเป็นคน ทคณออกคถูกเป็นไข่แตกเป็นตคคเดียวรฉนฉน “มค
 มนุษยมถวย” แแต่คณกจะพุดวากะไรกเป็นตคค
 “หิมพานค” เราแปดกนฉนบ้านาค้าง นาค้างของเราเป็นหน้า แแต่
 จริงค่า “หิมพานค” แปดว้าบ่าตโน้ว เราไม่มตโน้ว ไม่รุกจกตโน้วตย
 ทเดียวกตยไม่มค่า

สาส์นสมเด็จพระ

ย่อนหลัง

๓) ความที่กราบทูลว่าไปเห็นเขากอดคอกทชวา เขาไม่ตองลงเข้มนน เป็นเห็นทบนเขา ซึ่งใดคตองรากลคงเป็นหินอยู่แดง แดงกทาเวอนชนเคียวอย่างเมืองชวามพนเคย ๆ ไม่นกนถด้วย

ข่าว

๔) เมื่อนท ๒๐ น ถ่านกพระราชวงตั้งหมายชนบใหม่มาให้ มีหมายกำหนดการ ไปพิมพ์ตั้งมาด้วย ๒ ฉบับ ไคแบ่งตั้งมาถวยฉบับหนึ่งกับหนึ่งถือนแดง

๕) กรมหมนเทวดวงค์เธอมาหา เธอบอกถวากอนทจะเขากรุงเทพวไคไปเทียวไทรโยค เธอถวมถงเมืองตั้งหัทเมนาถากฎจนบรกับบอกเธอไคถั่วเคยเห็นกอนหินแดง แดทไคนไค เธอไปเธอไคเขาในปราช่าทหินอย่างทเคยกราบทูลถั่วเห็นหนึ่งนายมคนมคเขาไป เธอว่ากอดด้วยหินแดงแต่มีคนไมปกคตมอยู่โดยรอบ เธอถากอปูนบนตายกยงมอยู่ ช่าในนชงมไมครวเวคานอยู่ด้วย มีปราช่าทหลายหลังแดงเดียวบางยังอยู่บางมีถาแดงถอมรอบเป็นเขต เธอไคพบรูปซึ่งเหลือแต่กระโปก เป็นรูปเทวดาทาด้วยหินคกอยหน้าถถาน เธอไคถาษารูปและตั้งรูปถาษามาให้ดูด้วยเห็นทยงเหลืออยู่คทเป็นปรางค้อย่างชมร แต่เอาเป็นเนนไคไค เพราะคนไมชนปกคตมอยู่เห็นไมชด ผศกบทเห็นไปมากนกว่าเป็นคนถะแห่งถาเป็นชเรนนเมืองตั้งหัทเป็นเมือง ไคญซึ่งมคนอยู่มาแต่กอนมาก จึงมถถานหลายแห่งตามทหมูปานชงคนตงอยู่ แต่จะเป้นครงเห็นคคไคเห็น

ลายพระหัตถ์

๖) ได้รับลายพระหัตถ์แหว่ประบัต ซึ่งลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม เหว
 เชิญมาตั้งเมื่อวันที่ ๒๒ ข้ากว่าทศวรรษได้รับไปวันหนึ่ง แต่ไม่ผิดไปจาก
 เกย คงได้รับไม่วันเด้าร์กวันอาทิตย์เสมอ หากจะรอให้ได้รับลายพระ
 หัตถ์เด้าร์กอนจึงลงมือเขียนต้นองก็เป็นการถูกละทุกไปเปล่า ๆ มีเวลาดว่าง
 อยู่ก็เขียนอะไรไปก่อน อย่างหนึ่งคือแหว่ทศวรรษมาก่อน ๆ แต่เป็นการ
 ระวังกลัวว่า ต้นองความในลายพระหัตถ์ไปอยู่ข้างหลังไม่เห็นเป็นไร จะ
 ได้กราบทูลต้นองความในลายพระหัตถ์แหว่ฉบับซึ่งใครบนนค่อไปน

๗) ตามที่ครตั้งปรึกษาด้วยเรื่องยศถมาศจักรสังฆราช เห็นว่า
 การตั้งสังฆราชก็โดยพระราชประสงค์จะให้เป็นผู้ตั้งสมปริญายก ไม่ใช่ตั้งให้
 เป็นเจ้า ที่เอาค่าเจ้าไปไว้กับประสงค์จะให้ตั้งขึ้น เป็นการท่านออกกฎหมาย
 ไซ้แต่เท่านั้น ยิ่งเอาค่าสำหรับไซ้แก่พระพุทธรเจ้ามาไซ้ อีกด้วยเด้า ทำไม
 ดังดัยได้ถามแต่เรื่องเจ้า เรื่องเป็นพระพุทธรเจ้านนไม่ตั้งสยหรือ นเป็น
 กราบทูลถามประดำทศวรรษปรึกษา แต่ยังมีความเห็นค่อไปว่า ถ้ามี
 หนึ่งตั้งมาทูลถามก็ควรคอบไปอย่างที่ไม่ขอพระวินิจฉัย เพราะจะครตั้ง
 พยากรณ์ไปอย่างไรก็เป็นความเห็นเอกชน ไม่ถ้าเรัจผลอะไรไม่ได้ ตะ
 ให้เขาไปถามเขาทางกระทรวงการดำถั่ว/01/2565

๘) ประหาคททวงเงินที่ใช้คาคายค่างกันเป็นขนอย่างชาวไทย มีผู้
 รุพควำธรรมเนียมอะไรที่เหมือนกันเขา ค่องวินิจฉัยไปเป็น ๓ อย่าง
 คือ ๓ เขาอย่างกัน ๒ ครุเด้าร์กกัน ๓ เมื่อขึ้นมาโดนกันเขา เกตุอักระหม่อม
 เห็นด้วยค่อมค่อ ถ้าจะวินิจฉัยในการใช้คาคายเป็นขนก็เห็นว่าเรากูเขา

อย่างอื่น เพราะบ้านเมืองอยู่ไกลกัน แต่จนเขาแก่กว่า ทั้งเราก็มดัมพณ
แก่เขามานานแล้วด้วย นวาก็เพียงคนเคา ส่วนการเคมเขานพเป็น
ขรรคมดาของเคม

ในคำไทยที่ว่า "ขาดใจตาย" ครั้นเทียบด้วยคำ "ตายโหง" จะ
กราบทุกถึงคำ "โหง" ว่าก็จะเป็นคำร้ายแรงอะไรเลย เพราะเคยเห็น
หนังสือเขมรมาหลายฉบับถึงท้าวว่า "หง" จะเทียบเป็นคำไทยว่ากระไรก็
เห็นแต่ทางเคียวว่า "แถ" (คือ "เหต") เท่านั้น คำว่า "ตายโหง"
ก็จะเป็น "ตายแถ" (ตายเหต) เท่านั้นเอง

การใช้คำว่าตายหลายอย่างเป็นคำขบขันจนลำบากมาก ทำให้เกิด
การคิดหัดคำขบขันในคำว่าตายให้เป็น "มฤ" (มร) ไม่ให้พ้องกับ
ที่ใช้อย่าง

๘) หญิงดีกับชายดีกรดับเขาไปถึงกรุงเทพ ๆ แล้ว จนเขาของ
เขาไปฝากเป็นกองต้องกอง ของตั้งหนึ่งทำให้ระตถถึงเจ้าพระบาท คือตาม
ไฟฟ้า มีลูกโคมขาวโบทหนึ่งขาวโบทหนึ่งคดอช มีตัวคดคกให้ไฟคดโบท
กิดได้ ถ้าหรับใช้เวลาเขาดังมด ทบวงกอกนเวลาถึงนอย แต่ทบวงนนไม่
ทราบ ทั้งโคมชนคคนจะมิชายทบวงหรือไมกไม่ทราบ ถ้าไม่มีแตรตั้งมด
บ้อย ๆ จะตั้งออกมากวากก็ได้

๙) จะทรงคอบหนังสือเวรซึ่งถวามาเมื่อไรก็ได้ หรือไม่ทรง
คอบเดยกก็ได้ เบนแต่ให้ได้ทราบว่าได้ทรงรับหรือไม่ได้รับเท่านั้นพอใจ
แล้ว ถ้าไม่ได้ทรงรับจะได้คดคดเฝ้าตั้งมาถวากอีก.

ควรมีคอบแตรแต่จะโปรด

พร

ที่ ๘/๒๔๘๓

หมายกำหนดการ
พระราชพิธีขึ้นปีใหม่
๒๔๘๔

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๓๑ ธันวาคม	๑๖.๓๐ น.	ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เจริญพระพุทธมนต์	พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย	ปกติ
๑ มกราคม	๑๐.๐๐ น.	ทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร		
	๑๐.๓๐ น.	เสวยพระสุคันธกุฎี	พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	
๒ มกราคม	๑๗.๐๐ น.	สงฆ์เวียนเทียนวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	

นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับบัญชา
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า การพระราชพิธีขึ้นปีใหม่ ๒๔๘๔
โปรดให้กำหนดดังต่อไปนี้

วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๓ พนักงานเตรียมการพระราชพิธีพระ
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๓๐ นาที คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มา
 ยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
 ทรงจุศุภเทียรเครื่องนมัสการ ส้มเด็จพระสังฆราชถวายศีลแล้ว โปรดให้
 ส้มหพระวราชพิธีอ่านประกาศกระแสพระบรมราชโองการเรื่องการขึ้นปีใหม่
 จบแล้ว พระตั้งมี ๖๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีขึ้นปีใหม่

วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๕ เวลา ๑๐ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จ
 ราชการแทนพระองค์มาสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประธาน
 คณะผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ทรง นำพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร
 พระสัมพุทธพรรณี และพระพุทธรูปนถของพระองค์ทรงจุศุภเทียรนมัสการ
 แล้ว คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
 ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงจุศุภเทียรเครื่องนมัสการ
 ทรงศีลแล้ว ทรงประเคนภัตตาหาร พระตั้งมี ๖๐ รูปรับพระราชทานฉิน
 เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที ส้มเด็จพระศรีสังฆราชบรมราชเทวี พระ
 พินวดีธำมยิกาเจ้าเสด็จขึ้นทรงพระบรมอัฐิและพระอัฐิ บนหอพระภาค
 มณฑลเศียร พระตั้งฉินเสด็จ พนักงานเชิญพระบรมอัฐิและพระอัฐิ
 ออกประดิษฐานบนพระราชบัลลังก์ภายในพญานาคเศวตฉัตร และ
 บนพระที่นั่งงภายในฉัตรขาวตายทอง ๕ ชั้น ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ
 ราชการแทน พระองค์ทรงจุศุภเทียร เครื่องราช ถักการ ถวายบังคม พระบรม-
 อัฐิและพระอัฐิ พระตั้งสดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ แล้ว
 ถวายอนุโมทนา

ในวอนคงแต่เวลา ๑๐ นาฬิกา ถึงเวลา ๑๒ นาฬิกา พนักงานจะ
 ได้จัดกระดาษสำหรับตั้งนามถวายพระพรไว้ตามที่ตั้ง

(๑) พระมหามนเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง
พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน

(๒) สำนักงานราชเลขาธิการในพระองค์

ห้องรับแขก

รัฐมนตรี คณะผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ประธานและ
รองประธานสภาผู้แทนราษฎร กับข้าราชการเทียบชั้น
พิเศษขึ้นไป

(๓) สำนักพระราชวัง

(ก) ห้องรับแขก พระบรมวงศานุวงศ์

(ข) ห้องแดง

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ข้าราชการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ข้าราชการสำนักนายกรัฐมนตรี

ข้าราชการกระทรวงเกษตรธิการ

ข้าราชการกระทรวงการคลัง

(ค) ห้องโถง

พ่อค้า

คหบดี

23/01/2565

ข้าราชการสำนักพระราชวัง

(ง) ห้องเขียว

ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

ข้าราชการสำนักงานราชเลขาธิการในพระองค์

ข้าราชการกระทรวงธรรมการ

ข้าราชการกระทรวงยุติธรรม

ข้าราชการกระทรวงเศรษฐการ

(๔) พระที่นั่งจักรมหาปราสาท

ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย

ข้าราชการกระทรวงกลาโหม

มนตรีและสมาชิกเทศบาล

ณ วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๔๗๓ และวันที่ ๓ มกราคม ๒๔๗๔

เจดาเข้า มีพระสงฆ์รับอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวังวันละ ๑๕๐ รูปทั้งสองวัน

วันที่ ๒ มกราคม เจดา ๓๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มายังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งรณานุชนัยวัดกุญแจวัดแก้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปหอพระนาค ประทานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงจุดเทียนถวายสักการพระอิฐสี่มุมเด็จพระบวรราชเจ้า กับพระบรมอิฐพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วทรงทอดผ้าคู่พระสงฆ์ ๔๕ รูป สดับปกรณ์ เป็นเสร็จการ

การแต่งภายในงานพระราชพิธี แต่งเครื่องแบบปกติทุกระดับ

สำนักพระราชวัง

หมายมา ณ วันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

บ้านชนนามอน บึง

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

ถวายพระหัตถ์แด่สมเด็จพระบรมชนกนาถ ๒๕ ธันวาคม

เมือวันเสาร์ที่ ๒๘

ทูลสนองความในลายพระหัตถ์

๑) ทรงพรรณนา ลักษณะเตาเผาศัพท์วัดไตรมิตร ประทานมาดั้น
 ข้าฯ เข้าใจได้ถนัดว่าเป็นอย่างไร หม่อมฉันเคยได้ฟังคนที่เขาไปถวียาย
 เพิ่งพระศัพทกรมพระจันทบุรีเจ้าลักษณะเตาเผาศัพท์ในยุโรปดูผิดกันมาก ที่
 ในยุโรปเขาเผาด้วยไฟฟ้ามีช่องกระจกให้คนข้างนอกมองดูเวลาเผาได้ ว่า
 เปิดไฟขึ้นทงมทั้งหีบ ใหม่หีบและเยื่ออะไรสูญไปหมดเหลือแต่โครง
 กระดูกเป็นร่างกายนอนอยู่บนแผ่นเหล็ก เมื่อดับไฟแล้วทิ้งร่างให้หายร้อน
 ก่อน แล้วจึงเดือนแผ่นเหล็กถอดออกมาจากประตูเตา ยังเห็นเป็นโครง
 ร่างกาย แต่เมื่อถอดไขเยื่อกระดูกยุบเป็นผง กวาดเอาผงก่องพาดับมา
 หม่อมฉันได้เคยเห็นพระอัฐกรมหลวงราชบุรีฯ ก็เป็นผงดูเหมือนกบปูน
 ขาว เคาศัพท์ไตรมิตรเป็นของญี่ปุ่นคิดแก้เตาอย่างฝรั่งมาทำให้เผาศัพท์ได้
 อย่างถูก ๆ จะให้เวรบริษัทยัดเข้าดัดเตาอย่างของฝรั่งไม่ได้อยู่เองที่เขา
 ทำชนทวดไตรมิตร ถ้าเผาศัพท์แผ่นเปิดองน้อยยกกว่าเผาด้วยพนักเห็นจะมี
 ดั้งศัพท์คนขนตาไปเผามาก แต่ศัพท์ผู้ตมทมาถงพาทหน้าจะไม่ใคร่ใคร
 นิยม เพราะการเผาศัพท์พนักเจ้าภาพมถงเกยจตุถานที่สำหรับเผาศัพท์เป็น
 ตำราพระมาแต่โบราณ แต่ความคืดที่จะแก้ต้นเปิดอง ในการเผาศัพท์

๕๕ มาแต่โบราณ พงเห็นได้เช่นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรง
 พระราชดำริสร้างเมรุปูนทอดศิวรณาราม แล้วมาสร้างถวายเป็นถาวร
 ทอดอรุณออกแห่ง ๓ ก็เพื่อจะให้เป็นที่เผาศพผู้มรตาคักคชนรจก
 ทำเมรุถาวรเมืองลงมา ถึงกระนั้นพระศพเจ้านายก็ไปฝังณวัดอรุณหรือ
 วัดสุทัศน์ก็ปลูกเมรุผ้าขาวต่างหาก โดยอ้างว่าพระเจ้าอยู่หัวไม่ควร
 เด็ดเจ้าไปพระราชทานเพลิงศพในเมรุปูน แลตั้งความรังเกียจศพ
 เป็นข้าราชการมาแต่แรก ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ เมื่อยังเป็นพระยาศรี
 พพัฒน์ ทำเมรุปูนชนทอดศิวรณารามแห่ง ๓ เมรุปูนทอดศิวรณาราม
 พิศดารกว่าทอดศิวรณารามและวัดอรุณ ดูเหมือนเจตนาจะให้ฝังได้จนถึง
 พระศพเจ้านายและเด็มาบคี่ มีทั้งโรงครัว โรงโขน โรงหุ่น รัตนาศ
 ดอกไม้เพลิง และที่จัดคนผู้กลบศพทุกชั้น ส่วนที่อริยวิชัยปุณ บรพทาเป็น
 อุปลกรณแก่การปลงศพผู้มรตาคักคชสังสร้างไว้ครบหมดทุกอย่าง ใช้
 แต่เท่านั้นยังสร้างโรงทมิปูนอีกหนึ่งแห่ง ๓ ห้างออกไปอีกบริเวณหนึ่งต่างหาก
 สำหรับปลงศพชนบรตาคักคชต่างมา แต่จำตามที่เคยเห็น ปลงพระศพ
 เจ้านายทอดศิวรณารามก็ยกปลงพระเมรุมาชาวชนต่างหากอยู่นเอง หรือว่า
 อีกอย่าง ๓ คือคือเมรุที่ปลงศพเป็นสังคฆคนไม่ชอบร่วมกันเป็นข้าราชการ
 เพราะฉะนั้น เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงตั้งสถานถาวร ถาวรเทพ
 ศิรินทรจึงโปรดให้สร้างของถาวรแต่สิ่งอื่น ๆ ส่วนคือเมรุต้องสร้างใหม่
 ทุกงาน หม่อมฉันก็ได้สร้าง "ศาลาดำรงธรรม" ถวายหลัง ๓ และยังมี
 คนอื่นสร้างตั้งอื่นถวายอีกจนมบริบูรณ์

แต่การปลงศพผู้มรตาคักคชในชนหลังมา มีผู้สร้างโรงทมิปูนอย่าง

รูปปลูกใหม่ได้ สำหรับให้เข้าไปปลูกเหมือนปลูกเมรุใหม่ และบางแห่ง
ปลูกที่เผาศพประจำไว้ สัมมติเหมือนอย่างว่าปลูกใหม่ เช่นทวดดัดระเกษ
ทำด้วยไม้หรือเช่นทวดมงกุฎกษัตริย์คุณเหมือนทำด้วยคอนกรีต ก็พอแก่
ความรังเกียจของเจ้าภาพได้

แต่เตาเผาศพทอดไตรมิตรสร้างที่เผาศพบุคคลชนชั้นสูง กับบุคคลชนชั้น
ร่วมในเมรุเดียวกัน อาจจะเป็นทรงเกียจของเจ้าภาพศพคนชนชั้นสูง แต่ขอ
ถ้าคนมียศอยู่ ๒ อย่าง อย่าง ๑ ถนาคาแบบญี่ปุ่นห้ามกตณศัพทให้ฟังชวน
ได้ อีกอย่าง ๑ ถ้าเผาศพได้โดยฉันทะต้องน้อยดัง ก็ต้องนับว่าดี เห็น
จะมีผู้สร้างทอนแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

๒) หม่อมฉันทนุกเสียดายเนื่อง ๆ ที่มีความรู้เรื่องคดีต่าง ๆ ของ
พราหมณ์น้อยนัก เป็นเช่นนั้นด้วยวาจาของหม่อมฉันทนุก มีใครใคร่โอกาส
หม่อมฉันทนุกเข้าใจว่าการคดีพราหมณ์ เริ่มเกิดขึ้น เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวงทรงอ่านหนังสือมหาภารตะแปลเป็นภาษาอังกฤษซึ่งได้มาเมื่อรัชกาล
ที่ ๕ ทรงทราบอย่างไรไม่กตริตแต่ให้พวกเราฟังเนื่อง ๆ หม่อมฉันทนุกอยาก
ศึกษาตามแต่ครั้งนั้น แต่จรวดเขาไปมธุโรหนักไปเกิดแห่งความเท็จ
ของพราหมณ์ เหมือนอย่างคิมขามทุกครั้ง จึงเคยกระดากมาก
รัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงศึกษาตถะชนนและไปรด
ประธานอธิบายกว้างขวางออกไป หม่อมฉันทนุกเสียดายเนื่องไม่เกิด
ศรัทธาเลยไม่ตามแต่ได้ความรู้เพียงที่เปล่งวาจาหาหู จึงได้แต่เพียงรับรู้
หาอาจจะคิดวินิจฉัยไม่ แต่ก็มีแต่เดชะเห็นว่าตนคิดที่ไม่ควรค้นหาความรู้
ว่าพราหมณ์คำแก้หลงหรือปดมาอย่างไร บางอย่างหม่อมฉันทนุกยอม
ชมว่าเก๋ข้างคิด เช่นว่าพระเป็นเจ้าและฤๅษีเป็น "ปาปมุต" ถึงจะชั่วแต่ดี

23/01/2565

ตักทรรพย หรือดวงประเวณี ก็ไม่มีโทษเพราะอยู่เหนือบาปกรรม ประหาคัด
 ที่ฝรั่งอ้างทำนองเดียวกันในรัฐธรรมนูญ ว่า The King can do no
 wrong ก็ตรงกับว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นปราชญ์คนเอง แต่เขาหมายความว่า
 ว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินทำผิดอย่างไร รัฐบาตต้องรับบาปแทนพระองค์พระเจ้า
 แผ่นดิน

ถ้าอย่างง่าย ๆ คุณมีเกิดแต่มีผลถามอะไรที่ท่านอาจารย์ไมริ จะบอก
 ว่าไมริก็อยุ่จึ่งคิดอธิบายให้ตกลงเห็นอกความรูของญาณจนขแจ่ง ฝ่าย
 ผู้ฟังไมริเท่ากไม่อาจคิดตาม ผู้บอกท่านอาจารย์ก็เลยช่วยคิดคิดค้อให้
 วิจิตรพิศดารหนักไป ยกตัวอย่างเพียงเรื่องในเมืองไทย เช่นมีผู้ไปถาม
 ท่านอาจารย์ว่าเหตุใดจึงเรียกตำบล ๓ ว่า "สามเสน" ท่านอาจารย์รแต่
 คำสามตรงกับจำนวน ๓ คำเสน ก็ตรงกับจำนวนเสน เป็นแต่เพี้ยนเสียง
 ด้ระเด็กน้อย ก็ยังมีมติเอาสามเสนเป็นอธิบาย แต่คนยังสงสัยว่าเหตุใด
 จึงเรียกว่าสามเสน ตัวท่านอาจารย์เอง หรือศิษย์หฺรของท่านอาจารย์
 นั้นจึ่งคิดผูกเรื่องนทานพระพุทธรูปปกนาของโชนคนถ ๓๐๐,๐๐๐ จงระดอชน
 เป็นที่สุด ในเรื่องกำเนิดอะไรค้ออะไรค่าง ๆ ที่ไหนคนเดียวก็เป็นทานของ
 เดียวกัน เช่นมีผู้ไปถามว่าเหตุใดจึงเรียกชอแม่น้ำท่งววงศา ถ้าผู้อน
 ค้องบอกวไมริ แต่ท่านอาจารย์จะบอกเช่นนั้นเห็นเดี่ยแก่คว จึ่งคิด
 นิทานของแม่น้ำคางคาชน หิมอมฉินจะดองทุดถณมีญหาเช่นนั้นตั้งกมถ ๓
 ว่า "ศุคตุ" นั้นเป็นศควอย่างใด และเหตุใดมันจิงชอบเรียกให้คนถ
 หนัก ขอให้ทรงดองคิดอธิบายคว !

๓) ที่กรมหมื่นเทววงศ์ ถวดย ราชงานว่า เธอได้ไปดูปราสาทที่หินที่
 เมืองสิงห์ริมแม่น้ำ ทางไปไทรโยค เป็นเคาปราสาท มีบริเวณ กว้างขวางน

คิดโดยธรรมดาการสร้างปราสาทหินต้องตั้งแรงมาก ปราสาทหินมี
 ณ ที่ใดชวนให้เห็นว่าในถิ่นที่สร้างต้องมีคนมาก ที่ประชุมชนมีคณมาก
 ต้องเป็นบ้านเป็นเมือง เพราะฉะนั้นเมืองตั้งหน้าจะเป็นเมืองใหญ่มีผู้คน
 พดเมืองมากมาแต่ก่อน แต่ธรรมดาบ้านเมืองย่อมคง ในทมิฬชาวนาบริบูรณ์
 คสมททาไรนาและมทางนาหรือหวงนาพอผู้คนพดเมืองจะเพียงชพได้คดยกัน
 หมด ท้องทุ่งนาคราชที่สร้างปราสาทหินที่บนททาไรนาได้คจจะเป็นเมือง
 ใหญ่ได้ ชอนยงไม่โตชนสุดคจรงูไม่ได้ แต่ปราสาทหินมีทอนหลายแห่ง
 ซึ่งเห็นได้ว่า สร้างในทาคทอนจะเป็นบ้านเมืองมีผู้คนอยู่มากไม่ได้ เช่น
 ที่พนมฤเด่น เขาตจนจในเมืองเขมร และทพระวิหารตรงต่อแดนเมืองไทย
 กับเขมร เป็นคน การสร้างปราสาทหินในทเปลี่ยวเช่นนั้น เห็นจะถือเอา
 ความคักคัดทชธาคญรอนทเป็นเหตุ เกณฑ์คนให้ไปสร้างอยู่ชวคราว จึง
 ลงยคิว่าปราสาทหินจะสร้างในที่ประชุมชนทุกแห่งไม่ได้ ปราสาทหินที่
 เมืองตั้งหน้าได้แน่แต่อย่างหนึ่ง ว่าสร้างในที่พกระหว่างทางเดินจาก
 คานพระเจดีย์ตามองคมาเมืองไทยแต่ในตมยเมอพระปฐุมเจดีย์เป็นราชธานี
 เพราะคือเข้ามาอกระยะ ๓ มีปราสาทหินอกแห่ง ๓ ที่พงคกตรงปากน
 นครปฐุมแยกมาจากถ่านาราชบุรี ชาวนครปฐุมสร้างก่อน แด้วพม่าและ
 เขมรมาสร้างแก้ไขเพิ่มเติม ในตมยเมอชธาตินน ๆ ได้ครอบงำเมืองไทย ว่า
 โดยนัยปราสาทหินที่เมืองตั้งหน้าจะเป็นของพวกชวเมืองนครปฐุมสร้างก็ได้

๕) ตมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ท่านมัจจดหมายมาถึงหม่อมฉน แด้ว
 ถามว่า ยศตมเด็จพระตั้งฉราชเทียบกยศเจ้าชนไหน หม่อมฉนชาคัยท
 ท่านทรงคักคัดเอนคอบไปว่า หม่อมฉนไม่เคยเห็นเทียบไว้ในกฎหมาย

ตายลักษณะอักษรอันใด จะเรียนไปตามคิดเห็นด้วยคติโน้มักไม่เป็นหลัก
ฐาน จึงยอมจำนนว่าไม่ทราบ ได้เคยเห็นแต่ในหนังสือเก่าครั้งรัชกาลที่ ๓
ใช้สรรพนามเรียกสมเด็จพระสังฆราชว่าพระพุทของค์ และเรียกคำสั่งของ
สมเด็จพระสังฆราชว่า พระพุทฐฎกา เพราะเหตุใดจึงยกขึ้นไปตั้งถึงเพียง
นั้นหม่อมฉันก็ไม่ทราบ

๕) หม่อมฉันอ่านทราบประเพณีอื่นอีกอย่าง ๓ ว่าฉันเรียกเมีย
“ไม่ออกชื่อ เรียกแต่ว่าแม่ของลูก เพราะฉะนั้นคำไทยเราใช้ว่า “แม่
ชื่อนู” หรือค่านางพราหมณ์ผูกกับชู้ชกในเทศน์มหาชาติก็เห็นชู้ชกแฉ
ทองทอง ทว่า

“จนพ่ออดนิมเขาโกรธ เขาคาดโทษว่าจะตี”

เป็นคำพูดตามประเพณีฉัน จึงทูลให้ทรงทราบ

๖) โคมไฟฟ้าสำหรับใช้ในเวลายืดมืด อย่างเช่นพระองค์หญิงก็ได้
ไปถวายนั้น หม่อมฉันยังไม่เคยเห็นและไม่โดยินว่ามิชรายในเมืองบึง แต่
คิดถึงความต้องการใช้โคมเช่นนั้น เห็นว่าที่ในกรุงเทพฯ กับที่เมือง
บึงลาคของเสด็จภยก็จะเท่า ๆ กัน ขอบพระคุณแล้วแต่อย่าประทานมาเถย
โดยจะเกิดสงครามทางตะวันออก และมีการทงถูกระเบิดทางอากาศก็
เห็นจะเพียงเป็นครั้งเป็นคราว ไม่ต้องมีมืดแค่พบไปจนรุ่งเด่มทุกคืน
เหมือนอย่างในยุโรป ถึงที่ในยุโรป ²⁵ ถึงเกิดในหนังสือพิมพ์เมื่อปีมืดกัน
ทุกอันมาช้านานดูจนกันไปตามวิธีมนุษย์ หม่อมฉันคิดอยู่ว่าถ้าของถูก
มืดทุกคืน ก็เห็นจะต้องเบียดยนิรยาบไปหาอย่างกาใช้แค่แต่งพระ
อาทิตย์ พอมืดกมืดหวนอน เห็นอาการจะหนักแต่ถากต้องงรุชอย่างใน
ยุโรป แต่กยงหนักหองอยู่ว่าสงครามจะไม่ตามมาถึงทางนี้

สาส์นสมเด็จพระ

๕๕

๗) อาศัยดังเกิดในหมายกำหนดการที่ประทานมา หม่อมฉันขอถวายพรแก่พระองค์ท่านกับทรงพระญาติใหม่ ความสุขดำรงอยู่ตลอด ปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๔ นทงหมตคด้วยกัน เทอญ.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

กฤษณ์ ๒๖ ๒๕๖๓

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๔๘๓

กราบทูล ถ่มเด็จพระพรยาตำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ถวายพระพร

๓) ขอถวายพระพรในกาลขึ้นปีใหม่ ขอให้ทรงพระเจริญสุขพร้อมด้วยพระญาติ

23/01/2565

อภิปราย

๒) ในการใช้คำเจ้าแก่สมเด็จพระสังฆราช จะได้เห็นในหนังสือพิมพ์หรืออะไรก็ตามไม่ได้ เป็นว่ามีใครใช้ประวัตินามที่สำนักพระราชวังมา

ทหนึ่งแต่เด แต่เจ้าหน้าทเขาไม่บริบรอง กพาให้เกรงไปว่าจะมีใครเก็บเอา
พระแต่พระดำริไปโตกับเจ้าหน้าท จึงถวายเป็นความเห็น เช่น กราบทูล มา ก่อน
เดวณ

รายงาน

๓) อ่านหนังสือพิมพ์ “ประมวญวน” เขาพูดถึงเรื่องไทยที่
ยทหนความหวหนมาเป็นเจ้าฟ้า เจ้าฟ้าของไทยทยทหนเขาไปในเขตพม่า ซึ่ง
เวถานนญเขยงนทไปอยทหน ได้พบพุกททนเรากเป็นไทยเขากเป็นไทย แต่
พุกททนไม่เขาใจคองมตาม อ่านพบกเห็นประหลาด ตรงกนขามกบทได้เคย
ประดับมาเมื่อไปเที่ยวชอชของคานร้านในเมืองมณฑลระเด ทแรกกตกเขา
เขกทเขาบริบรองไปช่วยเป็นตาม ทหลังเห็นเขากนอยในการค้าขาย จะ
ตกเขาเขาไปกเห็นชาเดยชระของเขา เกรงใจเขากจึงไม่เคโดยถ่าพัง พุก
กบเจ้าชองร้านด้วยวิธีไซ โบ กเป็นชรรวมคากจะคองเขาใจกนยากหนอย
วหนก้าตงไซ โบอยกบเจ้าชองร้านกมพม่าคนหนงเขาไปในร้านพุก
ว่า “ท่านจะคองการอะไรจ่ากะ ฉินจะช่วยเป็นตามให้” เกถ้ากระหม่อม
กิดใจ ให้เขาช่วยเป็นตามจนด้าเรจประดับคแล้วกพากนเดินออกมจากร้าน
เกถ้ากระหม่อมกชอขใจเขา แล้วถามเขากว่าเคยเข้าปกรงเทพ ฯ เมื่อไร
เขาบอกว “เปิด่า ไม่เคยเข้าไป” ๒๒๘ เกถ้ากระหม่อมกประหลาดใจเป็น
ชยงยง ถึงถามเขากว่าถ่าเช่นนททำไม่พุกไทยได้ เขาบอกว “ภาษาชอง
ฉินยงเอง” เกถ้ากระหม่อมกยงชยากฐนททจนจชกเขากว่าเมืองอะไร
เขาบอกว “เมืองหนองหมอน ฉินเป็นเจ้าฟ้าหนองหมอน” เมือง
หนองหมอนอยทที่หนกไม่ทราบ แต่คคิดว่าคเป็นเมืองชองพวกไทยใหญ่

อยู่ใกล้กับเมืองมณฑลเทศ เจ้าฟ้าหินของหมอนจึงไปเที่ยวถึงเมืองมณฑลเทศ
เห็นว่าเขาเป็นไทยจริงยิ่งกว่าไทยย่นหนามาก จึงทำหน้าที่เป็นดามได้

อีกเรื่องหนึ่งกษัตริย์ไทยโดยนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครีดีเด้อว่า กงสุตอังกฤษมีหนังสือถึงกรมต่างประเทศ ขออนุญาตพา
เจ้าฟ้าเชียงคองเจ้าเฝ้า เมื่อไปรดอนุญาตแล้วเจ้าฟ้าจึงพามา เจ้าฟ้าเชียงคอง
คณนไปเที่ยวทเมืองอย่างกรุงแถมมาเมืองตั้งคโปร้ เคยเข้ามากรุงเทพ ฯ โดย
ประสงค์จะเดินกลับทางบ้านเรา กงสุตอังกฤษรับเอาพักไว้ที่สถานกงสุต
เห็นจะไม่ใช้คนที่เปนพ่อยนายเมือง เพราะนานมาแล้ว เวลานนั้นมีดีเตอร์
เฟรนช์ เป็นกงสุต เมื่อนำเขามาถึงพระองค์ครีดีดีทักว่า "อา เจ้าดีบาย
หรือ" เขอกกราบทูลว่า "ดีบายพะจะชาชอรับ" เดินเอามิดเคอร์เฟรนช์
คาเห็ดออก กราบบังคมทูลว่าไม่ทราบเลยว่าเมืองเชียงคองพูดภาษาไทย เมื่อ
ไปอยู่ที่สถานกงสุตก็ไม่ได้พูดไทยกัน ชาวในกรเข้ามามีักเตรียมดามพม่า
เข้ามาด้วย เป็นการคาดผิดทงน

ข่าว

23/01/2565

๕) เมื่อวันที่ ๒๘ ได้รับหมายแต่สำนักพระราชวัง บอกว่าจะหุดอ
พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ที่สวนศิวาลัย เวลา
๑๗.๐๐ นาฬิกา พระบรมรูปองค์จะหุดอน จะตั้งเป็นพระบรมราชา
อนุสรณ์ที่กรมพินวน

สาส์นสมเด็จพระ
 ราชโอรส

๕) ในวันที่ ๒๘ นั้น ได้รับลายพระหัตถ์เวรประชิด จระกรมทูต
 ดันของนางข้อยต่อไป

๖) คำที่เรียกว่า "ภาษามชาติ" ทักจะเอาอย่างฝรั่งมาเรียก แม่
 ที่เรียก "ภาษามคธ" ก็นำจะเอาอย่างฝรั่งมาเหมือนกัน เรียกภาษามคธ
 เป็นอย่างเก่า เรียกภาษามชาติเป็นอย่างใหม่ ผู้ทักคำเปิดยกลงเห็นว่า
 เรียกภาษามคธไม่ถูกโดยตรงผู้เรียกภาษามชาติไม่ได้ หมายถึงภาษาซึ่ง
 แต่งไว้ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

๗) ขอพระเดชพระคุณที่ศรีสัชนาลัยให้เข้าใจ ว่าพระราชาคุณแทน
 เป็นคนดองคอกกับพระราชาเชิงชุม อันพระราชาพนมมณฑลถูกคอก ข้างต่าง
 เป็นของเขมร ข้างบนเป็นอย่างต่าง ได้ฟังศรีสัชนาลัยทั้งประทานรูปฉายด้วย
 จึงเห็นว่าต้องเป็นเช่นนั้น การฉกฉวยรู้นั้นเก่ามาก เคยได้ไปเห็นที่กำแพง
 มังกาแพงฉกฉวย แต่ที่นครพนมไม่พบการฉกฉวยเลย รูปสถานที่
 กำแพงมังกาเป็นอย่างอื่นดี ไม่เป็นอย่างปราสาทเขมร เข้าใจว่าเป็นปราสาท
 เขมรนั้นเป็นของกษัตริย์ที่หลัง เอาแบบสถานที่อื่นเป็นต้นพระราชา
 พนมซึ่งคอกต่างฉกฉวยรู้นั้นแต่คงว่าเป็นของเก่า แต่คอกบนจะเป็น
 23/01/2565
 อย่างไรไม่ทราบ คงฟังแต่เดวถูกกอกคอกบน

ศรีสัชนาลัยพระเจดีย์นั้นจับใจมาก พระเจดีย์ไทยรูปร่างเป็นอย่าง "ไม้
 เรียกวอดฟ้า" ทงนั้น เจนแคยอดเป็นตงอย่าง เป็นบัวกลมซ้อนกัน
 เรียกวอนไปอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นปลตงโหนด คำนั้นกิด ทำให้รู้ได้

ว่าไหนไหนเดิมทีถึงเป็นปดอง ปดองไหนก็กรรมช้อน ๆ กันนั่นเอง แต่
ทำเป็นร่วมจริง ๆ ทำยาก จึงย่นย่อลงทำเป็นแค่ปดองไหน พระเจดีย์กลม
นั้นเรียกกันว่า "พระเจดีย์ดงกา" คงเป็นท่านพวกดงกาซึ่งเข้ามา
แต่ก่อนมาให้การให้ทำ พระเจดีย์รูปอื่นเห็นจะทำให้ดูแปลกตาเท่านั้น
จะถือเขาเป็นหลักฐานแห่งบ้านเมืองเห็นจะไม่ได้

พระเจดีย์ "กุกุด" อาจเป็น "กุกุฎ" ก็ได้ "กุกุฎ" หมาย
ความถึงซุ้มพระ "กุก" หมายความว่ายอดดัดวัน จะเป็นอย่างไรก็ได้
พระเจดีย์อย่างนั้นเห็นรูปเขาฉายมาแต่เมืองเชียงใหม่ นักชมว่าเขาคิด
แปลก แต่ครั้งบอกความให้ตายเมืองเป็นของถ่ายกันไปก็ทำให้ความตั้งใจ
ชาดง

๑) ตามที่ทราบทั่วกันว่าเห็นแผนที่เมืองกาญจนดิฐอยู่แห่งหนึ่ง ไม่
ใช่ที่บ้านดอนนั้นคงเป็นหลง พระกาญจนดิฐคนแรกแกคงคงบ้านอยู่ตรง
หมายเป็นเมืองกาญจนดิฐนั้น แต่ก่อนบ้านเจ้าเมืองอยู่ตรงไหนตรงนั้นก็
เป็นเมือง เช่น เมืองมโนรมย์เห็นในแผนที่ หมายไว้ว่าเมืองมโนรมย์
คงใจจะไปพักที่เมือง แต่ไปถึงเขาจริงก็มีแต่บ้านเจ้าเมือง ไม่มีบ้าน
ราษฎร และกว้างแหว่งด้วย เพราะเจ้าเมืองคนนั้นตายแล้ว

๒) อังจันทร์ทกรุงเก่า คิดว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงสร้าง ชื่อนั้น
จะเอานามวงศ์พญาลูกมาตั้งโดยอยู่ แต่ทว่าชื่ออันทรนมนะแต่ทว่าวงด้วยไม่
จันทน์เป็นแน่ เรียกอังจันทร์เท่านั้นไป พอดคล้องการยาวจึงคือเป็นวง
จันทร์เกษม อังจันทร์บวรศักดิ์โยน เป็นไปในทางต้องการยาวทงนั้น

"พระราชวังบวรสถานมงคล" นั้นไม่เคยคิด เมื่อคิดเข้าคำ "พระ

ราชวงศ์บวรสถาน ” นั้นไม่ผิดดังเกิด คำว่า “ มงคล ” นั้นแปลกมาก แดงก็
เปลี่ยนกับวงทอง ที่ตรงคำนั้นเป็น “ ภิมุข ” ไปด้วย คำ “ มงคล ”
ตามคำวิพากษณ์นรบริวารถูก คำว่า “ ภิมุข ” นั้นชอบกล เข้าใจว่า
ที่เขียน “ ภิมุข ” เป็นของใหม่ มาคิดกันชนเหมือนชานพระนามสมเด็จพระ
พระราชบิดาตนเอง ทั้งต้องคำนึงจะแปลว่าหลงกอบอกจะไม่ได้ แต่จะ
อย่างไรก็ดีวงหน้าในกรุงรัตนโกสินทร์เขาคำ “ ภิมุข ” มาใช้เป็นชื่อพระ
ที่นั่งมาก เช่น “ ทักษณาภิมุข ” เป็นต้น ถ้าจะแปลก็ว่าทศน้อย คือ
ทศหัตถ์ เขาจะหมายความอย่างไรก็ไม่ทราบความหมายของเขา

๓๐) กิณรีจัน ถ้าเป็นเครื่องงานพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทร เรา
ก็จะเห็นไม่ได้ ต้องฟังหมดแล้ว เว้นแต่ครั้นนั้นจะเป็นกิณรีจันเหมือนกัน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครีดีตั้งให้เจ้าตั้งคิดอย่างเหมือน
เครื่องนั้น นั่นอาจเป็นได้ แต่ในชื่อนั้นแตกต่างระหม่อมไม่ทราบ

ครีดีตั้งทางเด็ก ทำให้นกเวียงชนมาได้ เมื่อเครื่องงานศพยาย
มีลูกอมในทางคำสอนของเราออกความเห็นว่าจะทำอะไรก็ได้ เว้นแต่
ถ่วงเศกไม่ควรทำ เด่นเขาต้องร้องขอทรรณ์ว่าไม่ทำไม่ได้ ท่านเป็นเจ้า

๓๑) ครีดีเตาถองเรื่องท่านเจ้าจันเข็ดพระยาศิริธรรมนนต์นุกต แปล
ว่าท่านเข็ดหนึ่งตั้งอย่างเดียวกับพระภิกษุฝรั่งเหมือนกัน ที่จริงคารถอง
ไม่ได้โดยนโปหิมพานต์ ควรจะเรียนให้ท่านเข้าใจว่า เป็นเคี้ยงเข้าไปใน
เขตนโปหิมพานต์เท่านั้น ทูลกระหม่อมชายเดี๋ยงไปมีตายพระหัตถ์เดาว่า
อยู่ที่ไฮ่เตดไม่เห็นเขาพระเมรุ ต้องไปไกลออกไปออกจึงจะเห็น แม้กระนั้น
ก็คงเป็นอนคนคนคงจะได้เห็น เพราะมีเมฆมาบังบังเดียว นายไฮ่เตดกราบ
ทูลว่าได้พยายามไปดูหลายหนแล้ว แต่ไม่ได้เห็นสักที ครีดีเดาว่าพอ

เด็จไปถึงก็ได้เห็น แต่ดูตาเคยมากเพราะอยู่ไกล พอพระเตรียมกตอง
จะทรงฉายรูปก็เมฆมาบังบังเดียว คอยอยู่เท่าไรเมฆก็ไม่เปิด เลยไม่ได้
รูปฉายมา ได้ทราบข้อความปรอทวดความร้อนหนาว ในหนทางที่เด็จไป
รู้ดีกว่าหนทางเดิมที่ เสด็จกระหม่อมผู้ไม่ได้

ตามทเขียนเหตากรของครุฑมาถวาย ก็เพื่อให้ทรงทราบว่ครุฑ
ไม่ใช่สัตว์หิมพานต์

๓๒) พระกาฬศักดิ์ในสวนเจ้าเขตเกล้ากระหม่อมได้เคยเห็น เป็น
รูปหล่อ ไม่ใช่รูปไม้ทงจางวางรอดเขามาขาย นั้นจะเขามาแต่ไหนไม่
ทราบ เจ้าใจว่าขโมยมาแต่พระนครหลวง ดูเหมือนได้บอกพระยา
โบราณไป

๓๓) พึ่งพระดำรัสเกล้าถึงเรื่องพระนาคปรกของหม่อมเจ็ย ทำ
ให้นึกถึงตำนานทวดราชบุพผิ บรรดาพระพุทธรูปซึ่งใครต่อใครหล่อคงไว้
ท่อนุสรณ์ ถ้าเป็นองค์เล็ก ๆ พระท่านคงอุ้มเขานไปเก็บไว้ในกุฏิทง
นน คอยงานจงเชิญเอาลงมาตั้ง ถ้างวักบทยกหาย เคยได้ยินสมเด็จพระ
ชายศรีดบั้น ว่าพระหล่อของท่านคงไว้ท่อนุสรณ์ถ้าหวั่นสูญหาย คิด
ว่าเป็นทองเหลืองมีราคาจึงถูกขโมย ได้ทรงพยายามหาพระนาคปรกที่
มาคงแทน คิดว่าเป็นของไม่มีราคาจะไม่หาย แต่ถูกหายอยู่นั่นเอง ทงน
เจ้าใจว่าเพราะมีคนเงินของเจ้าอยู่ พระพุทธรูปอย่างใด ๆ ก็ขายได้ราคา
ทงน

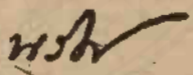
๓๔) เป็นพระเดชพระคุณทวดเกล้าถึงเมืองทุ่งยง เมืองเจ้าเงาะ

สาส์นสมเด็จพระ

นนเคยไคยน แต่เมืองทวตมหาธาคนนไคยไคยน หตุมคตทเมืองเจ้า
งารนนไคยนถถาวตนเตนกนหนก

เมืองซิงเป็นรูปไข่ เคยไคยนค้ำถ้ำที่โหนดเป็นเมืองอะโรม้อก แต่
ตมเดยแฉงนกกกราบทุดไม้ไคย อย่งไรก็ค้ เมืองซิงเป็นรูปไข่นนเก้กกว่า
รูปเหลี่ยมแน่.

ทวรมิศวรแฉงแฉงโรปรค

x x x

บ้านซิงนามอน บั้ง

วันที่ ๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

ทุด ต้มเดจกรมพระนริศ ๑

การตั้งหนังสือทมาคราวเมตวณพฤหัตถบคทุ ๒ มกราคม ๕ อยู่ซาง
ประหลาด เมื่อวันศุกร์เวดาบายเขาตั้งแต่หนังสือพิมพ์บางกอกไคมาให้
ถึงวันเสาร์เช้าเขาตั้งจดหมายที่ตักถุดงซิงถงคนอน ค้อจดหมายหญิง
ฮามนถงหญิงพตยเป็นคณมาให้ แต่ยงไม่ตั้งถายพระหัตถ์เวรมาให้
หม่อมฉนฉนถงฉนฮาทคยแฉง ฉงฉงม้อเขียนจดหมายเวรของหม่อมฉน
ประจำตักปคาคะนถงนไครบถายพระหัตถ์

ปกรณกะ

๓) ขึ้นปีใหม่แต่ก่อนมา ถึงวันที่ ๓ เมษายน เวลาเช้าหม่อมฉัน
ได้บวช ครองถ่ายคนในครัวเรือนรตนา กวางจนแดงขาวเข้าเต็มอกทุกปี
บนเปลียนวันบใหม่มาเป็นวันที่ ๓ มกราคม "กตบศวไมทั้น" เพราะ
พวกบวชวรายากรตนาและให้แดงขาวเข้าคอกตุรอน ขอให้เดือนพืช
ไปทำคอกจนแดงคังกรานคพรอมกบทยุขาวบึงเขาทำถน บหมอม
ฉนจงคองทำบุญบใหม่อย่างดุคตะหุกไปครว ๓ อนงวันที่ ๓ มกราคม
บนเป็นวันพระบรมราชตมภของพระบาทตมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครบ ๕ รอบ ซึ่งกระทหม่อมฉนเตรียมจะทำบุญอุทิศถวายด้วย วันที่ ๓
นเวลาบ่ายหม่อมฉนจึงไปคามวัดในเมองบึงนง & วัด คอกวัดบุไดคูกัด
วัดศรีต้วางขารมฉน วัดปนบงขร วัดจนทราราม และวัดมหินทราราม
ทำพุทธบูชาแล้วถวายหนังสือตมคณบหมวดวงไว้สำหรับพระทองเจ้าวัด
ละเดิม ๓ บ้าง ๒ เดิมบ้างตามมีฉนจนพระมากแต่น้อย รวมตมค ๓๐ เดิม
อุทิศคูกัดถวายตมของพระเศพระคุณตมเด็จพระมงกุฎเกล้า และหม่อมฉน
ขอถวญตมบุญที่ไตทำในวันบใหม่ให้ท่านทรงอนุโมทนาด้วย
ไปเห็นการแปลกทวดคกรเจ้าถวญได้ ๒ อย่าง เมื่อไปตมวัด
ปนบงขรเห็นพระภักตมบงประมกนอยู่ในโบตถ์ ทักตมโบตถ์ตมโค
เตรองบูชาตมพระบรมรูปตมเด็จพระอนนทมหิตตฉนบนน วงถ่ายตมฉน
ตมมาตมพระตมภักตมตมคกรพรมใหม่ เห็นเขาคชอบใจ ทวด
มหินทรารามนพระตมภพาไปอนโมทนาที่โบตถ์ ท่านคตมฉนถ่าย
ตมฉนให้ตมฉนให้หม่อมฉนกับตมกบทยุคไปตมกนถวญตมฉนฉน ตมท่าน

ถือข้างต้นด้วยดมนก่อน โมนาคด้วยบทพระบาทอะโรบาง หุหม่อมฉันคงไม่
 เข้าใจได้หมด แต่มิ อิติบีได้ ต่จากชาติ ต่ปฏิบันโน อยู่ข้างต้น
 เคยทำให้นึกกันว่าตายดิญจนเห็นจะเป็นของตำหรับประติธิธานภาพพระ
 ปรีติ ไม่ใช่แต่เฉพาะทำนามนต์ ถ้าประติธิธแก่คนนอยกตามไปถึง
 ทั่วคนเช่นเด็ก โทณจุกเป็นคิน ถ้าคนมากจะให้ถือด้วยดิญจนทุกคนไม่ได้
 กวงด้วยดิญจนรอบมณฑลทุกคนนั่งรวมกันอยู่ จะเคยว่าคือไปถึงการ ไช
 ฮาติบัตริ ประเพณเดิมคุดเหมือนคชาติบัตริจะตำหรับพระตอเวธาเข้าบ้าน
 พระพม่าด้วยดมนต์ในบ้านถือคชาติบัตริด้วยดมนต์ พระไทยด้วยดมนต์ในบ้าน
 ไม่ถือคชาติบัตริ เพราะมีอติคถือด้วยดิญจน แต่เมื่อไม่คองถือด้วยดิญจน
 ษันด้วยดมนต์ โมนาคกยงคชาติบัตริ ประเพณเดิมน่าจะเป็นษันว่ามาน

๒) ในเกาะบีนงัน มีต่งศัพจันเก่าใหม่ด้วยใหญ่ก้างหลายแห่ง
 เวลาหม่อมฉันผ่านไปในรถเคยนึกหนึ่ง ๆ ว่า ถ้าประเพณเป็นไปอย่าง
 ไม่ชำนานถึงหลายร้อยปีแผ่นดินในเกาะบีนงัน จะเป็นต่งศัพจันมากเดี่ยกว
 อย่างอื่น ครนจนนไคเห็นในหนังสือพิมพ์ ว่าต่งศัพจันตำหรับรักษา
 ต่งศัพเขาตกตงกัน ว่าจะซุดศัพราว ๓๐๐๐๐ ซึ่งต่งศัพต่งศัพแห่ง ๓
 หมดแถมมาชำนาน เก็บร่างกระดูกได้ต่งให้ศัพละใบแต่เอาไปรวมต่ง
 ใจ ณ ทบบริเวณหนงคางหาก ๒จะต่งมีฮูตคต่งแคเดอนกุมภาพนธิ นยวา
 ต่งมี ๓ จึงจะตำเรจ ก็คือว่าเอาต่งศัพเดิมไชต่งศัพไปใหม่ ถ้าอย่าง
 ก็ไม่คองเกรงว่าเกาะบีนงันจะกลตายเป็นต่งศัพไปหมด แต่หม่อมฉันไม่
 เคยไคยเห็นว่าพวกจันเคยทำทอนอย่างน ไคเห็นในหนังสือว่ามองจันทง
 กว้างใหญ่อย่างนั้น แผ่นดินเป็นต่งศัพไปเดี่ยต่ง ๓ ใน ๓๐ เพราะไม่มี

วาท์แก้ไข บำรุงรักษาแก่มาก่อนแล้ว อย่างเช่นทำทเมืองบึงคิงในเกาะ
ชวา ซึ่งท่านคงทอดพระเนตรเห็นแล้ว

ปัญหา

๓) ในจดหมายเวยร์แต่ก่อนเราได้เคยพูดถึงวงจรรย์เรื่องเค็ด
นครมาบ้างแล้ว เมื่อเรอ ๆ นหม่อมฉนถกถึงวงจรรย์เรื่องเค็ดคณครชน
อีกอย่าง ๑ จะทูลให้ทรงพิจารณาในคราวนี้ ได้คิดวงจรรย์กนเป็นยุค
หนึ่ง ว่า “คณคร” คือกรมใหญ่ทมคนถกอนนนเป็นเครื่องหมายของผู้
เป็นนายก เปรียบเช่นนายพลยอมมคณครกนเป็นตำแหน่งในเวด้าเมื่อเขาผู้
ตั้งนามรบทุกคน คณครชนนายพลเป็นต้น แต่คณครของจอมพลไซดัดชาว
ให้ผิดกับคณครนายพล พระเจ้าแผ่นดินยอมเป็นจอมพลจึงไซคณครัดชาว
เป็นนจ อนนเป็นมุดเหตุถกอกนว่าเค็ดคณครเป็นเครื่องยศเฉพาะพระเจ้า
แผ่นดิน และคองเป็นพระเจ้าแผ่นดินประเทศที่เป็นอธิระด้วย ถ้าเป็น
ประเทศราชก็ไซเค็ดคณครไม่ได้ เพราะฉนการทพระเจ้าแผ่นดิน
ประเทศหนึ่งไปปราบพระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่นจึงมักไซค้ำในบทถกอนว่า
“ชิงฉัตร” หมายความว่าเอาฉัตรของประเทศโน้นมาไว้ในเงอมพระ
หัตถ์และเป็นมุดทไซคณครหลายคน หรือหลายชนเป็นเครื่องยศต่างชนถน
พวกนายพลคณครเครื่องยศกเป็นต้น พระเจ้าแผ่นดินกเป็นต้นชาว หมาย
ความว่ามีอำนาจพิธานารก “ชิงฉัตร” ซาศักได้ถกแทนน ๆ คน
ประเพณีประเทศถนชาง ในถัมมยเมอถงเป็นอธิระเรียกพระเจ้าแผ่นดิน
ว่า “พระเจ้าร่วมชาว” ความกบงชัดว่าแต่โบราณพระเจ้าแผ่นดินองค์

เดยวทไซเศวตฉัตรได้ ในกฎมณเฑียรบาลตอนกล่าวถึงการพระราชพิธี
 กพรณนาว่าเศวตฉัตรมีแต่ในเครื่องราชูประโภค เครื่องยศของผู้
 แม่จ๋มเด็จพระอัครมเหษัและจ๋มเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า กห้ามเศวตฉัตรไม่
 แต่ในต๋มยกรรรัตนโกสินทรน คุหม่อมจจะถอกันวามผู้นอกทหมเศวตฉัตร
 เป็นเครื่องยศและถดถนชนฉัตรจงเป็นถ่าตบ คือ พระมหาอุปราชกับ
 พระอัครมเหษัเศวตฉัตร ๘ ชน กรมพระราชวังหลัง เศวตฉัตร ๕ ชน
 และจ๋มเด็จพระสังฆราช เศวตฉัตร ๓ ชน แถกหาเคยเห็นมี ในถาย
 ถกษณอกษรตำรับตำราอันใด ทกกำหนดเศวตฉัตรเช่นนนั้นไม่ จัง
 จงอยากรูวามอะไรเป็นมุตและเป็นหลถกว่า ผู้นอกทจากพระเจ้าแผ่นดิน
 อาจมีเศวตฉัตรเป็นเครื่องยศเช่นน

อีกอยางหนึ่งหม่อมฉนเคยได้ย่นจ๋มเด็จพระพุทฒเจ้าหลถวง ครว้ได้ว้า
 พระมหาเศวตฉัตรแต่ก่อนหมัดด้วยตาดขาว ถังรัชถ่าถ ๕ ทูถกระหม่อม
 ทรงพระราชดำริว้าทหมัดตาดนถตบททำให้เศวตฉัตรเดถอง จังไปรดให้
 เปดย่นเป็นหมัดขาวมาถงแตรรัชถ่าถ ๓ หรือมาทหมัดตาดเมอรรัชถ่าถ ๓
 และททำให้นถคยไปถ้อว้อ ๓ ว้า ฉัตร ๕ ชนหมัดใหม่ค และฉัตรก่ามถอ
 ๕ ชนทแขวนเพดานพระเมรุพระศัพเจ้านายจระเป็นคักคยอยางใด หม่อมฉน
 เคยได้ย่นเขาได้ว้าตามวงเจ้านายแต่ก่อน ทในทองพระโรงมีพระแทน
 แขวงฉัตร ๕ ชน เค้าเคยถกับพระแทนเศวตฉัตร ในทองพระโรงหลถวง
 ถ้าหริบได้คจออกแขก แต่เจ้านายไรพระแทนนนเพียงเป็นขรรมาคั้นพระ
 เทคั้น พระแทนเช่นนหม่อมฉนเคยเห็นทวงกรมหมนพค่างบวรคักถ ว้า
 ว้าเดิมเป็นของเจ้าฟ้าอัศราวงศ (ทจจะรับพระแทนของกรมหมนคักถถ
 เดพค้อมา) กรมพิศาด ๗ ท่านครว้ประทานหม่อมฉน แต่หม่อมฉน

สาส์นสมเด็จพระ

ไม่มทตงกไวยรเขามา ถ้าเป็นเช่นนคตวโหมค & ชนทแชนพรเมรกกจะ
เป็นอนเดยวคทกนคตวแชนทอชพรโรงนเอง ดวณคตวกำมระตอหน้าจะ
เป็นทอจระหม่อมทวงประคชชวชนแทนคตวโหมค โดยนยอนเดยวคทกนค
ทเปคยนคาคทหมพรมหาคศวคคตวเป็นหมผาชาว ทไปรดให้เพมถายทอ
เป็นกำมระตอทเห็นจรมให้เปคศวคคตว ถึงจรมนคทงไม่ค่นตงตยวาคตว
โหมค & ชนทนมคคคตยอไร ทานได้เคยทวงพิจารณามาบังหรือไม่

บัน

๕) ถึงวณของคตวท ๗ มกราคมแตง เวลาเข้าถายพระหคถเวรท
มาคงปบงครวเมถวณพทหคตงคทอนคทงไม่มาคงหม่อมฉน เกิดตงตยว
จะหายทคคทคทนไปเดยวแตง แต่หากจะมาตงคทอนบาย ในวณอชคตวนค
เรียนคทบไม่ทน เพราะไม่มีเวลาพอจะคตวรองแถวคตรวจหาทคฐาน
อนเมอจะคตงอช คงยคเรียนจคทหมายเวรตปคทาชนเพยทานแตถวย
นทานโบราณคคตวเรอชคความ ไซเมืองเพชรบูรณ^(๑) มาทวงชานเด่นเรอช ๓
พอตำราฏพรหคทยแทนทวงชานทอถงนของคความในถายพระหคถคตบมทชาค
ไปน

คตวรมคคตวแตงแตงไปรด

ถึง ๒๖ มกรคม

(๑) นทานโบราณคคตว ซึ่งสมเดจกรมพระชาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนพชนัน มีรวม
ทงหมค ๒๐ เรอช ได้เคยคตพมพรวมเล่มแก้วหลายคทง

คำหนักปลายเนิน กลองเคย

วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๑๕

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ฯ ทราบฝ่าพระบาท

รายงาน

๑) ได้ตั้งปฏิทินหลวงฝากหัตถาน้อยมาถวาย ๔ เล่ม

๒) เมื่อวันที่ ๓๓ เดือนตุลาคม เข้าไปในพระบรมมหาราชวัง ตามหมายฟังพระสวดมนต์เป็นส่วนตัว นึกถึงการกระทำครั้งใดจะเป็น นอกราชการหรือครั้งราชการก็มักไม่ออก ดูเหมือนจะไม่ใช้ในราชการ แต่ทศคนนคชนไม่เปิดองเงตามาก ทงไม่เดี่ยความตวย เช่นมกตตุดตรก เขาแต่ "อเสวนา" ไม่คงคนแต่ "เขวมเมตต์" มาตูกไซไต ความ ประดงคคคอะเขาท "อเสวนา" นั้นเอง "หัวใจ" คระเหวแรกคคค ชนกจะคคคสำหรับไซจาดวมนต์ ไม่ใช่ดำหรับเสกหรือตงยนต์ ไตเคย ได้ ยนตมการมอญจะคองแม่่นตวมนต์เพวระคองชกพระตูกแถว จึงเป็น อนว่าหัวใจนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ตมการมอญยงกว่าพระตำมัญมค

23/01/2566
เตา

๓) จะกราบทูลความนึกเตา เพื่อเป็นการถนุกพระทัยในเงตาว่าง นกตงพระทง "ยไธธรรมหาพิมานบวรยงค" คำ "ยไธธรรม" คิตว่า หมายถึงชอนครทรม เพวระนคทรมแปดว่าเมืองใหญ่เท่านัน เราเรี่ยกกัน

กราบทูลว่าเป็นที่รับแขกของที่เฝ้าศพนั้นก็ได้ไปเดินดูอยู่ข้างล่างใน
คราวนั้นถามเขาเขาบอกว่าเป็นการเปรี้ยว

ในการที่จะคิดหรือไม่คิดนั้น ศพตามัญจะเป็นได้ที่ได้หูจริงอย่าง
จริง แต่ศพผมบรรดาค่าคิดเห็นจะเป็น "แพะเซ็น" ถ้าเขาชอบทำกัน
ใครไม่ทำก็ไม่ใช้คนอย่างที่เคยจริง ข้อสำคัญในการเฝ้าศพผมจึงคงดูเหมือน
อยู่ที่ของทำอะไรน้อย ตามที่ที่เฝ้าศพผมอะไรอยู่พร้อมแล้ว แม้กระนั้น
เป็นส่วนที่ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่แพะเซ็น

เขาใจยากอยู่อย่างหนึ่งที่ปลูกอเมริกัน ณ ด่านหน้าพลับพลาที่ด่าน
วัดเทพศิรินทร์ ปลูกทำไมไม่ทราบ ศพนั้นก็ไม่ใช่ศพซึ่งจะได้ตั้งพระราช
ดำเนิน พลับพลาปัก เห็นไม่เป็นอย่างอื่นนอกจากเป็น "แพะเซ็น"
เท่านั้น ในการปลูกอเมริกัน โดยมากมักเขารือเขาเมรุของวัดสำหรับ
สู่ด่านไปปลูก แต่โดยยวนทางวัดท่านมีเมรุอีกสำหรับหนึ่ง สำหรับให้เข้า
ปลูก ไม่ต้องรือเมรุสำหรับสู่ด่าน เมรุสำหรับสู่ด่านก็เป็นความนึกของ
เกล้ากระหม่อมเอง ตั้งแต่พระพุทธโฆษาจารย์ท่านบ่น เฒ่าปลูกไว้ที่
หน้าพลับพลา ครั้นถึงเวลาจะเมรุหดวงเขาก็ตั้งให้ รือแล้วปลูกเมรุหดวง
กว่าเมรุหดวงจะปลูกแล้ว และกว่าจะทำศพหดวงแล้ว ทงกว่าจะรือเมรุ
หดวงไปให้พินทุแล้ว ก็ทำการเฝ้าศพออกไปไม่ได้กอนาน ท่านเคยตรอน
เกล้ากระหม่อมจึงถวายความเห็น ท่านว่า ปลูกเมรุ สำหรับสู่ด่าน เสีย ที่ ยอน
ท่านเห็นด้วยปลูกขันทแปลงหดวงศาลาดำรงธรรม แต่แรกดางคราวถูก
เขารือ ท่านคิดใหม่เมรุเขาด่างหากนั้นคิดเดิมที่

ที่เฝ้าศพทวดคิมกุกษัตริย์ ดูเป็นที่ประวิฬงศาตามคอง พนเคยเป็น
อนเคยถนยาว จะเฝ้าศพเดียวหรือหลายศพก็ทำโดยสะดวก ชายไปประเป็น

ผู้คิดเห็นเป็นความคิดดี ตกกว่าหาพบตั้งแต่เอาได้แต่ศัพท์เดียวเป็นอันมาก

ในการศัพท์จำจน หม่อมกระจางเอาหนังสือเรียกว่า "ใจความ
ของพระพุทธคำสอน" ซึ่งเขาเองแต่งมาแจกให้ คิดจะประหลาดที่ทักเรียน
แต่งทางพระพุทธคำสอน หวังว่าเขาคงจะส่งมาถวายเหมือนกัน

๒) ในการที่ไม่ทรงรำเรียนทางพราหมณ์นั้นไม่ประหลาด เพราะ
การเรียนก็เป็นการเดิน ถ้าไม่ต้องเดินไม่ต้องเรียน เกตจากกระหม่อมต้อง
เรียนเรื่องครุฑทุกเพราะต้องเขียนรูปครุฑ ถ้าไม่เรียนให้รู้ว่าใครเขาพูดว่า
อย่างไรบ้าง เขียนเขาแต่ตามที่เห็นเขาเขียนก็สั้นไป อาจเป็นเขียนพระ
จุฬามณีเป็นพระเจดีย์ของคนอยู่อย่างที่เคยกราบทุกมาแต่อดีตเป็นได้

จะกราบทุกแก่พระกระษัตริย์เรื่อง "ศัตต" เคยได้ยินกรมขุนพิทยธำ
มราชร์บอก ว่า ชาวพ่ายพเรียกว่า "ศัตต" เรียกกงจก ว่า "จก
กม" กคของชอมนตามที่ได้ยมนมรองฟังว่าเป็นอย่างไรเท่านั้นเอง คำ
เรื่องต่าง ๆ ของเรานั้นเก่าแก่มากแต่เห็นอันมากเช่น "เจ้าเนือเขน เจ้ายา
ไปเด่นที่หาดทราย นามันมาจะพาเจ้าดอยหาย" เป็นต้นว่า "เรียกให้
กินหมาก" นั่นด้วยเขาใจว่าคุดแกชอมกินปุ่น จนถึงเขาปุ่นติดปดายไม้
ตยคุดแก แต่ทจริงคุดแกเห็นจะสำคัญว่าคุดแกแดง ตามที่เขาใจว่าคุดแก
ชอมกินปุ่นนั่นเอง เคยเกณฑ์ให้คุดแกเป็นเจ้าของปุ่นเรียกให้กินหมาก
เพราะ ในพดุงกินกับหมากมีปุ่นอยู่ในนั้น 017/2665

๓) ปราสาทหินนั้นชอบกล ทำไว้ในหมู่คนอันควรคงอยู่เป็นอัน
อยู่ชาวภูมิ ทำไว้บนเขาซึ่งคนจะคงอยู่เป็นหมู่บ้านไม่ได้ก็มี เห็นจะทำตาม
ใจคิดจะให้เป็นอย่างไรรู้โดยมาก การก่อสร้างก็เห็นมาหลายอย่าง เป็น
ก่ออิฐสูงดงภูมิ เป็นอิฐแถมศิลาภูมิ เป็นศิลาสูงดงภูมิ เป็นศิลาแดงถือ

บุ๋นกั๋ม เป็นยอศตัญญูกั๋ม เป็นกฤๅกั๋ม เป็นพุทธศตถาณกั๋ม เป็นเทวศตถาณกั๋ม
 เหลาดนคังประกอบด้วยยาย แต่จะพยากรณ์ตังไปไม่ได้ด้วยขงเห็นนอย ท
 เมืองคำเขวงโคธาชนนทชอปกถ กำแพงก้อด้วยหินระเบียงก้อด้วยหิน
 แต่ศตถาณเป็นอิฐได้กนิตเดียว พวกนักปราชญ์ฝรั่งเค็ดเขาเตากันว่า
 ศตถาณที่เป็นเช่นนเพราะนบถอกนยงยวด ตังใจจะทำเด็ริมให้ใหญ่โต
 ศตถอถองศตถาณด้วย แต่ทำไปยังไม่สำเร็จคางอยู่ ที่บนแผ่นดินโต๊ะโค
 ราชน เกตวาทระหม่อมได้ไปเที่ยวเดินกัจใจจะไปศตถาณพนมรุงกับเมือง
 คำตามเขาบอก แต่ไปคามาทางกไปพบตังตังใจจะทำเป็นของถาวรตัง ๑๖
 แห่ง ซึ่งไม่มีใครได้บอกเคย เคันเป็นศตถาณเต็ก ๆ ยังอยู่กั๋ม พงเด็ยบาง
 เตวกั๋ม ททายงไมเตวกั๋ม ในแผ่นดินซึ่งเขมรปกครองมาก่อนเป็นม้มาก
 ที่ตืด ทงนทกไมใช้ความคิดของเขมร เป็นเอาอย่างอินเด็ยมาทำบาง ที่
 เป็นหินคิดวาทหลงอยู่ เพราะมีทาทหินไมเตวอยู่มาก ที่เป็นรูปอย่างอินเด็ย
 กั๋ม เป็นรูปปรางคเขมรกั๋ม คิดวาทเป็นรูปอย่างอินเด็ยนหมาก่อน มาคิด
 แปลงกันเป็นปรางคเขมรทหลง คามทกรรมหมนเทวดวงศบอกรูปฉายก
 เป็นปรางคเขมร เห็นทเขมรจะทำ มีเพื่อนเช่นทเพชรบุรีเป็นตน

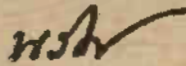
๘) เรื่อง ใช้คำเจ้าเก้ ต้มเด็ยพระ ตังธราช คามท ครวัดบอด จำเนา
 ความอันได้ม้ตายพระหัดคคอบไปนเห็นเป็นกardtเด็ย

๙) คามทครวัดบอด ตังประเพณ จนไม่เรียก ออกขอเมียนน คเคมท
 ทางไทยเราอะไร ๆ ก็ดูเป็นเอาอย่างจันทงน ทเขาเห็นว่าไทยมาทวงจกน
 หลงอยู่มาก คำทว่า "จนพ้อออฉิมเขาโกรช" นั้นแต่ตังว่าฉิมยทแต่
 หงต่อนชอบให้ชตถกนว่า "ฉิม" หรือ "ฉิม" หมายถึงความวาจก
 ทเค็ย พระยาตรีธาเรียกคุณหญิงตจกเรียกว่า "แม่" นั้นเป็นเรียกตาม

ถูก เด็กหญิงที่บ้านเรียกคนเดยงว่า "แม่ยาย" หมายความว่าแม่
ด้วยยายด้วย เป็นแน่ว่ามีคนดื้อนให้เรียกเช่นนั้น ไปโดนเข้ากับที่เรียกแม่
ของเมีย คำนั่นเป็นเรียกตามถูก ยิงหอดวงแม่เจ้ากรเรียกเมียพระยาชดยทธ
ว่า "คุณหญิงดำ" นั้นแปลว่าเขาใจผิดเพราะเจ้านายเรียกกันว่า "แม่ดำ"
ที่แท้เป็นความผิดของเจ้านายที่เรียกเอาคำฝรั่งเป็นไทย

๓๐) ขอบพระคุณที่ทรงพระเมตตาโปรด ประทาน พรปีใหม่ ขอรับ
พระพรไว้เหนือเกล้า

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

x x x

บ้านชินนามอน ปันง

วันที่ ๓๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๔

ทูต ดมเด็จพระนริศ ๑

หม่อมฉมได้รับตายพระหัตถ์เจสดมบตงวันที่ ๗ มกราคม ซึ่งมาถึง
เมื่อคราวเมตวันที่ ๘ นั้นแล้ว แต่ตายพระหัตถ์ดบตมาเมื่อคราวเมตวัน
พฤหัสบดี ๒ มกราคม เห็นจะเป็นอันหายสูญ ขอบประทานจำนำดังมา

สนองความในลายพระหัตถ์

๓) ซึ่งทรงปรารภเรื่องการแก่กระบวนพระถ้วคมนตรี หม่อม

ฉันจะต้องทูลสนองโดยทางโบราณคดีตามที่เคยได้ ยินมาแต่ที่ใดเคยรู้ เห็น
เอง

เขาเด้าว่าเมื่อรัชกาลที่ ๕ ในการพิธีได้กนกศทแห่รอบนอก ทูล
กระหม่อมมพระราชประสงค์จะให้แห่กนกก่อนมิด พระต้องรับสั่งวณคนให้
จับทันเวลาจึงคิดส่งจดคิดพิศความบางแห่งในปริศนออกเด้า ขอนหม่อมฉัน
ได้เคยเห็นด้วยกนกกรมพระธมมต ๑ ครั้งหนึ่งในงานได้กนกเมื่อรัชกาลที่
๕ วณน้อมเด้าพระมหาธมมต ๑ ทรงนำส่งวณคน เป็นเวลาใกล้จะค่ำ
ส่งจดถึงรัชกาลที่ ๕ ท่านทรงนำขณเฑาะว์มุดคิ ดมเด้าพระรัตน (แดง)
หันหน้าองมวชกส่งวณคน อิตปิได้ภควา เด้าขณตงกวาดมเด้าพระ
มหาธมมตพระกัถวด อิตปิได้ ตามท่านหมด ขอนคงเป็นเพราะธมเด้า
พระรัตน (แดง) ท่านเคยรับแบบมาแต่รัชกาลที่ ๕

ทูลจดคิดอย่างไรทุกวณน หม่อมฉันเข้าใจว่าธมเด้า พระมหาธมมต
ทรงจัดระเบียบขณในรัชกาลที่ ๖ หรือจะเป็นตงแต่ในรัชกาลที่ ๕ จำไม่
ได้แน่ ด้วยเหตุพระราชพิธีการอย่างอื่นเพิ่มขึ้น จะมิให้ต้องใช้เวลา
ส่งวณคนนานเหมือนแต่ก่อน แตนนถามไซ้พิธีทงจะต้องส่งวณคนเต็มแบบ
เดิม เช่นพรกธนาและพระมกธอนคองส่ง ๑๒ คำนาน และพระเจดิม
พระรัตนเป็นต้น ก็ไซ้ส่งวณคนอย่างเด้า ซึ่งนาเรียกเขาขุดธมมหาปริศ
และจุดธนาปริศว่า ทยราชปริศ เป็นประเพณีมา แต่ประหลาดทพระ
ตามบ้านนอก แม้ในเมองบงนง ส่งวณคนคิดคณมาช้านานแล้ว ส่งว
ณคนอย่างเด้าทเพงไซ้ในกรุงเทพ ๑ ทาไซ้ของใหม่ไม่

คาถาด่าง ๆ ขอนหม่อมฉันเห็นว่าพระคณธนาจารย์เก็บหัวข้อพระ
ธรรมในพระไตรปิฎกมาร้อยกรองสำหรับท่องจำง่ายขณท่านน ยกตัวอย่าง

ตั้งมณฑลอุดรขึ้น เกิดแต่อยาก รวมธรรมะที่ พระพุทธเจ้าได้ทรง ตรัสเจริญว่า
 เป็นมณฑลมาตตเป็นปรีดี เทียบแต่ะหาธรรมนนั้น ๆ อันปรากฏในพระสูตร
 มาผูกเป็นคาถา ขอนพงเห็นใดด้วย มิได้เรียบเรียงจตุธรรมะเป็นหมวด
 หมู่ เขาแคชชอศตถนุกเป็นคาถา พงเห็นได้ชคอกแห่ง ๓ ในชคคสูตร
 แต่คงพุทธวจนไวชงคณแต่ผูกเนอความของพุทธวจนนเป็นคาถาด้าหริบ
 ทงจำพวงใจชงทาย เมอมคาถาด้าหริบทงจำพระธรรมช้อยอย่างนคนก
 ชอบทงจำคาถา นานมาคชนหลังไมรูแห่งคิมของธรรมในคาถาก้เคย
 ถอแคคาถา บ้างทกมผแต่งนทานเขาประกอบ เช่นนทานคณมคคสูตร
 เป็นคณ ทงคานานน่าจะเป็นคิงทตมา เพราะฉนนทพระศวดมณคไม่ชวด
 คอนนทานคกไม่ช้อย่างไร

๒) เรื่องพระเจ้าปราสาททองเถยวชองกบเมืองเขมรอย่างไร คิด

ไม่เห็นว่เหตุใดณแต่งหนังสือพระราชพงศาวดารจึงไมรูคความจิง ความ
 ทกถาวในหนังสือพระราชพงศาวดารพาให้คณชนหลง แมจณถงชนเรารณ
 ดันเทเหเหมือนอช้อยในทมคมาชานาน จนได้เห็นหนังสือฝรังแดงเมอดมยมน
 เรื่อง ๑ ว่าเมอรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมเขมรคิงแจงเมือง ไทยให้กองทัพ
 ออกไปคกไมได้ ถึงรัชกาลพระเจ้าปราสาททองไทยจิงมชยได้เมืองเขมร
 ฤตบเป็นเชอชชง ได้คความรูชนนเหมือนกบได้ถกญแจคอกแรก และ
 คอมาเมอได้ไปเห็นเมืองนครทมเหมือนได้ถกญแจคอกท ๒ มาไซหองมค
 ทชอนเรื่องพระเจ้าปราสาททองเถยวชองกบเมืองเขมรไว้ให้ช้วางแจมแจง
 ทมค คือว่าพระเจ้าปราสาททองคิงราชวงค์ใหม่แห่งหากฤษดาภินิหาร
 เมอดำมารถเขาเมืองเขมรคกบมาเป็นเมืองชนได้ จึงเจตมพระเถยรคคด้วย
 ประการค่าง ๆ เป็นคณแต่ให้ถายแบบปราสาททกบทงพระทง ในเมือง

ยะโสธรนครมมาตราช้างเฉลิมพระเกียรติในกรุงศรีอยุธยา และที่ผู้ทำ
 พิธีอนทราภิเชกประกาศพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช พระ
 ทนต์ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่าชื่อ "ศรียะโสธรพิมานบันยง" นั้น
 คูเขียนเขียนก หม่อมฉันตั้งตั้งว่าน่าจะเป็น ๒ องค์ต่างกัน องค์อยู่ริมด้าน
 ชื่อว่า "ศรียะโสธร" อีกองค์ชื่อว่า "พิมานบันยง" น่าจะเป็นที่ประพาด
 อยู่ทางข้างหลังวัง เพราะฉะนั้นเมื่อสมเด็จพระเพทราชาแปลงเป็นปราสาท
 จึงตั้งค้ำบันยง (อันมาแต่บคนในนครม) ได้แปลงเป็น "บันยงรัตนาคัน"
 เหตุที่พระเจ้าปราสาททองเปิดยื่นขอพระที่นั่งศรียะโสธรเป็น พระที่นั่ง จักร-
 จักรพิชชยนต์นั้น เชื่อได้ว่ามีไว้เพราะทรงพระดำริว่าพระอินทร์มาบอก
 จักรพิชชยนต์ว่า เหตุที่เปิดยื่นขอของเนื่องกับท้าวพิชชอนทราภิเชก จะให้ขอ
 ปราสาทตั้งกับพระเกียรติพระเจ้าจักรพรรดิฉันเอง

อนึ่งฉันขอเมืองนครเข็มนาภิเชกที่ประพาดมานั้นเห็นยังไม่ดีนัก หม่อมฉัน
 ถวายอนุโมทนายังไม่ได้

๓) ที่สมเด็จพระเพทราชาทรงโฆษาจารย์ท่านคิดให้ทำเมรุย้ายได้สำหรับให้
 เข้านั้น หม่อมฉันเห็นว่าเป็นความคิดดี เพราะอาจจะให้เข้าไปปลูกที่อื่น ๆ
 หายตประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ถึงที่ผู้ด้านหลังวังเจ้าภาพกเห็นจะชอบ
 เข้าเมรุกว่าไปปลูกเอง

หม่อมฉันโดยนว่าทวดมิ่งกุฎิกษัตริย์รามคคทาบบริเวณที่ฝากศพผู้
 กเป็นความคิดถูก ว่ามีขอประตูปบริเวณ ๔ ประตูว่า "ไปไม่กลับ" "กลับ
 ไม่ตน" "พันไม่พัน" "พันไม่พัน" ซึ่งคิดดี คิดได้แก่ประตูปฝากศพเข้า
 ไปอยู่กลางหมู่กุฎิพระเท่านั้น

๔) การที่พวกกรมสร้างปราสาทหินเดิม หม่อมฉันคิดเห็นว่าจะ

สร้างด้วยหินทรายและหินแดง ในสมัยเมื่อผู้สร้างมีอำนาจมาก เพราะต้อง
 มีผู้คนบริวารมากจึงสามารถขุดหินก้อนใหญ่ ๆ ขนเอามาได้แค้ไกต ๆ ครั้น
 ถอยอำนาจมีผู้คนบริวารน้อยไม่พอจะให้ไปขุดขนเอาหินมาได้จึงให้ก่อด้วย
 อิฐ เพราะใช้คนน้อยและทำได้ในตนเอง ไม่ต้องไปขนเอามาแค้ไกต ๆ
 แค้เมื่อได้ไปเที่ยวดูปราสาทหินในเมืองเขมร และในมณฑลนครราชสีมา
 เห็นว่าไม่เป็นเช่นนั้น ด้วยมีปราสาทสร้างทั้งด้วยหินและด้วยอิฐรวมด้วย
 เดียวกัน และมีมุกก้ออิฐทำอย่างประณีตเป็นวิธเอกอย่างหนึ่ง คู่แข่งกับ
 ก่อด้วยหินหาถ้อว่าเดวกว่ากันไม่ ไม่เหมือนอย่างสร้างวัดที่เมืองพิษณุโลก
 สุโขทัย และที่พระนครศรีอยุธยา ที่เมืองพิษณุโลกหม่อมฉันเคยตรวจดู
 มิวัดที่ก่อด้วยแดงแค้ ๓ วัดซึ่งสร้างในสมัยสุโขทัย คือวัดจุฬามณี วัด
 พระพุทธชินราช แด้ววัดวิหารทอง ที่ประดิษฐานพระอภัยมณีสุวรรณ์ นอก
 จากนั้นแม้วัดที่ดวงเช่นวัดราชประดิษฐาน ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 ทรงสร้าง ถัดนก่อด้วยอิฐทั้งนั้น ที่พระนครศรีอยุธยาเห็นมีสร้างด้วยหิน
 แดงแค้ววิหารพระศรีสรรเพชญ์แห่งเดียว แดะยังมีพระที่นั่งสุริยามรินทร์
 ก่ออิฐล้วนแดงออกแห่งหนึ่ง ซึ่งถ้อให้เห็นว่า เพราะหาแดงยาก จึงทำเช่นนั้น
 ไม่เหมือนอย่างเมื่อสมัยขอม

๕) ซึ่งทรงปรารภว่าคนโบราณมักเรียกชื่อลูกอ่อนว่า นิมหรือ
 น้อยแแด่นุยนัน หม่อมฉันในเรื่องที่ยังไม่ได้คิดวินิจฉัย จะเอามาพูดใน
 จดหมายฉบับนี้ ครึ่งหนึ่งในพระราชพงศาวดารภาค กรมพระธมมด ๆ กับ
 หม่อมฉันชวนกันไปพิจารณาตู่โกศพระอัฐิเจ้านาย เห็นป้ายแผ่นทองคิด
 อยู่ตู่ฐานโกศพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพระองค์ใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระ

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่เป็นพระมารดาเจ้าฟ้ากรมขุนศรีธรรมดาราชินี มี
อักษรจารึกว่า “เจ้าครอกฉิมใหญ่” คิดพิเคราะห์เหตุเมื่อเขียนจดหมาย
เห็นว่า

ก) ที่เรียกว่าเจ้าครอกฉิมใหญ่เป็นคำในรัชกาลที่ ๓ และเป็นคำ
ของพระญาติหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้บอกให้เขียนเช่นนั้น มิใช่คำของ
ชาติภคินเขียนตามแบบราชการ

ข) คำว่าฉิมคงเป็นพระนามที่สมเด็จพระชนกชนนีตรัสเรียกเมื่อยัง
ทรงพระเยาว์ และอาจจะเรียกอยู่ในมณฑลพระญาติตลอดเวลาที่เจ้าฟ้า
พระองค์นั้นเป็นนางใน

ค) ที่เรียกกันว่า “ฉิมใหญ่” คงเป็นด้วยพ้องกับพระนามพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อคือไปว่าเดิมคงเรียกพระนามพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ว่า “ฉิมน้อย” เพราะแต่ทรงพระเยาว์มา
สมเด็จพระชนกชนนีตรัสเรียกพระนามว่า “ฉิม” ทั้ง ๒ พระองค์

ง) มีปัญหาว่าชนนตรีตรัสเรียกเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ เจ้า
ฟ้ากรมหลวงเทพวงศ์ และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เมื่อยัง
ทรงพระเยาว์ว่าอะไร จะประทานพระนามว่าแจ่มว่าเอียงและว่าจ้อย อย่าง
จริงในหนังสือพงศาวดารมาแต่ยังทรงพระเยาว์หรืออย่างไร ถ้าประทาน
พระนาม ๓ พระองค์ให้พ้นจากนามทารก เหตุไฉนไม่ประทานพระนามใหม่
แก่เจ้าครอกฉิมใหญ่และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วย ปด้อย
ให้คงพระนามว่า ฉิม ชื่อนกน้อยทั้ง ๒ พระองค์

จ) ยังมีปัญหาต่อไปอีก ว่าในเวลาเจ้าฟ้าหญิงทำราชการฝ่ายใน
นั้นชานพระนามว่า “ฉิม” หรืออย่างไร

๑) ขอทรงมีเคาทพงเทียบด้วยชอบุตรธิดาเจ้าพระยานครศรีธรรมราชซึ่งเรียกว่า "นุ้ย" หรือ "น้อย" ทุกคน

ในรัชกาลที่ ๓ ธิดาเจ้าพระยานคร ๗ (พัฒน์) คน ๓ ชื่อนุ้ยใหญ่ ทำราชการวังหลวงเป็นเจ้าจอมมารดาของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิพลเดชพยอกคน ๓ ชื่อนุ้ยเล็ก ทำราชการวังหน้าเป็นเจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าหญิงบัทมราช บุตรคน ๓ ชื่อ "น้อย" (น่าจะ เป็นนุ้ยนั่นเอง) ได้เป็นเจ้าพระยานคร ๗ เมื่อภายหลัง

ในรัชกาลที่ ๓ ธิดาของเจ้าพระยานคร ๗ น้อย ทำราชการวังหลวง ๒ คน คน ๓ ชื่อน้อยใหญ่เป็นเจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์ อีกคน ๓ ชื่อน้อยเล็กเป็นเจ้าจอม บุตรทำราชการ ๓ คน คนใหญ่ชื่อน้อยใหญ่ เป็นเจ้าพระยามหาศรีวิกรมในรัชกาลที่ ๔ คนกลางชื่อน้อยกลาง เป็นเจ้าพระยานคร ๗ ในรัชกาลที่ ๔ คนเล็กชื่อน้อยเอียด เป็นพระเด็นหามันศรี ดำมีคุณปลัดตั้งยม เป็นตัวอย่างที่ใส่ชื่อทารกตลอดมาทุกคน

มีข้อพงตั้งเกิดอย่าง ๓ ว่าคือเป็นลูกเมยหลวงจึงใส่ชื่อทวารมาจนโต ถ้าเป็นลูกเมยน้อยเมแต่ชื่อนมาแต่ยงเด็กทงน ขอให้ทรงพิจารณาตุเถิด

23/01/2565

ปกรณกะ

๒) หาดานหญิงน้อยมากกับพวกนกเรียนผู้หญิงถึงมู่งเมอวนชาติคยที่ ๓๒ รัตไฟชำมาถึงเกือบ ๒๓ นาฬิกา จนเจ้าศวรวงให้ด้วยหัวชาว

ถามว่าทำไมไม่ไปซื้ออาหารกินที่รถเตี้ยบ้าง บอกว่าคนโดยตำรามักพวก
ผู้ชายเขากินก๋ากี้ พวกนักเรียนผู้หญิงไปไม่ถึงรถเตี้ยกันได้ หม่อมฉัน
กับตุ๊กหญิงได้รับสัมฤทธิบัตรกินหลวงที่ประทานมานานแล้ว ขอพระเดช
พระคุณทุกคน

๗) หม่อมฉันเพิ่งประจักษ์ใช้ในคดีประหัดด่าอย่าง ๑ ครั้งจะพูด
ต่อไป หม่อมฉันมีหลานอยู่ด้วยทั้งหลานตาและหลานปู่ เวตาไต่ยืน
หลานเรียกว่า “เต็จตา” หรือ “เต็จปู่” รู้อีกผิดกัน คำเต็จตาฟัง
กลมกลืนดี แต่คำเต็จปู่ดูระคาย เหตุไฉนจึงเป็นเช่นนั้นเพ็งคิดเห็นว่า
เพราะชั้นเราไม่เคยเรียกใครว่าปู่ย่ามาแต่ยังเด็ก เคยเรียกแต่ว่า
เต็จตาเต็จยาย หรือคุณตาคุณยาย เพราะชินกับคำว่าตายายยิ่งกว่าคำว่า
ปู่ย่านั่นเอง ไต่ยืนหลานเรียกว่าเต็จปู่จึงรู้อีกระคาย พิจารณาต้องไป
ถึงศาลพูดกันในพนเมืองกยงประหัดใจ ทคนทั้งหลายชอบใช้คำตา
ยายยิ่งกว่าปู่ย่า เช่น เรียกคนแก่มีภรรยาเรียกว่าตานยายน ห่าเรียกว่า
ปุ่นยายนี่ เฒ่าแทนก็เรียกว่าตาเถนยายช้ ไม่เรียกว่าปู่เถนย่าช้ ดูน่า
พิศวงอยู่

ควรมีคอรแต่ัวแต่จะโปรด

23/01/2565

๓๓ ๒๖ ๒๕๖๕

คำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๔๘๔

กราบทูล ถ่มเต็จกรมพระยาคำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

เปิดเต็ลิต

๑. ได้ตั้งใจว่าจะไม่ใช้ภาษาคำต่างประเทศโดยไม่จำเป็น เว้นแต่
 ไม่ได้ปฏิบัติจริง ๆ ความสำคัญอยู่ที่ภาษาต่างประเทศต่างที่ที่ทำให้
 เข้าใจดีกว่าใช้ภาษาของเราไปเสียอีก ในการใช้ภาษาคำประเทศ
 กี่มานานแล้ว เช่น ทรวงอศยกเด็ก เป็นต้น มีคำแปลติดกันไป คง
 เป็นด้วยพูดภาษาคำต่างประเทศไม่เข้าใจจึงต้องแปล แต่ภาษาของเรา
 ซ่อนซาเป็คูกนอยูกม เช่น เพิ่มเติมผกหัด เป็นต้น แต่ไม่เห็นวาซ่อน
 ซากนทำไม คำทกรวมทูกมาก่อนว่า “แพ่แซ่น” นนิกเป็นคำต่าง
 ประเทศถ้าเทียบเอาคำของเราทกจะไดกับ ฮือ การฮือหรือแพ่แซ่นน
 สำคัญมาก เหมือนหนังสือ ประณิต เป็น ปราณิต ได้บอกแก่คน
 ทกควรบอกได้ ว่าเขียน ปราณิต นนิตนะ ไปคนตูกเกิด ในพจนานุกรม
 ทกฉบับจะเป็นประณิต ทงน แต่เขากไม่ฟังเพราะเขียนกันเป็น ปราณิต
 ทอานทอเมอง ถ้าไม่เขียนตามเขาไปก็ไม่เป็นคนขงเขียน ผิด เป็น ผัด
 อิก หนังสือพิมพ์ประมอญวันเดอครอน จนถึงแดงตั้งกรวางไปหนังสือ
 พิมพ์ จำใจได้แต่ครั้งคำ ว่า “ตั้งกรวางยตั้งดีไปผัดขาง” มีความ
 ขงให้เห็นว่าเป็นคนละคำ ผัดขาง เป็นไปตากขงแทนขาง ผัดขาง เป็น

ดชชาง แต่ข้าฯเจนนตฤกโรมด เขาเขียนผลต กนทอฆานทอเมอง ไม่
เขียนตามเขากไม่เป็นคน

ย้อนหลัง

๒) ในเรื่องความรูทางพราหมณ์ ไม่จำเป็นว่าต้องเรียนอะไรมาก
มายอยากรู้อะไรดัด ๆ หากดูในพวกพจนานุกรมก็ทราบได้ เพราะท่าน
อาจารย์ผู้แต่งพจนานุกรมท่านก็ได้ดูด้วยส่วนมาแฉ้ว เว้นแต่ท่านบอกไว้
เท่าที่ท่านเห็นสมควรจะบอก เป็นแนวว่าถาวรมากกว่าบอกไว้ ในพจนานุกรม
กคชน แต่กนความสำคัญอยู่ที่มธุระจะตองเงิน ถ้าไม่มีมธุระจะตองเงิน
ต้องเรียนให้เสียเวลา ถึงจะทงน

ภาค

๓) พระนาคปรก คิดว่าตั้งใจทำเป็นพุทราวดาร คือนารายณ์
แบ่งภาคมาเป็นพระพุทธร เดิมทีคาดว่าเป็นความคิดเขมร เพราะเห็นพระ
นาคปรกโดยมากเป็นฝีมือเขมร รูปในอินเดียซึ่งทำเข้ามาให้ดูในสมุด
ต่าง ๆ ไม่พบเลย แต่ไปเที่ยวเกาะชวาไปพบเขารู้ว่ามณฑล ก็คงจะว่า
ทว่าเป็นความคิดศรีวิชัย ที่เราว่าเป็นปางประทับร่มไม้จกนนาคดอฆิต
เหมือนทงพระรำพึงเถกถากระหม่อมก็ไคถามท่านผู้ใหญ่ว่า รำพึงอะไร
ไหน ท่านบอกว่ารำพึงธรรมที่จะไม่แต่ง คือคตอนทพรหมมาอาราธนา
ทำให้คิดเห็นไปว่าปางนคอรเป็นพระนัง ไม่คอรเป็นพระอื่น เรื่องพระ
ปางต่าง ๆ นนตมเด็จพระปรมาทงรบผิตรบชอบ ที่คดว่าเป็นปางโดน

ปางมารวิชัยและปางดำริ่นำไป แต่ทว่าจริงพระพุทธรูปซึ่งตั้งวางชน ด้วย
ชากรต่าง ๆ นั้นน้อยอยู่มาก เขาย่อมจะตั้งวางชนดวยนถทางใด ๆ ทั่ว ๆ
กัน แล้วจะมาเหยียดเอาเขาปางหมุดทองนั้นเห็นเป็นหลง

ข่าว

๔) เมื่อวันที่ ๓๐ เดือนนี้ ได้ไปในการทำบุญ ๕๐ วันศัพทชาย
วิบูลย์ทบ้านของเธอ เห็นศัพทได้ไว้ในที่บอย่างฝรั่ง ทำด้วยไม้ขมิ้น คง
มีหนังสือที่ได้ศัพทมาจากบงนเอง แล้ววกทาชนรวงชนต้องชน เป็นไม้สัก
อย่างเกดียง ๆ ขมิ้นเขาชดกับหีบ

๕) เมื่อวันที่ ๓๑ เป็นวันเสาร์ ชายดีศเขอวางจิงพาหญิงหุดยกับ
ลูก ๒ คนมาหาต้นทนากันเดิน เธอชวนให้ไปคางทวงวรดศักได้ไปตาม
ใจเธอเมื่อวานนี้ หนังสือเวรบบนทาทวงวรดศักเป็นประเคิม แต่คิดจะ
ไป ๆ มา ๆ

๖) เมื่อวันที่ ๓๒ ไปคำหนักของศัพทเหม เธอประสมญาตเดยงนาชา
ในการพระชนษาของเธอได้ ๔ รอบ ไม่ได้ออกกาวัดเชิญ เป็นแต่บอก
ให้รู้กัน ในระหว่างญาติซึ่งเธอคุ้นเคย

ลยพระหัตถ์ 2565

๗) ตายพระหัตถ์เวรประบิต ซึ่งตั้งวันที่ ๗ มกราคม พรอมทง
นิทานโบราณคดี “เรื่องไชเมืองเพชรบุรี” เขานำไปตั้งแถวเมื่อ
วันที่ ๓๒ จะกราบทุตต้นองดาวช็อคอไปน

๗) ตามที่ครัดเดาถึงเดด็จไปทำบุญชนบใหม่ ทรงอุทิศพระกุศลถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการที่ได้ทรงปฏิบัติดีมี功德ชดชชเป็นหนักหนา ขอถวายอนโมทนาด้วยยินดีเป็นอย่างยิ่ง

มีตั้งตักตักใจอยู่ในเรื่องซึ่งครัดเดาถึงอยู่ ๒ ประการ ประการหนึ่งว่าทวดป็นของจริงโคะพระบรมรูป ถ้ามีถ่ายตั้งบุญจนมาถึงพระสวดถวายพระพรบใหม่ พระสวดอะไรซึ่งครัดเดาถึงถวายพระพร อีคประการหนึ่งทวดคมีนทรารามเอาถ่ายถ่ายตั้งบุญจนยอมเหลืองมาให้ทรงถือ อะไร ๆ ของพระที่ยอมเหลืองนั้นเป็นอย่างไทย เกณฑเขาว่าพระเป็นเจ้าของดีเหลือง ทจริงไม่จำเป็นเช่นนั้น ดีเหลืองถกเขาตั้งจวร จวรก็ว่าแล้ว ยอมนำฟาด น้าฟาดไม่จำเป็นจะต้องเป็นดีเหลืองอย่างเดียว ดิมเด็จพระพุทธรูปของอาจารย์ท่านบอกว่า มีหนังสือมากที่เห็นพระเป็นงว นั้นแต่ตั้งว่าจวรเหมือนตั้งงว ไม่ใช่เหลือง อนึ่งที่เรียกว่า "ถ่ายตั้งบุญ" นั้นก็แคบคำราชาศัพท์ของเก่าซึ่งโปรดประทานไป ในหนังสือ "มรดกผู้ดี" ที่อยู่ โคจคบนทกความเห็นถวามาแล้วในเรื่องนั้น

พดทพระไชยบงหนาสวดมนต์ น่าจะไม่ใช้ประเพณีครั้งพุทธกาล ได้เคยขอให้ท่านผู้รคนหนังสือซึ่งกล่าวครั้งพุทธกาลมาแล้ว มีแต่สำหรับใช้บอกบัต เป็นพดหรือเชอะไรก็จับไม่ได้ซัด ที่เป็นถ้างนคยงกมนั้นเกิดไปข้างเป็นไมยุงกวาด ๒๓/๐๑/๒๕๕๕ ถ่ายตั้งบุญหรือมรดกผู้ดีครั้งพุทธกาลไม่มีแน่

๘) การตั้งค่างทางข้างเงิน ที่เอากระดูกได้เหมือนนั้นไม่ใช่ของใหม่ข้างเงินแบบเก่าเขาทำมาทำอย่างนั้นแล้ว ที่เมืองจันเตียกเป็นที่ตั้งศพไปตั้งถึง ๓ ใน ๓๐ นั้น เป็นคอดยเก็บททองชุกกนไว้รายละมาก ๆ ไม่จำเพาะ

แต่ที่ส่งศพ ในการที่บึงจตุรพักตรพิมานเกิดการเก็บหีบของชู้เป็นทางเอาอย่าง
ฝรั่ง แท้จริงฝรั่งก็มาตายอย่างตามฐานะที่เป็นคนมั่งคั่งแต่ละคนจน ที่เป็น
คอกใหญ่ก็มั่งคั่ง เปิดทองทอไซเหมือนกัน แต่ขงน้อยกว่าหีบของชู้ใหญ่ ๆ

๓๐) เรื่องฉัตร เห็นว่าพระดำริจะถูกล้อมโดยมาก ก็จัดจัดเตาให้
เป็นระเบียบก็เตาไปไม่ได้ ได้แต่คิดเห็นไปเป็นอย่าง ๆ ตั้งคือเป็น

ก) ฉัตรเครื่องหรือฉัตรเบญจกเป็นอันเดียวกัน คือฉัตร ๕ ชั้น
เดิมทกจะเป่าแต่เขาเครื่องทองประดับเขา แต่ฉัตรกลายเป่าเป็น
ใหม่ทอง บั๊กทองแผ่สอด และค้ำพมพทอง กลายเป็นฉายไป ฉัตรกำระดอ
อยู่ในพวกตนเอง

ข) ฉัตรทง ๕ ชั้น เมื่อแยกใช้คนเดียวก็ถือเอาว่าผู้ชายเป็นตั้ง
พระเจ้าแผ่นดินใช้ขาว แต่ผู้หญิงใช้สี

ค) ฉัตรกคอรรม ควรจะเป็นชั้นเดียว ที่ซ้อนชั้นนกกโดยนมนผู้คิด
มาเด่ว่าเพราะตมเองได้ จึงซ้อนชั้นชน ฉากค้เป็นเช่นนกกนบนในอินเดีย
ไม่ใช่เป็นทางบ้านเรา ด้วยได้ตั้งเกิดมาแต่ ฉัตรซ้อนชั้นนมนมาแต่อินเดีย
เราเอาอย่างเขา เขามอะไรเราก็ม้าง ทางเราถือซ้อนชั้นนกกนเป็นยศ แต่
ก็เห็นจะดอคนเป็นอย่างใหม่ ก่อนชนไปดเดพดาดพาด เหมือนทรงพระ
ราชพิธีนามใหญ่ในกฎมณเฑียรบาลกมฉัตร ๘ ชั้น ๗ ชั้น ๕ ชั้น ๓ ชั้น ๒
ชั้น ชั้นเดียว อันชนคนเดียวจนทจะโตแก่เริ่มเรานเอง

ง) ยศฉัตรทำด้วยดั่งด่าง ๆ ทราบว่าผ้าขาวเป็นที่ ๓ กำระดอ
เป็นที่ ๒ คาดขาวเป็นที่ ๓ คาดเหลืองเป็นที่ ๕ โหมคเป็นที่ ๕ แต่ดู
เหมือนกำหนดชนเหล่านี้ จะเป็นคกรวชกาลที่ ๕ เพราะได้ทรงพระราชดำริ

ฉัตรมาฆาและถ้ำมรดกชน พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกตวาชญ์ยหวัทวาทระมหาเศวคฉัตรเคิมหิมตาคักเคยไคยบิษ แต่ไม่เข้าใจ
 ว่าตาคะไร ขาดหรือเหลืออง อย่างไรก็ดี เป็นอันตนของ ตั้งใจจะให้
 เป็นฉัตรทอง

ง) ฉัตรพระคชาธาร ในตำรากระบวนเพชรพวงครึ่งแผ่นดิน
 ด่มเค็จพระนารายณ์ไม่มี น่าถดถอจะมากคักกันชน ในกรุงรัตนโกสินทร์หรือ
 ปลายกรุงเก่า

เหต่านตะเมอถวาย เพื่อเป็นทางทรงพระดำริคือไป

๓๑) หนึ่งต่อเวรซึ่งถวายมา ถ้าคราวใดไม่ได้ทรงรับโปรดให้
 ทราบด้วย จะได้คิดตั้งมาถวายอีก

๓๒) นิทานโบราณคดีเรื่องไชเมืองเพชรบุรีนั้นน้อยยาวมาก ไม่
 ไซ่แต่ต้องไชเวลาดำนาน มีขอทจะกราบทูลมากด้วย จำเป็นต้องคัด
 ออกไว้กราบทูลต่อคราวหน้า

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

เรื่องบรรเลง

๓) หม่อมฉันทนภานุวงศ์ถึงฉันทนภานุวงศ์ไปแต่ก่อน มาก
เห็นมูลเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้เลื่อนให้เสด็จคืน ว่าอาจจะเกิดแต่
ให้พระราชวงศ์ผู้ใหญ่ เช่นพระมหาอุปราช เป็นจอมพลแทนพระองค์
จึงให้ให้เสด็จคืนเป็นเครื่องหมายศักดิ์จกจอมพลทพหลวง เป็นแต่เสด็จ
คืนให้น้อยดังว่าเสด็จคืนของพระเจ้าแผ่นดิน แด่จึงเคยมาเป็นเครื่อง
ประดับตำหรับยศ

หม่อมฉันทนภานุวงศ์ในประกาศเฉลิมพระยศเจ้านาย ดุพระนามมั่งศรี
เพิ่มขึ้นในรัชกาลที่ ๕ แด่ก่อนนมมั่งศรีแต่พระนามพระเจ้าแผ่นดิน กับ
นามพระราชกษัตริย์ใหญ่และพระครูปลัด ตรีอยุธยาเจ้านายหม่อมคำ
เสด็จคืนอยู่ในนมมั่งศรี ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า
อยู่หัวมั่งศรี "ปลัดปลัดเสด็จคืน" พระนามกรมสมเด็จพระปรมานุชิต
มั่งศรี "เบญจปลัดเสด็จคืน" อยู่ในมั่งศรี นอกจากนมมั่งศรี
พระเศวตฉัตรกษัตริย์มั่งศรีเสด็จคืนอยู่ในมั่งศรีพระนามไม่ ตรวจดูต่อไปใน
ประกาศตั้งพระราชกษัตริย์ใหญ่ ตรีอยุธยาสมเด็จพระที่นั่งมั่งศรี
เสด็จคืนอยู่ในนม ได้แต่เพียงเท่าที่ความมาพอต้นนิษฐานได้ ว่าแต่เดิม
นอกจากพระเจ้าแผ่นดินเห็นจะมีเสด็จคืนแต่พระมหาอุปราช ๗ ชั้น กรม
พระราชวังหลัง และบัณฑิตน้อย ๕ ชั้น กรมสมเด็จพระที่นั่งมั่งศรี ๓ ชั้น ที่
กรมสมเด็จพระปรมานุชิตมั่งศรี ครองลงมาแต่เสด็จคืนตั้งมั่งศรี
แต่เพิ่มขึ้นเป็น ๕ ชั้นเทียบกับกรมพระราชวังหลังในทางเจ้า ด้วยเคยเป็น

แบบมาถงรัชกาลภายหลัง ด้ร้อยพระนามกรมดมได้จพระป๋มรค์วรียาถง-
 กรณแตรดมเศจกรมพระยาวชิรญาณวโรรดมคำ “เบญจปดถเศวตฉศร์”
 ทง ๒ พระองค แต่เจานายพระองคอง แมจนดมเศจพระราชบิตุตา ๑
 กห้ามคำเศวตฉศรยู่ไนด้ร้อยพระนามไม่

๒) เศศจประทษยู่ทศาคหนกใหญ่ไนวงจวรดศ บางททานจะประ
 หลาดพระทษ คยเห็นมรูปพระเชษฐกรงไมถางเขนคองยู่ไนครอบแกวบน
 หลงตุโป ๑ (๑) ทในหองนางสนบน รูปพระเชชนมเรื่องเบญโบริธาณคค
 ชอบกถ ควจรเจ้าบรเวถถอยไต่ ครงหนงเมอรชกาท ๕ เกิดเหตุพวถ
 เชารคโรมนคะโรคทไนจงหอดคตบรจวาททบพวถราชฐรรชานเมอง ทรพย
 ดมบคชองพวถเชารคคองเศยหายไบบาง เพราะความอ่อนแอของผู้วราช
 การจงหอดคตบร ฉงชราชว Vey ไปรองค้อราชทศฝรังเศศ ขอไให้
 เรียกคชวตไจจากรัฐบาตไให้พวถเชารคคเป็นเงิน ๓๐๐๐๐ บาทเศษ ราชทศ
 ฝรังเศศ (ชื่อโรหม่อมฉนดมไปเศยเศว) มาหาหม่อมฉนเมอองเบญ
 เสนามค้กระทรวงมหาดไทย จะเรียกเขาเงินคชวตไชนน หม่อมฉนไม่
 ยอมไ คยอ้างจ่าเป็นคคคคควาท ถ้าฝ่ายไหนทำผิดฝ่ายหนคองชวตไ
 คามกฎหมาย ทวาเจ้าเมองอ่อนแอ ถ้าเบนเชนหนกเบนความผิดไนทาง
 ราชการ หากองรบผิดชอบไนคคคคไม ถ้ารัฐบาตยยอมเศยคชวตไชคอง
 ฉงชราชวปรารคณา ทหลังพวถเชารคคไครับความเศยหายทไหนักจะเขา
 เรื่องนเบนควอย่าง มาเรียกเขาคชวตไจจากรัฐบาต เป็นประเพณราย
 เกิดฉนแก่บ้านเมองจงยอมไมไค ราชทศฝรังเศศไมมีทางทจะไคเศยง แต่
 รมปากฉงชราชวมาเศยเศวคไปรองค้อ มิดเศเตอรเศเศโรเบต ทบรภษา

(๑) ปัจจุบันนี้ เก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดคำรงราชบัณฑิตยสถาน

ราชการทั่วไป มีดีเคอร์เตอร์โครเบตมาพูดแก่หม่อมฉันว่าเวลานี้กำลัง
 ปรึกษาจะทำหนังสือสัญญาฉบับฝรั่งเศสจวนสำเร็จดังประสงค์ พวกฝรั่งเศส
 ในกรุงเทพฯ จะเอาเรื่องเมืองชดเป็นเหตุชักขวางมิให้ทำสัญญาฉบับนั้น ขอ
 ให้หม่อมฉันช่วยระงับเหตุเสีย ถึงจะเสียเงินทองบ้างก็จะไประโยชน์จาก
 หนังสือสัญญาค่าเงินทดแทนนั้น หม่อมฉันจึงคิดหาอุบายทางอื่นแล้ว
 จะพูดกับทูตฝรั่งเศสต่อไป มีดีเคอร์เตอร์โครเบตไปบอกทูตฝรั่งเศสให้มาหา
 หม่อมฉันอีก หม่อมฉันพูดว่าในเรื่องเงินไม่สำคัญอันใด ขอถ้าสัญญาฉบับ
 จะให้รัฐบาลเสียเงินค่าชดใช้แทนคู่ความที่ผิดกฎหมาย ซึ่งหม่อมฉันจะ
 ยอมไม่ได้เสียอันตราย แต่หม่อมฉันรู้อยู่ว่ารัฐบาลทั้ง ๒ ฝ่ายกำลังประสงค์
 จะทำสัญญาฉบับไมตรีกัน หม่อมฉันไม่อยากจะไหม้เหตุชักขวางทาง
 ไมตรีนั้น ถ้าเขาเด็กคิดเรื่องนั้นอย่าให้เกี่ยวกับรัฐบาล ให้เป็นการตกลง
 ประสงค์กันโดยส่วนตัว หม่อมฉันจะยอมออกเงินของตัวเองหม่อมฉันเอง
 ให้ดังพระราชดำริทรงขอในเรื่องนั้น ทูตฝรั่งเศสก็ยอม จึงตกลงโดย
 ประสงค์กันอย่างหม่อมฉันว่า หนังสือสัญญาฉบับใดหากสำเร็จตามประ
 สงค์ของมีดีเคอร์เตอร์โครเบต

ต่อมาอีกสัก ๒ ปีมีกรณีเกิดขึ้นอีกเรื่อง ๑ ด้วยคณะ Mission
 โรมันคะ โคริกอยากจะทำอนุญาตให้ วัดคะโริก มีทรัพย์สินตั้งสำหรับเลี้ยง
 วัด เพราะพวกบาทหลวงเป็นชาวต่างประเทศ คณะของบาทหลวงก็เป็น
 คณะต่างประเทศตามหนังสือสัญญาเดิมจะเป็นเจ้าของที่ดินตามหัวเมือง ไม่
 ได้ แต่พวกบาทหลวงไปตั้งวัดที่ไหน ใช้อุบายให้คนเขารักช้อยู่ในบังคับ
 ไทยไปเที่ยวจ้องหรือขอทศวัตถุของคณะ แล้วไปโอนกันเองให้เป็นที่
 ทรัพย์สินตั้งสำหรับวัด รัฐบาลหรือใครไปเกิดขวางพวกบาทหลวงก็คิดอุบาย

แปดคิดให้เบียดเบียนค้าส่งนา ไปร้องต่อทูตฝรั่งเคสให้ว่ากล่าวเป็นการ
เมืองท่านองเดยอภเวียงทเมืองรด ทามอย่างช้านาน จนรู้ไม่ได้ว่า
พวกบาดหลวงได้ปกครองทคนอยู่ตั้งเท่าใด พวกบาดหลวงเกิดวิตกข
ด้วยรัฐบาลฝรั่งเคสยอมให้คนในบังคับฝรั่งเคสอยู่ในอำนาจศาลไทย และที่
รัฐบาลไทยคงพระราชบัญญัติลักษณะการลอบทคน ต้องมีฉันทราดำรต
ทะเบียนตามแบบใหม่ เกรงจะไม่มทคนได้ดังแต่ก่อน จึงประสงค์จะขอ
อนุญาตต่อรัฐบาลตุเหมือนเป็นเรื่องแรกตั้งขราชโรมันคะโรริคร้องขอต่อ
รัฐบาลไทยโดยตรงเอง ไม่ไปให้ทูตฝรั่งเคสว่ากล่าวแทน ในเวลานั้น
พระยากฤษณไมตรี (เวศเตนภาค) เป็นที่ปรึกษาาราชการทั่วไป และ
มองดีเอชปองโล็ค เป็นที่ปรึกษากระทรวงมหาดไทย ตั้งขราชว่า
ม. ปองโล็คมาทาทมหม่อมฉัน ๆ พุดได้กน็ดเพราะ ม. ปองโล็คเป็น
ข้าราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทย จึงว่าแก่ ม. ปองโล็ค ว่าหม่อมฉัน
ประหลาดใจในวิธีของตั้งขราชว่า เมื่อครั้งคดีเมืองชตอยากได้เงินมา
เรียกเร่งเอาทหม่อมฉันจันคองออกเนชของคองเองให้ไป ยงรู้ดีกเหมือน
กับทนามยออกอยู่ไม่หาย เดยจนอยากได้ทคนถดบมาขอให้หม่อมฉันช่วย
ช่างไมนถดกที่ไตทกับหม่อมฉันมาก่อนบ้างเดย ม. ปองโล็คกลับไปบอก
ตั้งขราชว่าตั้งขราชว่าเดยใจทหม่อมฉันคองเดยครอน และ คองออกเงินไปเอง
ให้เอาเงินหมนบาทเศษมาค่นหม่อมฉัน กับทงเพิ่มค่าบ่วยการให้คัมขรรม
เนยมควย หม่อมฉันรับไว้แต่ค่นเงินส่วนค่าบ่วยการค่นไป และตั้งไปว่า
ถาตั้งขราชจะให้หม่อมฉันหายเดยใจเดย ให้ไมก่างเช่นกรังรูปพระเชชู
ใจเป็นทระถดถกของค ๓ คักว่าให้เงินค่าบ่วยการ เรื่องทเกยอภเวียง
ฉนภเป็นยุคเพียงเท่าหนมาคราว ๓

ตั้งทรงที่คนระบาคหวองขออนุญาตมทธรณตั้งชนน เมอตั้งฆราชว
 ถวายฎีกาแจ้ง ปรีชานในที่ประชุมเสนาบดีเห็นว่า อนุญาตโดยมีกำหนด
 ว่าจัดแห่ง ๓ โหมทธรณตั้งซึ่งใดเพียงเท่านั้นไว้ และให้คณะโรมันคะโรริค
 ถ้อกรรมดีที่ใด โดยตรงดั่งว่าให้หาที่คนโดยอุบถอย่างทำมาแต่ัว จึงพระ
 ราชทานพระบรมราชานุญาตประกาศเป็นพระราชกำหนดคนนมา

ถึงรัชกาลที่ ๖ ตั้งฆราชวถึงมรณภาพ ตั้งฆราชเปโรสเดียน (๑) ได้
 เป็นแทน เมอเกิดคนหวองตั้งฆราชเปโรสเดียนยังไม่พ้นเขตเป็นทหาร
 ต้องถูกเกณฑ์ออกไปทำการในโรงพยาบาลตลอดเวลาดังกรม ครั้นเสร็จ
 ดังกรมกตบมาเมืองไทยมาหาหม่อมฉัน เวदानหม่อมฉันก็ออกจาก
 กระทรวงมหาดไทยแล้ว ตั้งฆราชเปโรสเดียนไม้กางเขนครึ่งรูปพระเยซู
 กับสัญลักษณ์ศาวดารสยามที่ตั้งฆราชปาละกัวแตงอันเป็นของหายาก มาให้
 เป็นของฝาก แตมิได้พูดว่าให้เพราะเหตุใด ให้รู้เขาเองว่าให้ไม้กางเขน
 นนตามที่หม่อมฉันได้เคยออกปากไว้แต่ก่อน จึงเป็นของจับใจ เพราะ
 เขาคงจดจำตั้งตั้งยกนไว้อย่างไร ชำนาญจนดั่งชายคนแต่กยงทำงานดีเรจ
 เจตนา

เรื่องลายพระหัตถ์เวร

23/01/2565

ถึงวันจันทร์ที่ ๒๐ เวตาเช้าพจนงานไปรษณีย์เชิญลายพระหัตถ์เวร
 มาสั่ง ๒ ของพรหมกัน เป็นฉบับตงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ที่ใดทอดธุระว่า

(๑) ถ้อยใน พ.ศ. ๒๔๗๔

หายแหว่ของ ๓ กับฉบบดวงจันทร์ ๓๕ มกราคม ของ ๓ จำต้องขอไว้
หลุดพ้นของคอกครวเมตหนาทง ๒ ฉบบ

ควรมิควรแต่จะโปรด

๓๖ ๖๖

x x x

ตำหนักปลายนเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๗๔

กราบบูท ส้มเด็จพระยาตำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

เรื่องไขเมืองเพชรบูรณ์

๑) เมืองเพชรบูรณ์ คิดว่าเดิมตั้งใจชานานนามเป็น "เพชรบุรี" ไปกิดกันเข้ากับ "เพชรบุรี" ซึ่งแปลว่า เมืองแข็ง (คฺจเพชร) เหมือนกัน จึงแก่เป็น "เพชรบูรณ์" แปลว่าเต็มไปด้วยเพชร ไม่ใช่คฺจ เพียงแต่แสดงความเห็นเท่านั้น กับนักษมเดี่ยวออกว่าแก่ด ไม่เดี่ยวเดิม

ไขนั้นไม่ประหลาดอะไร ที่ไหน ๆ ก็มี ไม่จำเพาะแต่เพชรบูรณ์ คำว่า "ไข" เดิมกหมายว่าคฺจเค็บโรคต่าง ๆ มีคำว่า "คนไข" เป็นประธานอยู่ไม่ใช่ชื่อโรค ที่หลงจงกลายเป็นชื่อโรค ทางทกถายไปเห็นจะเป็นที่พูดว่า "ไขป่า" หมายความว่าคฺจเค็บมาแต่ป่า ความคฺจเค็บได้มาแต่ป่าโดยมากกมดอย่างเดี่ยว คำว่า "ไข" จึงกลายเป็นชื่อโรค ถ้าเร็จเป็น

“ไซป่า” “ไซกาเตา” “ไซหวัดลม” “ไซจับ” “ไซตั้ง” “ไซขัน” เป็น
 อเนกนับ มีชยทหนักดวยยูกทเรียกว่า “ไซพิษ” เพราะคนเจ็บตาย ได้
 เคยถามกรมหมื่นมหิศรว่าไซพิษมีลักษณะเป็นอย่างไร ชอบบอกว่าคน
 เจ็บตายนั้นแหละเรียกว่าไซพิษ ก็เป็นคำดอบอย่างเอาถำนทุบดิน เต้น
 เอาดินพุด หมอดมยใหม่เขาเรียกไซอย่างตายว่า “ไซมตาเรีย” อย่างคัว
 รอนเท่านั้นจะเรียกว่า “ไซ” แต่ไม่มีคำ “มตาเรีย” ต่อท้ายกรรมัง คำ
 อธิบายเหตุในการที่เป็นไซมตาเรียกตจะฟังยาก นัยหนึ่งว่าเป็นคดียุงกัด
 การกำจัดไซจึงต้องปราบยุง ด้ฉันเป็นมตาเรียเกิดในคดียุง นัยหนึ่งอธิบาย
 ว่า เพราะยุงไป กัดคนเป็นไซแล้ว มากัดคน ที่ไม่เป็นไซทำให้ เป็นไซด้วยเหตุ
 กับปลุกผี ถ้าเช่นนั้นยุงก็เป็นแคด้ย จะป้องกันคนเป็นไซไม่ให้ยุงกัดก็ได้
 ยุงรูปร่างคนว่ามตาเรียเกิดในป่าทกรม ถ้าเช่นนั้นยุงก็ไปกินอะไร ในป่าเอา
 มตาเรียคิตมา ยุงที่ไม่เคยออกไปป่าจะเอามตาเรียมาให้คนหาได้ไม่ นี่จะ

โปรดว่าอย่างไรกัน ชาวโคราชต่างคนเขาคือว่าไฟดี เพราะปรกติคนคุม
 ค่างซึ่งเดินผ่านตงพญาไฟอยู่เดิมไม่เป็นไซเลย ด้วยปรกติกของเขาพอ
 หยุดพุกด้ส้มไฟ นอนข้างกองไฟ ผ่านอะไรซึ่งครองเดินทางมาก็ด้ตเอา
 ย่างไฟ ผุดเขาใจว่าไฟเผาตาเรียไปหมด ขอนไม้มทางจะกตคาน

ควมทศรด้ตงพระยาเพชรรัตน (เพง) ว่ามวดตอง ด้ประทง
 จะมมตาเรียเต็มไปนเดอดคนน^{3/0} ทำให้คนกตฝรั่งเขาด้ตงทหาร ในกองรบ
 ว่ากองที่เจ็บเป็นโรคไตพอยคยกัน เขาคนทเหตุอมาด้ตมกบกองที่ไม่เจ็บ
 กพาคให้เจ็บให้ตายไป แปะด้วาคนทเหตุอนนมเซอไตพอยเคมอย ในเดอด
 เหมอนพระยาเพชรรัตนนมเซอมตาเรียเคมอย ในเดอดคนน เว้นแคไม้ม
 อันเป็นอย่างไรไป

คนบ้านนอกในเมืองก็ด้อยมหย่อนความรู้อันธรรมดาคือเคยได้ยิน
 กรมหลวงประจักษ์นครคีตเสด็จมาหาหนองคาย ว่าข้าระควางวยที่สุด การ
 เป็นอย่างไรก็ให้การอย่างนั้น ไม่นับดมคนไม่เคย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ยอม
 เห็นได้ว่าเพราะหย่อนการร่าเรียนที่จะพึงการแกว แต่จะหาคนพิน
 เมืองที่เรียนรูแบบแผนทางชนในทวารอย่างไว้ได้

เรื่องของลูกนกมาเช่ารูปกับเรื่องเด็กที่บ้านมันเคยไปเที่ยวทางเมือง
 ดุรินทร ถึงจะ มันไปพบมระพรว่าราคาถูกจนมันคิดจะเอามาขายกรุงเทพฯ
 แต่เมื่อคิดเอาคำบรทุกเกวียนและรถไฟเข้าบวกลก็เห็นว่าราคาสูงกว่าที่ขายกัน
 ในกรุงเทพฯ เสียอีก ต้องเลิกคิด

เรื่องพณฑปดูยาเมืองเพชรบูรณ์มถาหนดับ ทำให้หนักถึงพระยา
 รัชฎา (ชิมบ) แก่คุณชายพอกทำไว้ติดคนไม่ใหญ่ตั้ง ทำปัสต้องบแดง
 ทั้งเป็นป่าหญ้าคาเพราะคิดคิด แก่คิดจะห้าม แต่ปัสติดเขาคิดคนว่าห้าม
 มันก็ทำไม่ได้ คนมันไปเสียจากบ้านเมืองหรือ แก้วไปเสียก็คิด จะได้ไม่
 ทำให้พณฑปในเมืองเสียไป

การตั้งวางเมืองเอาแม่น้ำไครกลาง เห็นจะเป็นประเพณีที่ชอบทำกัน
 มาคราวหนึ่ง การทำเขตเมืองด้วยเขาไม้ก็ถมดินเป็นแนวว่าต่ำกว่าอีก
 กำแพง นี้ว่าดำหรับเมืองเรา

23/01/2565

ท่านพระตำรับดีเสด็จเรือมอบรทุกต้นค้ำ เมืองเพชรบูรณ์ ดงไป ชาย
 ภาคใต้ ทำให้หนักถึงตรงขึ้นไปหัวเมืองเหนือ คิดถึงพวกพ้องทางกรุงเทพฯ
 จะหาอะไรไปฝากกคควางามฝังฝังจะเป็นดีกว่าอื่น เพราะเป็นของเมือง
 เหนือ แต่จะหาตามขวางบ้างไม่ได้ ว่าหาได้ก็เอาไปขายพวกชาวเรือเสีย

หมดแล้ว ไปขอซื้อที่ชาวเรือเขาก็ไม่ยอมขาย เขาว่าจะทำให้ดินค้าเรือ
เขาเบาไปเสียเที่ยว ตกตงหานาเมืองซึ่งไม่ได้

ขอเมือง “อภัยดำด” ทพระรุดงค์เรียก ให้หนักดัดใจว่าจะมาแต่
อะไรก็คิดเห็นความมาแต่ โพล่ดำด ก็คือ “เวดดำด” มุ่งตงทซ่อนนเคยเป็น
ขอเมืองหากเรียกเคตจนไป

ตลกเมืองทปดายเป็นหัวเหตจนน คิดตมตจจะมาแต่ตลกไม่บักตอก
ตงไปจนทอเย็นบาน

การขุดปรีศนาคือหาทรัพย์แผ่นดินนชอบกต จึงขุดในกฎหมาย
แต่ทหนักถาวรเป็นรางวัลไว้ในทอน ๆ โดยเหตุทมานเมืองเสีย ไม่ได้กถว่าจ
ถึงทพระพุทธรูปแะพระเจดีย์ แต่เห็นทมรอยขุด จะเป็นได้ตายแทงกต
หรือจระนิกเขากต เห็นขุดกนทฐานพระพุทธรูปแะพระเจดีย์เป็นมาก
ใครจะเป็นบ้าเขาเงินไปฝังไว้ทพระพุทธรูป ทพระเจดีย์นเขาททเป็นทเขา
บรรจุ แต่ผู้ขุดจระตอเสียใจ ทขุดได้กจะเป็นแต่พระพุทธรูปชำรุด ซึ่ง
บรรจุ “ปดอยพระบาท” แทนน แต่อาจกตบเขาเป็นเงินได้ตงเขาไป
ชายพวกเงินของเก่า กตตูกเป็นนาตงเวชทตัก ผู้ทขุดนนคคจระรวดยด้วยไม่
ตอ้งออกแรงมูถ แต่คคตคเป็นอย่างยง ทอถกฏฎดาวเป็นแห่งทไปขุด
กนมาก ทตงบอด้กทำนทำไว้เป็นมูถโลง ฟนกออฐุเป็นห้อง ๆ แดว
ถมคินคยคคกนไว้จระไม่ไหตทกมคินเขาฐานพง แต่คนเขาใจว่าทกออฐุ
เป็นห้อง ๆ นนเป็นคตผู้ฝังเงิน คินทกมไว้ในห้องกออฐุถูกขุดกตบเขาต่าง
เป็นบนไปตงนน แม้ไปทไร่กจะคได้พบคเระของพดเก่าบางใหม่บางอฐุแต่ขอ
ยังไมทราบว่าเหตุใดคคกฏฎดาวจึงเป็นแห่งทไปขุด “ปรีศนา” กนมากมาย

รายงาน

๒) มาคองทวงวรรคศิไครอะไรจนหลายอย่าง เคยได้ยินครัดว่า
ของอะไร ไครเขาให้ก็เขายัดใส่ตู้ไว้เป็นคี่ จะไม่หายไปเสีย ได้ฟัง
ครัดก็ชอบใจได้เก็บของเขาไว้คี่อย่างครัด เว้นแค่เก็บจำเพาะของที่เขียน
ศรภักดิ์ มาเห็นทตาหนัก ฝ่ายพระบาททรงเก็บไว้ในตู้จนกระทั่งพบ
บุหงาอย่างต่าง ๆ คดอดไปถึงมาเขตหน้าซึ่งพบเป็นรูปสัตว์ อันเป็นของ
ศรภักดิ์ ก็ให้คนเสียใจว่าไม่ได้ทำเช่นที่ทรงกระทำ บรรดาตั้งที่เป็น
ศรภักดิ์อันใดมา ถูกหลาดคนใดต้องถากก็ให้ไปไม่ได้เก็บ ย่อมเป็น
อันครธานไปเสียไม่คี่

๓) พระพุทธรูปชื่เบตมัทวง ฝ่ายพระบาททรงใส่ไว้ในตู้ แต่เป็น
คนตะอย่างทกรบาท

๔) อีกอย่างหนึ่งได้ยินเสียงกลองตะครุฑคราด ทำให้เกิดการได้
ตั้งจนเขาทำมา คี่ซอมหรืออะไร แต่ได้ศรัทธาว่าเด่นจริง ๆ เสด
นไครพบพานมาเด่นตะครุฑบ้านตะครุ จัดหัวหมันตะอะไรคี่อะไรให้
เสด็จ ผู้บนคี่เป็นแต่เสียเงินให้เท่านั้น ไปเข้ารูปการเผาศพอย่างที่เคย
กราบพุทธมา อันฟังเสียงกลองตะครุฑคราดมคี่ เสด กรวดใน เต็มช อย่าง
ตะครุฑไทย เป็นอันเข้าใจด้วยญาณว่าเขาอย่างตะครุฑไทยไปเกือบต้นแล้ว
ที่คี่เป็นตะครุฑคราดอยู่เห็นจะน้อยนคี่

๕) การปลุกคำหนัก เห็นได้ว่าทรงปลุกตามเขือท ไม่ใช่ปลุก
ตามทีที่แท้ เข็วรูปทเคยกราบพุทธมาว่าคี่ครุฑาเช่นนั้น

๖) ครุฑที่เขียนถ้อยไว้เท่า ๆ เห็นกระท่อมพราหมณ์ขอพระรัตน

เขียนเป็นพจนปกรณ์ ไม่สมควรอย่างยิ่ง จะไปเอากระดานมาแต่ใหม่
ควรเป็นพจนปกรณ์

๗) เห็นนกกระจอกชอบเข้ามาที่เตียงคาหนก เหมือนที่เรือนปดาย
เนกมันนกกระจอกเขาไปเตียงเหมือนกัน จนต้องออกปากว่ามันเข
มาทำไม แม่โคบอ๊กว่ามันเข้ามาใช้ ใช้ไว้ในมดมวน เวลาคนมดลงใช้
ก็คุดตงมาจากเขาใจ ฟงนกเหมือนนกเคยได้ยินคนพูดว่ามันเข้าไปใช้ไว้ใน
หมวกอันแขวนอยู่

บัน

๘) อินความแน่นเต็มที ต้องมีเครื่องอะไรประกอบร่างกายมาก
เป็นคนว่าจะเขียนหนังสือตามแนวคาถาเขียนไม่ได้ ต้องไปเอาเงินตาเดียว
เวดามาก

ลายพระหัตถ์

๙) ลายพระหัตถ์เจดีย์ประดับ ลงวันที่ ๑๔ มกราคม เขานำไปตั้ง
แถว เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ได้ทราบความในลายพระหัตถ์ฉบับนั้น
ว่าหนังสือเจดีย์ไม่มาถึงพระหัตถ์ฉบับหนึ่ง จะคิดถ้าเนาถวายมาคราวนี้
ไม่ทัน คงจะคิดส่งมาถวายหน้า บัดนี้จะได้ทราบเหตุอันของความดังขอ
ถามทมิ ในลายพระหัตถ์ซึ่งได้รับนั้นต่อไป

๑๐) เรื่องสดุดมนต์ใน การพิธีได้กหนดเห็นอก เมื่อรัชกาลที่ ๔ เคย
ได้ยินจนกระทั่งว่าพระสดุดมนต์หากไม่จบจนจนมนต์ ก็เยี่ยมพระบรมช
ครตั้งให้มหาทนต์ประโคน มิได้ทรงเอาเพื่อแก้การสดุดมนต์

๓๑) จุฑาราชปรีดิ์และมหาราชปรีดิ์ เข้าใจว่าดังกาปรุ่ง

๓๒) การแต่งธัมมะเป็นศาตา เป็นแน่แท้เพื่อให้จำง่ายเพราะเป็น
กลอน คาดว่าจะเป็นมานานแล้ว แม้ตั้งคายนาจะได้รับเอาธัมมะจากศาตา
นั้นเอง

๓๓) ไปเมืองมณฑลเทศ ไปดูวัด "อินทคอมแปรเมอด" แวะไป
หาสมภาร ท่านถามว่า "พระเจ้าปราสาททองทรงชบายอยู่หรือ" ขอน
ทำให้เกิดความเข้าใจขึ้น ว่าพม่าเรียกพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า "พระเจ้า
ปราสาททอง" ทวณกษัตริย์เดียวกับที่เรียกว่า "เจ้าหอคำ" ฉะนั้น

๓๔) เรื่องชื่อ "เมืองฉะเชิงเทรา" ไม่ใช่กรามมูลจินฉัย เป็น
กรามมูลเปรียบเทียบเท่านั้น ทจริงนกละเอียดยังไม่ออก

๓๕) เรื่องปราสาทหินทราย ปราสาทหินแดง และปราสาทอิฐ
ได้กรามมูลแล้วว่าอะไรจะก่อนหลังยืนยันไม่ได้ เพราะเห็นน้อยนัก เทาที่
กรามมูลดูเพราะเหตุไรก็เป็นแค่เขาว่า อาจผิดได้ถูกได้ ทักคิดเห็นแก่
อย่างเดียว คือปราสาทหินแดงตั้งใจจะเอาอย่างปราสาทหินทราย หาก
หาหินทรายไม่ได้สักอย่างหนึ่ง หรือถ้าตั้งมันน้อยอีกอย่างหนึ่ง

ปราสาทอิฐเดิมคิดว่าเขาจะก่ออิฐดิบเผาเก็บที่เมื่อก่อนแล้ว แต่มีทาง
ฝรั่งเสด็จเขาเป็นไปไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นอิฐจะไม่สักแดงเต็มอกันหมด ได้
ถึงเขาจากไม่เห็นมัสต เขายืนยันว่ามิ คงได้ไปก่ออิฐปราสาททองแล้ว
ตักพบความจริง แต่ตอกก่อนนบางมาก ทั้งผลมัสตต่อให้เหมือนกับอิฐทอง
กวดให้เรียบเต็มอกกับอิฐด้วย ขอทบทวนกันดังนี้ ทน ได้ตั้งขึ้นมาแต่ปราสาท
หินทรายแล้ว ดังนั้นจนมัสตอดเขาไปไม่ได้ จะว่าเพราะแดงหนาไว้เรียบ
ก็ไม่ใช่ ถ้าเช่นนั้นจะตอกมัสตเป็นแนวตรง แต่ทกอลงนหินหยกกลน
ตุจจนกระโตกมิ แต่ประกบกันดังนี้ทุกด้าน ได้ใจษถามชนในชน พอก

ผู้ทรงสร้างเครื่องเขนออกให้ไปตรวจหาเหล็กแห่งหนึ่งทปราสาททนายน ไม่ตก
พบมีแต่เอาหินหน้าเหล็กมบรรทุกตะเขมา แดงมบนจนชกชกถือ ด่วน
เรื่องทบทนตั้งพทนนหาปรากฏอย่างใดทรูปไม่ ก็เป็นอนคนอยุ่ยังไม่ได้

๑๖) คนทช้อ หนู น้อย นุ้ย นิ้ม อะไรเหต่านน เป็นค้ำของ
ผู้ใหญ่เรียกถูกแถวตามพระดำรัส ทเดิม ใหญ่ กตาง เด็ก เขาเป็นของ
คนอนเดิม เพื่อให้อวดคนไร แต่อย่างไรก็ดี มีคราวหนึ่งทเรียกถูกอวด
“นิ้ม” เป็นแพะแซ่กนคราวหนึ่งน

๑๗) หญิงน้อยไม่น่าจะหิวจนถึงร้องไห้ ไม่จำเป็นต้องไปปลงรด
เต๋มียง บ่อยเขาเดินผ่านไปมาอยู่เด่มอ บอกให้เขาเอามาให้กิน ตั้งโร
กได้ และทให้กินได้ นวดตามเคยอย่างเด่ก่อน เคยจนจะกวดคนถนชน
อย่างไรไม่ทราบ

๑๘) เรื่องมู๋ยาตายายนชอบกถ ทำไมจึงเรียกคนแก่เด่ว่าตายาย
ไม่เรียกมู๋ยา น้าพี่คงอยู่ คำทเรียกกนว่า ตา ยาย พ่อ แม่ ยาย อี
เดิมทีเป็นค้ายกย่อง ว่าเป็นตาเป็นยาย เป็นพ่อเป็นแม่ เป็นพี่ชายพี่หญิง
แต่เด่วมากตายเป็นหยาบช่าไป ยายอ ไปก่อน เคยจน ตา ยายก็จะ
เป็นไปเช่นเดียวกับกน คงเหตอใช้ได้แต่ พ่อ แม่

หญิงปดมจครแกเรียกยายพมคนทเจียงเถดถระหม่อมมาว่า “ยาย
เชยค” เพราะยายเรียกว่า “น้า” ตัวของยายเองแกเรียกว่า “คุณชวด”
เด่วคอกชนไปอ๊กชนทงนแกไมมีค้ำอะไรจะเรียก แกกตอกเขาให้ว่า “ยาย
เชยค” ถรมชุนพิททยดากทงนได้ย่นไปรดเลี่ยนกระไรเดย.

ควรมีควมแต่้วแต่จะไปรด

บ้านชินนามอน บึง

วันที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

ทูต สมเด็จพระนครินทราธิราช

ข้าพเจ้าพระนครินทราธิราช ขอแจ้งให้เสวยพระทัยโดยดีว่า
วันที่ ๒๓ มกราคม ซึ่งมาถึงเมืองชินนามอนพลัดมาตั้งแต่วันที่ ๒๔
เวลาบ่าย หม่อมฉันมาด้วยพระหัตถ์จดหมาย ๓ ฉบับด้วยกัน จึงตั้งมือ
ร่างจดหมายฉบับนี้เมื่อวันที่ ๒๕

ทูตของสายพระหัตถ์ฉบับนี้วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๑) เมืองหนองหมอนไทยใหญ่ ที่ท่านทรงพบตัวเจ้าเมือง ณ เมือง
มณฑลเทศาภิบาล หม่อมฉันคนพบทำเนียบในหนังสือ Burmah ซึ่งเซอร์ยอช
ตั้งออกแต่ง อังกฤษเรียก Nawngmawn ตรงกัน ว่าเป็นเมืองไทยใหญ่
เหนือ อยู่ในภาคกลางเจ้าเมืองมีศักดิ์เป็น Myosa ตรงกับพระยาเมือง ไม่
ถึงชั้นเจ้าฟ้า

๒) เรื่องเจ้าเขยงคองหนทรวงสำคัญซึ่งไป ทจจริงเรื่องเพียงเคยกับ
ตัวหม่อมฉัน ดั่งจะเล่าเรื่องด้วย ครึ่งหม่อมฉันไปยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔
ถึงเมืองดังกล่าวอยากเห็นพระเชษฐาแก้ว เจ้าเมืองเขมรแท้ใจหมายตั้งตั้งข-
นายถนัดกรรมกรพณงานรักษาให้เสวย พระเชษฐาแก้ว ออกจากกรณคดี คง
ไว้ในพระวิหารให้บูชา และจัดรถไฟพิเศษให้หม่อมฉันขึ้นไปยังเมือง

แถนดี เมื่อหม่อมฉมบวชพระเวียงแก้วแล้วออกมวงงอยู่ที่หน้าพระวิหาร
 ถามเจ้าพนักงานกรมพระ Siamese ไทยอยู่ที่เมืองแถนดีในเวถานนบาง
 หรือไม่ว่า เขาบอกความแต่ผู้หญิงไทยบวชเป็นช้อยคน ๑ หม่อมฉมให้ไป
 เรียกมาเห็นเป็นกลางคนชายราวตั้ง ๕๐ ปี พุตกนอยุ่หลายคำ หม่อมฉม
 จึงตั้งเถิดว่าแต่ียงพูดแปร่งผิดกับชาวกรุงเทพฯ ๗ ถามว่าเป็นชาวเมืองไหน
 แถนตอบว่าเป็นชาวเมืองเชียงตุง หม่อมฉมได้ฟังตกใจด้วยไม่เคยทราบมา
 แถนก่อน ว่าชาวเมืองเชียงตุงพูดภาษาไทยเหมือนกับชาวกรุงเทพฯ ๗ เพิ่ง
 แถนได้ความรู้นี้ในครั้งนั้น ต่อมาอีกหลายปีเจ้าเชียงตุง (อินทแถง บิดา
 เจ้าชายเมือง) ออกไปอินเตียในงานบรมราชาภิเศกพระเจ้าเอกทัศที่ ๗
 ซากตบมานเมืองของอนุญาตของกษัตริย์ทางเมืองไทย เป็นเจ้าเชียงตุง
 คนแรกที่จะมากรุงเทพฯ ๗ เวถานนเซอเวตฟแปลเขตเป็นราชทูต มีดีเคอร์วูด
 (ที่ออกจากราชการแล้วเคยอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่จนเคยจน) เป็นกงสุต พา
 เจ้าเชียงตุงมาหาหม่อมฉมที่ศาลาตุงชุม หม่อมฉมนับในท้องกลาง เซอ-
 เวตฟแปลเขตนำให้รู้จักด้วยภาษาอังกฤษว่า "The Sawtwa of Kengtang"
 หม่อมฉมจับมือแล้วใช้ความรู้อุทไธมาจาก เมืองตุงกา ถามเป็นภาษาไทย ว่า
 "เจ้าตบบายด์หรือ" เขอตอบว่า "ตบบายด์" หม่อมฉมถามคือไม่ว่า
 "เจ้ามาตงเมอไร" เขอตอบว่า "มาตงต้ามฉมแล้ว" เซอเวตฟแปลเขต
 ตกตะตงถามหม่อมฉมว่า "นพุกกักด้วยภาษาอะไร" หม่อมฉมนับบอกว่า
 "พุกกักด้วยภาษาไทย เพราะชาวเชียงตุงพูดภาษาไทยด้วยกัน" ๗ ฉะนั้น
 มีดีเคอร์วูดหัวเราะจนพตางพุดว่า "หลงใช้ตามพม่าพุกกักเจ้าเชียงตุงมา
 เป็นหลายวัน มีรู้ว่าพูดไทยได้" หม่อมฉมกราบทูตเถาเรื่องถายตมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าหลวงจึงครัดปราชัยเจ้าเชียงตุงด้วยภาษาไทย

๓) พระเจดีย์ในพระพุทธรูปต่างมีรูปร่างตามประเทศต่าง ๆ พิเคราะห์
 ดูได้แบบเดิมมาจากอินเดียเหมือนกัน เป็นแต่มาแก้ไขให้งามตาม
 นิยมในประเทศนั้น ๆ รูปร่างพระเจดีย์จึงต่างกันไป หม่อมฉันเห็นว่า
 หลีกเดิมมีพระเจดีย์แต่ ๒ อย่าง คือ พระเจดีย์สำหรับบรรจุพระบรมธาตุ
 อย่าง ๑ กับพระเจดีย์สำหรับตั้งพระพุทธรูป อย่าง ๑ เท่านั้น ทิทานทรง
 พระดำริว่า ชื่อที่เรียกว่า "กุฎี" จะมาแต่ "กุฏิ" เพราะมีขุม
 ตั้งพระพุทธรูปรายรอบนั้น เขาที่คดมาก

๔) ในลายพระหัตถ์ครั้งถึงเมืองมโนรมย์ เมืองนี้มีเรื่องตำนาน
 ชอบกต หม่อมฉันได้ยินเขาเล่าให้ฟังในหัวเมือง ว่าเดิมมีข้าราชการคน ๑
 ทำความชอบในการจับช้างเผือกถวาย พระเจ้าแผ่นดินจะพระราชทาน
 บำเหน็จ ขุนนางคนนั้นทูลขอเป็นเจ้าเมือง พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราช
 ดำริเห็นจะไม่ดำนารถปกครอง แต่ได้ยกพระโอรสผู้ประทานพรแล้ว
 จึงโปรดให้ตั้งเมืองมโนรมย์ขึ้นให้ขุนนางคนนั้นเป็นเจ้าเมือง แต่จากค
 ธานีเขตเพียงตั้งเคียงข้างวัง จึงเพราะเหตุคนเมืองมโนรมย์จึงแตกกว่า
 เมืองไหน ๆ หมด ได้ฟังเขาเล่าเดิมหม่อมฉันก็นึกว่าเป็นอย่างนันทน
 ใครผูกพันสำหรับอธิบายเหตุที่เมืองมโนรมย์แตก แตกนั้นก็คงมีเหตุ
 อย่างใดอย่างหนึ่ง ภายหลังมาสังเกตเห็นในทำเนียบศักดิ์คณาข้าราชการ
 หัวเมืองขอเจ้าเมืองมโนรมย์เป็นที่ "พระศรีวิชัยกรรม" พ้องกับ
 ตำแหน่งครุฑศักดิ์ศรีในทำเนียบข้าราชการกรมวังตั้งตั้งไว้ ไปตรวจคน
 ตในหนังสือพงศาวดาร พบเรื่องมโนรมย์กาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า
 เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ตั้งขึ้นไปเมืองนครสวรรค์ได้ข้างเผือกพงรบตั้ง
 มาตั้งโทษแล้ว พระราชทานนามว่า "พระอินทรวิชัย" แล้วกล่าวคือ

ไปว่า "และให้พระศรีวิสุทธิธรรมมุนีบรมครู" ทรง ครอบงำ
 กับคำที่แจ้ง หม่อมฉันอยากตั้งนิตยฐานว่าพระศรีวิสุทธิธรรมมุนีบรมครู
 อยุ่ราชดำเนินเกาะเทโพแขวงเมืองชัยนาท มีความชอบด้วยผลพระอินทร
 อยุ่ราชดำเนิน จะ โปรด ให้เป็น เจ้าเมือง ตามประสงค์ จึง ให้ตั้งเมือง
 มโนรมย์ตรงบ้านเดิมของพระศรีวิสุทธิธรรมมุนี บรมครู เสด็จออกไปตั้ง
 ข้างร้องโคยรอม

๕) เสด็จมาตั้งเมืองหม่อมฉันไป สืบอากาศได้เห็นเดิมที่คิดว่า ทูล
 กระหม่อมชายได้ทอดพระเนตร เป็นเขาที่อกยาวที่สุดตั้งอยู่ตรงตอนกลาง
 เมืองราชดำเนิน ตอนปลายเขาที่มายังทางตะวันออกตรงทางข้ามไปเมือง
 ชัยนาท ที่ตั้งเมืองสูง ๖๐๐๐ ฟุต เวลากลางวันเขานางแห่งแคหิมะไม่ตก
 มาถึง ขอบฟ้าดำกึ่งทมิฬทำให้ผู้มองนั้นเวลาขึ้นไปถึงเมือตอนบ่ายเมฆคลุมไม่
 เห็นภูเขาตอนสูงสุดเหมือนเมืองราชดำเนินขยิบยอดเขา มองลงมาข้างล่าง
 แดงเห็นป่าต้นไมเมืองหนาวเป็ต้นเป็น คนไม่ เมืองร้อน เป็นชน ๆ ลงมา
 จนถึงป่าแดงรังที่เชิงเขา เห็นเมฆแตรนกลินทวิบน้อยต่ำกว่าที่เราอยู่ แต่
 พอเขาดูเราปลุกขมดเทอภภูเขาคอนที่สูง แหงนดูคอดงมาเห็นเป็นเขาหิน
 เป็ดถ้าไม่มีคนไม่มีแคหิมะคลุมเป็นเทือกไป แรกแดดออกดูเขาคอนนั้นเป็น
 สีมพุ่มหิมะขาวคลุมขาวสว่างามแรกแดดเห็นถึงซนดุก หม่อมฉันไป
 ฟ้าอากาศดูเทือกเขาสูงแดดเห็นถนนค้อยู่นางเทยหมอกจางถึงค้อมหิมะ

๖) ที่ ครดิษฐ์วารภ ถึงความหนาวบนเขาสูง หม่อมฉันมเืองที่จะทูล
 บรรเทา หม่อมฉันไปยุโรปครั้งหลัง ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ วันตั้งเศ็จพระ
 ราชันประเทศช้อยแดนคัประทาญเตยง ครดิฐตามหม่อมฉันถึงจะไปไหนอีก
 บ้าง หม่อมฉันทูลว่าจะไปประเทศสวีเดนเซอรแดนคั ด้วยตุลหึงญิงเคยถาม

หม่อมฉันว่าหิมะเป็นอย่างไร แม่หม่อมฉันเคยพบหิมะแถวเมือไปยุโรป
 ครั้งแรกก็ไม่สามารถจะบอกให้เข้าใจได้ เพราะหิมะเป็นอย่างหนึ่งค่างหาก
 ไม่เหมือนนาแข็ง จะพาเธอไปให้เห็นหิมะ เจ้าเช่นวราชสามจึงตรัสแนะ
 ว่าให้ไปที่เมืองซอมิตแถวซมรลเกรินไปถึงยอดภูเขาตปที่ชื่อว่า คอนนะ-
 คริตสูง ๓๐๐๐๐ ฟุต ก็จะได้พบหิมะได้ หม่อมฉันก็ไปตามที่แนะนำ เมื่อ
 ขึ้นเขาไม่รู้สึกเหนื่อยในเรือนหาว เพราะเตรียมควดแคงเครื่องหาวไป
 ทุกคน ที่ในรถเกรินเขาก็หาท่อนารอนไว้ติดที่นั่งอันดี คอนจนจะถึง
 ยอดเขาเห็นนาหาวตกลงมาตามก้นหินแข่งรูปร่างเหมือนอย่างพองนายอยที่
 ฝนถ้า ถึงสถานรถเกรินแล้วจะต้องเดินขึ้นเนินเขาไปไฮ่เขตทางสัก ๒ เค้น
 คอนนก็เกิดเดือนร้อนอย่างแปลกประหลาดอันมิใคร่คาด เพราะบนยอดเขา
 สูงอากาศเขาออกซิเจนไม่พอแก่สมหายใจ เดินไปได้เพียงสัก ๓๐ ก้าว
 ก็หงายคยขึ้นหอบเสียดครั้ง ๓ หายหอบจึงเดินต่อไปอีกสัก ๓๐ ต้องพักหอบ
 หายครั้งจึงไปถึงไฮ่เขต พอถึงไฮ่เขตก็อุ้งน้ายตักอดเอื้อโอเวอโคตโค
 แต่บางคนถึงไฮ่เขตก็เลยเป็นลม แต่ที่ไฮ่เขตเขาชำนาญเพราะมีคนไปเล่น
 เห็นใครเป็นลมก็พาเขาห้องรักษาอยู่ครู่หนึ่งก็หาย แต่ได้เห็นและได้เดิน
 หิมะดมประดังทุกุอย่าง นายต้มบุญ โชคจิตร คนหิมะถึงคิดหาขวดได้มา
 หม่อมฉันบอกว่าประเด็ควมมันก็ตายเป็นน้ำ ๒๕๓๖ ว่าไม่เป็นไรคิดจะเอาหิมะ
 มาให้ถึงเมืองไทย จะเอามาได้หรืออย่างไรหม่อมฉันไม่ทราบ

๗) เมืองโบราณที่แนวปรากฏเป็นรูปไข่ชื่อเมือง ๓ นัน คือเมือง
 ตำราชตรอยู่ที่ใกล้เมืองแปร์ในประเทศพม่า หม่อมฉันได้พรรณนาไว้
 ในเรื่องเที่ยวเมืองพม่าที่ได้บรรยายส่งไปแต่ก่อน

ทูตสนองลายพระหัตถ์ฉบับวันที่ ๑๔ มกราคม

๑) เรื่องพูดควมคำเป็นคำคู่เป็นนิตยของไทย ชอบเอาคำพยางค์
 เดียวควบกัน เช่น “ฝึกหัด” “จัดแจง” เป็นต้น เพราะเหตุนี้จึง
 ชอบควมคำเช่นนั้น พิเคราะห์ที่คำหลายอย่าง คือ เอาคำต่างภาษาควบกัน
 ๒) ทงอศลแต่ละแปด เช่นท่านทรงยกคำ “ทรงชก” เป็นอุทาหรณ์ได้
 อย่าง ๑ เอาคำที่ควมคล้ายกันควมให้ ก็นควมกว้างออกไปก็มีอีกอย่าง ๑
 ยกตัวอย่างคำพวกนั้นเช่นว่า “เตาดี” หรือ “บอกเตาดี” คำว่าเตา
 แต่ละบอกหมายควมว่ามีความดีพูด คำว่าดีแต่ละกล่าวหมายควมว่าเป็นได้
 กิติศัพท์ เอาควมกันว่า “เตาดี” หมายควมรวมเป็นช่างที่ได้ ยินทุก
 ชนิด ทูตกระหม่อมชายท่านได้เคยทรงแยกศัพท์ในภาษาไทยแปลศัพท์
 ภาษาอังกฤษในภารทหาร แปลศัพท์ Train ว่าฝึก ศัพท์ Drill แปลว่า
 ฝึก ถูกเขาที่ ทูตกระหม่อมของเราเคยยกคำ “จัดแจง” ถึงทรงพระ
 ราชันพรมหามให้ใช้ ว่าเพราะ ๒ คำนั้นควมชัดกันเอง ต้องนึกดูพวก
 คำคู่มาก พิเคราะห์ที่ควมดีเอาคำที่ควมคล้ายกันควมให้หมายกว้างออกไป
 ออกไปเป็นพัน

แต่กระบวนที่เขียนหนังสือกันในสมัยใหม่ ดูเหมือนจะเลิกใช้คิดค้น
 ความเต็มซึ่งจำต้องใช้ควมเพียร ด้วยเห็นเดี่ยวดเขาเข่า ๆ นั้นกว่าอย่างไร
 จะถูกหรือจะ “เก” ก็เขียนอย่างนั้น ต้องให้ขึ้นมาบป เออ ทรงทราบ
 มุขของคำ “เก” ว่ามาแต่อะไรหรือไม่ หม่อมฉันก็ไม่รู้อยู่เป็นนมเป็น
 นาน (นมนานก็เป็นศัพท์แต่ก็ไม่ได้ควมเข้ากัน ที่ถูกน่าจะเป็น “เน้น

นาน”) จนเจ้าพระยาภาส ๗ เค้าให้ฟังจึงได้รู้ ว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าทอดวงเสด็จไปเมืองตังคโปรและระตะเวียเมืองแรกด้วยราชชนน
 ฎไปตามเสด็จเริ่มแต่งตัวได้เสื่อเบียดอกกอดองผ้าผูกคออย่างฝรั่ง ซ้อม
 แต่งตัวกันเมื่อเวลาไปในเรือพิทยมรณยุทธ พระชลดชวรพินิจย (กับคน
 ฆน) เป็นฝรั่งเก่าด้วยเคยไปเรียนถึงประเทศอังกฤษ แกเห็นใครแต่งฝรั่ง
 เขาทักชมด้วยใช้คาภาษาอังกฤษว่า Gay แต่แกเป็นญวนแต่งฝรั่งเป็น
 “เก” คนอื่นก็พลอยว่าเก เจยเป็นคำพดลสำหรับชมอะไรที่เขาคือมา

๘) พระพุทธรูปนาคปรกนั้น ตามที่พบเค้าเงอนมาหม่อมฉันเห็น
 ว่าเดิมเป็นเทวรูปประดิษฐานในอินเดียฝ่ายใต้ ครั้นคนถือทอง ๒ คำสั่งนา
 ปนกัน พวกถือพระพุทธคำสั่งนาจรัยเอามฤตมคติเป็นพระพุทธรูป เรื่อง
 ที่อ้างในหนังสือปฐมสมโพธิว่า พญานาคมาบังฝนถวายพระพุทธองค์
 ใดคนจักเมื่อแรกครตั้งพระโพธิญาณ ก็เห็นเป็นขของแคงเพมจน ด้วย
 ไม่ตรงกับรูปพระนาคปรกซึ่งองค์พระนั่งบนอุรุดขาอันมัตตงก แม้ใน
 เมืองไทยเองก็มีรูปศวอย่างให้เห็นการสืบต้น ในระหว่างพระพุทธรูปกับ
 เทวรูปนาคปรก หม่อมฉันไปเห็นพระนาคปรกศิลาองค์ ๓ อยู่ในปราสาท
 ตำมยอดทเมืองลพบุรี มีรอยยังเห็นใดคนคิดว่าเดิมจะทำเป็นพระพุทธรูป
 แล้วจำหลกให้มฤกเขมรเป็นเทวรูป แล้วกลับพอกแก้เป็นพระพุทธรูป
 หม่อมฉันเห็นแปลกได้ไหยายเขาดงมาไว้ท ในพพภณทตด้านจนมคน

๓๐) ที่เรียกพระพุทธรูปอาการต่าง ๆ ว่า “พระปาง” ไปทง
 หมดเป็นด้วยเขาใจผิดจริงอย่างทรงพระดำริ มฤของการตั้งร่างพระปาง
 เขาเอาเหตุการณ์ข้อสำคัญในเรื่องพุทธประวัติคงเป็นหลัก ตั้งร่างพระ
 พุทธรูปเป็นเครื่องหมายเหตุการณ์นั้น ๆ และมีตำราจำกัดเพียง ๘ ปาง

ในส่วนของพระพุทธรูปประจำวัด คือ เมื่อประดิษฐานเป็นรูปกุมารโพธิสัตว์ปาง ๓
 เมื่อครั้งรัฐพระโพธิญาณ ทำพระพุทธรูปมารวิชัย ปาง ๓ เมื่อประกาศ
 พระศาสนา ทำพระพุทธรูปบรมนพพระหัตถ์เขมรจกักร ครีตเทศนา ปาง ๓
 เมื่อเสด็จเข้าพระนิพพาน ทำพระพุทธรูปไสยา ปาง ๓ อนุโลมตาม
 บริโภคเจดีย์สถาน ๕ แห่งซึ่งพระพุทธรูปประทานอนุญาตไว้เป็นพระปาง
 ชั้นแรกนี้ ต่อมาเมื่อคนภายหลังด้อมมีคทพระพุทธรูปทรงทำปาฏิหาริย์
 เป็นบริโภคนอกเพิ่มอีก ๕ แห่ง ก็ทำพระพุทธรูปปางสำหรับทนน
 ชั้นนอก ๕ ปาง คือ เมื่อเสด็จลงจากดาวดึงส์ ทำพระพุทธรูปตั้ง
 ปาง ๓ เมื่อทำยมกปาฏิหาริย์ ทำพระพุทธรูปสมาธิ ปาง ๓ เมื่อ
 ทรงทรมานช้างนาฬาคีรี ทำพระพุทธรูปยืน ปาง ๓ เมื่อทรงทรมาน
 พระยาฉาน ทำพระพุทธรูปอุ้มบาตร ปาง ๓ ในสมัยนั้นพระพุทธรูป
 อาการต่าง ๆ ถิ่นได้ ในเครื่องประดับพระเจดีย์แถวแต่ทานับว่าเป็นพระ-
 ปางไม่ ชื่อนพเห็นได้ในศิลาจารึกรูปพระปางที่ทำในอินเดีย (ได้มาไว้
 ในพิพิธภัณฑสถานในกรุงเทพฯ ๗ กัม) เขาทำแค่ ๘ ปางเท่านั้น

๓๑) ท้อยากทรงทราบ ว่า พระสงฆ์วัดปิ่นบังอรสดมถนค้อย่างใด
 ถวายพรเมื่อจมนบใหม่ นั้น เมื่อหม่อมฉันไปถึงจึงทูลบอกอยู่แล้ว ได้ยินด้วย
 ใจ อุดมทูลโร สันนิษฐานว่าคงสดุดเจ็ดตำนานเพิ่มถวายพรพิเศษข้างท้าย

23/01/2565

ทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับวันที่ ๒๑ มกราคม

๓๒) ขอเมืองเพชรบูรณ์นั้นเป็นชื่อใหม่ เห็นจะคงรุ่นเดียวกับ
 ดงชื่อเมืองพิษณุโลก เมืองสวรรค์โลก หม่อมฉันสันนิษฐานว่าราวใน

รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะตั้งเกิดในหนังสือเก่า เช่น
จารึกของพ่อขุนรามคำแหงบอกรายชื่อหัวเมืองต่าง ๆ ว่าทางทิศตะวันออก
มีเมือง สระหลวง (พิจิตร) สองแคว (พิษณุโลก) ชุ่ม (ห่อม)
บายาย (ตรงกับเมืองเพชรบูรณ์) ในบานแผนกกฎหมายลักษณะ
ลักพาบท ๓ ตั้งเมื่อรัชกาลพระเจ้าอู่ทอง ออกชื่อเมืองเหนือเป็นคู่ ๆ กัน
ก็เรียกว่าเมืองสระหลวงสองแคว ทั้งยังบางยม เขตยงดีไชย ขากัง
ราวกำแพงเพชร ดงนี้ เป็นหลักฐานปัตถนชื่อหัวเมืองเหนือคอกายหลัง
รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง

๓๓) แต่ก่อนมาตุเหมือนหมอไทยจะกำหนดไซ้เป็น ๓ ชั้น ชั้นคำ
ทมอาการเพียงตัวรอน เรียกว่า "ไซ้" ชั้นกลางทมเวลาจับและต่าง
เรียกว่า "ไซ้จับ" ชั้นสูงทจับไม่งต่าง เรียกว่า "ไซ้พิษ" แต่
อาการของไซ้พิษชนิดใด ๆ และอาจรักษาได้ ครั้ง ๓ เมื่อหญิงเหลือยง
เป็นเด็กอายุสัก ๔ ขวบเจ็บตัวรอนหม่อมฉันให้พระยาพิษณุประสาทเวช
รักษามาหลายวันคงยงรอนไม่คลาย หม่อมฉันว่าคาญคือว่าพระยาพิษณุ
ว่ารักษามาเป็นหลายวันแล้วอย่างไรไม่แก้ให้คว่ำเตาตั้งได้ แกลดอบว่า
เป็นไซ้พิษ ไซ้พิษอย่างนี้ไม่งทางที่จะให้คว่ำเตาตั้งได้ ได้แต่บำรุงกำลัง
กับระวังโรคให้คพอครบ ๒๓ วันตัวรอนก็หายไปเอง ก็เป็นอย่างแกลว่า
ภายหลังหม่อมฉันจึงทราบว่ไซ้อย่างนี้ฝรั่งเรียกว่า "โคฟอยด์" พระยา
พิษณุ ๆ แกลไม่รู้จักชื่อเรียกได้แต่ว่าไซ้พิษ แต่แกลกรุดลักษณะไซ้ รักษา
หายได้

๓๔) เรือมอที่บรรทุกดินคำไปมาในระหว่างกรุงเทพ ฯ กับเมือง

สาส์นสมเด็จพระ

เห็นอน ในสมัยเมื่อก่อนมีรถไฟหม้อมันไปตรวจหัวเมืองทางนา
 เจ้าพระยาพมมากมคงร้อย มักเป็นของพวกมอญ การหาเตียงศพด้วย
 คาเรือเห็นอกนาพิศวง เคยวนลัญญไปหมดแต่ดวงจะเสด็จจรศาเรือเห็นอ
 ถวายตามทหม้อมันเคยได้ตามทราบมาแต่ก่อน คือ คนค้าอยู่ประจำ
 ในเรือหมดด้วยกนทงครอบครวเหมือนกับบ้านเรือน ถึงฤดูแดงปลาดยบ
 ซอตันค้ากรุงเทพ ฯ บรรทุกขนไปขายตามหัวเมืองรายทางจนถึงเมือง
 ขุขันธ์ก็ พอจะเข้าฤดูฝนกษยเรือลงมาจากอดตามทวงในลำน้ำแควใหญ่
 ถางคดงทำไร่ปลูกแดงเงยยาสูบ พอฤดูนาหตากก็เก็บของในไร่บรรทุก
 เรือต้องงมกรุงเทพ ฯ ขายแดงซอตันค้ากรุงเทพ ฯ กลับขนไป
 เมื่อบปลาดยฤดูแล้วเข้าใหม่อกรอบหนึ่งเดือนทุกปีดังนี้

๓๕) เรืองปรีศนาทรพยแผ่นดินเป็นเรองนำพิศวง หม้อมันได้
 กระงมัญชแดง คิดจาจะแดงเป็นนิทานโบราณคดีดังเรอง ๓

๓๖) พวกละครชาตรทงมบ้านเรือนหน้าวงวรคั่น มีเรองทาง
 โบราณคดีควรเจ้าถวายได้

แต่เขยหนาเพียงนงเวลาเที่ยงในวงจนทรเดยแดง จะตองตั้งวาง
 จดหมายไปให้เขาคัดพิมพ์ ขอบระทานมัต (หรือมตัต) ไปทูลค้จดหมาย
 เวงฉบับหน้า

23/01/2565

ควรมิคควรแดงแดงจะโปรด

ศิริรังษีพรหม

23/01/2565

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วังหลวงธรรม 263 ถนนพระราม 6 ซอยมณเฑียร 2 พระนคร โทร 57766
นายจรด วังหลวงธรรม พิมพ์ที่พิมพ์มณฑล 2501
